

Nataša Simeunović Bajić

MEĐUKULTURNO KOMUNICIRANJE I MEDIJI

DOI <https://doi.org/10.46630/mkm.2022>

Operativna urednica
Dr Maja D. Stojković

Recenzentkinje

prof. dr Smiljana Milinkov, Filozofski fakultet u Novom Sadu
prof. dr Marija Vujović, Filozofski fakultet u Nišu
prof. dr Antonija Čuvalo, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu

Nataša Simeunović Bajić

MEĐUKULTURNO KOMUNICIRANJE I MEDIJI

Filozofski fakultet u Nišu
2022.

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Nišu, broj 339/1-10-01, održanom dana 9.11.2022. godine, usvojene su pozitivne recenzije za rukopis udžbenika *Međukulturno komuniciranje i mediji* autorke Nataše Simeunović Bajić.

SADRŽAJ

Predgovor	9
Uvod	11
1. O nastavnoj disciplini i teorijskim konceptima	13
1.1. Komuniciranje – osnove.....	14
1.1.1 Određenje komuniciranja i komunikologije.....	19
1.1.2 Oblici komunikacione prakse.....	20
2. Mediji	30
2.1 Kratka istorija medija.....	31
3. Kultura	40
3.1 Osnovni pojmovi u proučavanju kulture	43
3.1.1 Kulturno nasleđe	43
3.1.2 Kulturni identitet	47
3.1.4 Kulturne potrebe i kulturni razvoj.....	51
4. Međukulturno komuniciranje	50
4.1 Procesi kulturne dinamike i njihov uticaj na međukulturno komuniciranje	60
4.2 Pristupi i modeli izučavanja međukulturnog komuniciranja... 64	
4.2.1. Kulturni šok i strategije međukulturnog komuniciranja .. 70	
4.3 Kompetencije međukulturnog komuniciranja	73
5. Međukulturno komuniciranje u medijima.....	81
5.1 Stereotipizacija u medijima	83
5.2 Govor mržnje	84
5.3 Lažne vesti.....	85
6. Normativni okvir u Srbiji i manjine	89

7. Primeri iz medija	95
7.1 Primeri loše prakse	95
7.1.1 Crno-bele rasne polarizacije u američkim medijima.....	89
7.1.2 Šarli Ebdo i takozvano satirično predstavljnje muslimana.....	97
7.1.3 Lažne vesti o ratu u Ukrajini	100
7.1.4 Vic o Romima	101
7.2 Primeri dobre prakse.....	102
7.2.1 Predstavljnje Srba i Albanaca u dnevnim novinama <i>Danas</i>	102
DODATAK 1 – Primeri iz svakodnevnog međukulturnog komuniciranja – Intervjui s ljudima koji žive izvan svoje kulture	107
Intervju 1.....	111
Intervju 2.....	114
Intervju 3.....	116
Intervju 4.....	118
Intervju 5.....	121
Intervju 6.....	124
Intervju 7.....	126
Intervju 8.....	129
Intervju 9.....	131
Intervju 10.....	133
Intervju 11.....	136
Intervju 12.....	138
Intervju 13.....	140
DODATAK 2 - primeri novinskih naslova	143
Neadekvatni naslovi	143
Adekvatni naslovi.....	147
O autorki	153

Nataša Simeunović Bajić

**MEĐUKULTURNO
KOMUNICIRANJE I MEDIJI**

Predgovor

Udžbenik pred vama namenjen je prvenstveno studentima četvrte godine koji pripremaju polaganje ispita iz istoimenog predmeta na smerovima Komuniciranje i odnosi s javnošću i Novinarstvo, a onda i svim drugim studentima na različitim programima u Srbiji ili van nje, na kojima se izučavaju komuniciranje, kultura, mediji i međukulturno komuniciranje. Kako do sada nije objavljen udžbenik koji zaokruženo i jednostavno predstavlja znanja iz ove oblasti, ukazala se potreba da se sastavljanjem udžbenika *Međukulturno komuniciranje i mediji* studentima olakša sakupljanje i korišćenje građe na različitim stranama i postavi glavna istraživačka linija koja će poslužiti za njihova dalja i dublja uranjanja u navedeno polje. Koncepti koji se u udžbeniku predstavljaju (mediji, kultura, komuniciranje, međukulturno komuniciranje) noseći su elementi u formiranju kako individualnog tako i kolektivnog identiteta u savremenom svetu. Zato je veoma važno da se objašnjavanje i diskutovanje o njima svede u jednostavne okvire interdisciplinarnog prožimanja. Uspešnim ovladavanjem nastavnom disciplinom *Međukulturno komuniciranje i mediji* studenti će biti osposobljeni da:

- na jednostavan i sistematičan način upute se u povezanost međukulturnog komuniciranja i medija, dublje tumačeći oblike komunikacione prakse i razvoj kulture;
- razumeju međuzavisnost socijalno-istorijskog konteksta i ispoljavanja različitih oblika međukulturnog komuniciranja, kako bi se na osnovu saznanja i promišljanja o prošlosti mogle lakše objasniti promene u komuniciranju u sadašnjosti i u budućnosti;
- kompetentno i kritički procenjuju pristup prema distinkciji između komuniciranja i kulture;

- pripreme se za kvalitativno vrednovanje sopstvenih ali i drugačijih kulturnih vrednosti, podstičući duh tolerancije, međukulturne komunikacije i uvažavanje vrednosnih sistema i kulturnih potreba različitih etničkih, verskih i manjinskih skupina.

Uvod

Počecu ovaj udžbenik na neobičan način – isečkom iz života. To čak nije ni anegdota, niti je posebno zanimljiva. Samo je jedan običan isečak iz života. Kako živim u Beogradu, a radim u Nišu (sem saobraćajne relacije i radne obaveze, već se i ovde mogu prepoznati značenjski odnosi povezani sa disparitetima prestonica–unutrašnjost, sever–jug, ali o tome drugom prilikom), svake nedelje putujem autobusom. U jeku migrantske krize, a pred početak pandemijske krize zbog širenja bolesti kovid-19 izazvane virusom korona, do mene je jednom seo jedan migrant. Da, *migrant*. U svakom navođenju (laičkom, medijskom, akademskom) pojedinca ili grupe koji teže da iz mahom bliskoistočnih i afričkih zemalja dođu na tlo Evrope, prva i jedina oznaka je sasvim apstraktna: *migrant(i)*. Bez imena i prezimena, bez pripadnosti, bez bilo kog drugog atributa. Tih 7 ili 8 slovnih karaktera obeležava sažimajući sve različitosti i pretvarajući mnogobrojne ljude u kolektivnu, izolovanu, distanciranu oznaku *migranti*, što u komuniciranju znači *oni*, oni koji stoje nasuprot *nas* koji nismo migranti. U ovoj situaciji bila sam sa te druge strane koja se jasno mogla prepoznati bar po jednom i prvom telesnom simbolu (bela evropska boja kože). I ja mogu bezbroj puta ponoviti kao što na jednom mestu ironično reče Franc Fanon: „Ah, da, kao što vidite, pozivanjem na čovečanstvo, na veru u dostojanstvo, ljubav, dobročinstvo, bilo bi lako dokazati ili osvojiti priznanje da je crna boja jednaka beloju“ (Fanon, 1986: 30). Međutim, stvarnost izgleda nešto drugačije. Migrant koji je sedeo pored mene, nije imao crnu boju kože, ali nije imao ni belu i ta tamnija nijansa u boji kože već je bila dovoljna da svako u autobusu može njega svrstati u one *druge*, a mene u *nas* koji nismo migranti. Pozicije čak ni u tom autobusu nisu bile jednake. Ta nejednakost svakodnevno se događala u prostornoj simboličkoj odeljenosti: migranti su najčešće smeštani u zadnji deo autobusa. Pozicije i slike nejednakosti

vidljive su svuda. Taj bazični plan u komuniciranju, gde se nas dvoje prvi put vidimo i na brzinu kognitivno obrađujemo prve informacije, nažalost, ispunjene i stereotipima na relaciji mi–oni, zasnovan je na intergrupnoj dimenziji, jer interpersonalna u ovom slučaju nije odigrala značajniju ulogu (npr. pol, godine i dr.). Ja sam njega percipirala kao pripadnika grupe migranata, a on mene kao pripadnicu grupe koja živi na prostoru Srbije kroz koju prolazi. Dakle, interpersonalnu dimenziju lako je skrajnula intergrupna dimenzija međukulturnog komuniciranja. Šta se onda dešava sa interkulturnom dimenzijom? Saznajem da je migrant iz Sirije, već veoma dugo zahvaćene ratom, što on na veoma slabom engleskom jeziku pokušava da mi objasni. Pokazuje mi na karti kuda je sve prošao. Krajnji cilj mu je da stigne do Holandije. U Siriji je ostala njegova porodica. O njegovoj kulturi ne znam skoro ništa. On o mojoj nešto više, jer se pred njim dok prolazi kroz Srbiju bar jedan deo te kulture odigrava uživo. Gugl mapa, ta nova simbolička forma izražavanja u savremenoj kulturi, postaje zajednički atribut u ovoj epizodi međukulturnog komuniciranja između mene sa belom evropskom bojom kože i jednog migranta sa tamnijom bojom kože. Ali on verovatno ne zna da bih i ja možda u Holandiji, Nemačkoj, Engleskoj vrlo lako mogla da postanem deo onih drugih, npr. drugih sa *divljeg* Balkana. Zašto? Zato što je odnos mi–drugi vrlo dinamičan i zato što svi *mi* u nekom trenutku možemo nekom postati oni *drugi*.

Ovaj udžbenik će pokušati da sistematizuje znanja i saznanja o izuzetno složenim odnosima na kojima se grade i raskidaju inerkulturne veze među ljudima, ali i na kojima se formiraju medijske slike i stereotipi u savremenom svetu. Njegov cilj je da ukaže na negativne aspekte i posledice interkulturnog nerazumevanja, kao i da afirmiše primere dobre prakse, kako bi se studentima omogućilo sticanje interkulturnih kompetencija.

1. O nastavnoj disciplini i teorijskim konceptima

MEĐUKULTURNO KOMUNICIRANJE (tj. komuniciranje među kulturama) može se istraživati i obrazlagati samo u najširem naučnom okviru, jer se ova nastavna disciplina zasniva na dosegnutim ZNANJIMA IZ NEKOLIKO DRUŠTVENO-HUMANISTIČKIH NAUKA, u kojima je sadržan njen naučni identitet. Ne postoji posebna nauka o međukulturnom komuniciranju, već se ono može istraživati i proučavati (kao poseban predmet i nastavna disciplina) SINTEZOM ZNANJA IZ RAZLIČITIH NAUKA: istorija, komunikologija, antropologija, sociologija, kulturologija i dr.¹

Teorijski koncepti koji se obrazlažu u ovom udžbeniku vrlo su složeni i predmet su proučavanja mnogih disciplina. To znači da ih možemo posmatrati kroz interdisciplinarnе perspektive. U ovom trenutku (avgust 2021), kada se na najvećem pretraživaču Gugl ukuca engleska reč *communication*, za nekoliko sekundi pojavi se oko 2.430.000.000 rezultata. Još više je rezultata za reč *culture*: 3.750.000.000, a za termin *media* čak 17.100.000.000. Za međukulturno komuniciranje broj je dosta manji (55.400.000), ali i dalje dovoljno veliki da pokaže zanimanje za sam koncept. Naravno, na srpskom jeziku za ove termine pojavi se mnogo manje stranica, jer je reč o malom jeziku, no, učestalost pominjanja komuniciranja, kulture i u poslednje vreme interkulturnog komuniciranja jasno pokazuje istraživačke trendove na ovom prostoru.

¹ Način i obrasci objašnjenja razlika između naučnih i nastavnih disciplina preuzeti su od profesora Mirka Miletića.

1.1. Komuniciranje – osnove

Možete li da zamislite svet bez ijednog oblika komuniciranja? Sigurno ne. Zašto? Ako je čovek deo ovog sveta, to je upravo zato što je u stanju da komunicira na različite načine. Komuniciranje je ono što nas čini ljudima. Ono je imanentno ljudskom biću. Bez njega čovek nije čovek. Kao čovek je i nastao onog trenutka kada je progovorio. To je ključna tačka u njegovom razvoju. Vreme kada se to tačno desilo još uvek nije precizno utvrđeno. Ni način na koji se to desilo takođe nije utvrđen niti dovoljno naučno objašnjen. Postoje mnogobrojne teorije, hipoteze i pretpostavke o nastanku jezika (npr. BAU-VAU hipoteza zasnovana na imitaciji zvukova životinja, DING-DONG hipoteza zasnovana na onomatopeji i nativizmu, TEORIJA OBRNUTOG REDOSLEDA koja kaže da nije mozak uslovio pojavu jezika, nego da je jezik uzrokovao uvećanje predfrontalnog korteksa u mozgu, IDEOLOŠKA HIPOTEZA i dr.). Neke od hipoteza danas izgledaju smešno i naivno, ali govore o traganjima za uzrocima nastanka jezika koje je zaista vrlo teško otkriti, iako se smatra da je naučni razvoj danas na visokom nivou. Da ipak nije, i da nam treba još mnogo vremena za otkrivanje različitih kauzaliteta, govore i posledice pandemije kovid-19 koja je zadesila svet početkom 2020. godine.

Još uvek neosporena i zvanična teorija evolucije prati razvoj od najprostijeg jednoćelijskog organizma do najsavršenije vrste koja pripada rodu HOMO, a to je zapravo čovek – *homo sapiens sapiens* (vrlo razuman čovek). Trenutak koji označava početak razuma zapravo je trenutak u kome je čovek PROGOVORIO, odnosno počeo da komunicira, ostvarujući tako PRVU KOMUNIKACIONU REVOLUCIJU

Smatrajući i čitajući teoriju evolucije pogrešno, laici je odbacuju sa objašnjenjem da čovek nije mogao nastati od majmuna upravo zato što čoveka smatraju najsavršenijim bićem na planeti. A teorija evolucije to nikada nije ni tvrdila. Čovek nije nastao od majmuna. Oni samo imaju zajedničkog pretka.

Jedna od hipoteza koje deluju približnije samoj istini nastanka jezika jeste ona koja razmatra zamenu neverbalnog komuniciranja verbalnim, dakle, umesto gestova postepeno su se pojavljivali artikulisani glasovi i reči.

Objašnjenje leži prvenstveno u uštedi energije prilikom komuniciranja. Naime, **hipoteza o gestovima** pretpostavlja da je do nastan-

ka govora došlo jer je neverbalno komuniciranje, odnosno pravljenje gestova i pokreta, trošilo mnogo energije. Nasuprot tome, verbalno izražavanje zauzima manje energije i vremena, a svakako ostaje kontakt očima posredstvom kojeg se prenose neverbalni znakovi.

NAJZANIMLJIVIA JE **ORIGINARNA HIPOTEZA**, KOJA GOVORI O FUNKCIJI NEZABORAVNOG DOGAĐAJA ILI PRIZORA. REČ JE ZAPRAVO O TEORIJI MIMETIČKE ŽUDNJE (PREMA NJOJ, MIMESIS, TJ. PODRAŽAVANJE BLOKIRA SE ONDA KADA PRISVAJANJE OBJEKTA NE MOŽE DA SE IZVRŠI). JEDINI NAČIN DA SE TADA NE IZVRŠI DESTRUKTIVNI ČIN NEKE VRSTE NASILJA JESTE DA SE REFOKUSIRA PAŽNJA. POŠTO SE OBJEKAT ŽUDNJE NE MOŽE REPRODUKOVATI, ON MOŽE BITI PREDSTAVLJEN JEZIČKIM ZNAKOM. ORIGINARNI ZNAK (MIMETIČKA ODGODA – NPR. JEDENJA MESA) PREDSTAVLJA PREMA OVOJ HIPOTEZI DOGAĐAJ KOJI UTEMELJUJE LJUDSKU ZAJEDNICU.

U svakom slučaju, na bilo koji način da je nastao, **GOVOR JE PRIMARNI OBLIK LJUDSKOG KOMUNICIRANJA**. Treba imati u vidu

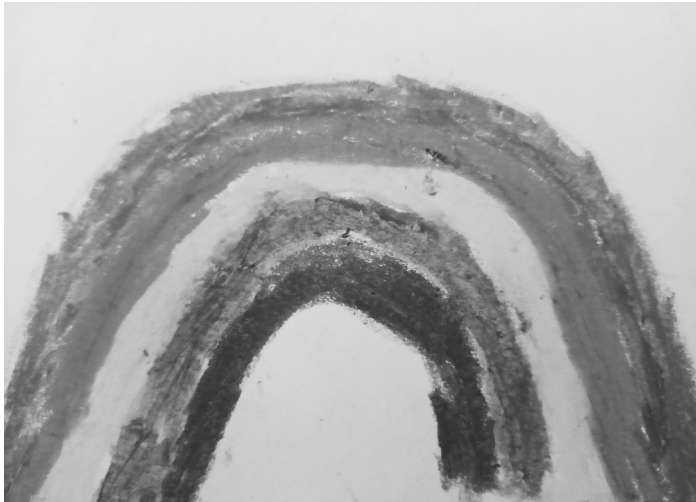
vrlo važnu razliku koju je objasnio Ferdinand de Saussure, pokazujući da JEZIK postoji nezavisno od čoveka kao pojedinca (on je sistem otisaka sačuvanih u našem mozgu i deo dogovora zajednice koja je uspostavila pravila igre), pa svaki čovek mora da nauči kako da igra, tj. da govori, dok je GOVOR PRAKTIČNI ČIN koji iznova i iznova u svakoj govornoj situaciji razvija jezik. On kaže da govor prethodi jeziku.

„Kako bi nam palo na um da povežemo misao za neku verbalnu sliku da tu vezu nismo najprije zatekli u govornome činu? S druge strane, mi svoj materinski jezik učimo slušajući druge; on će se nataložiti u našem mozgu samo nakon bezbrojnih iskustava.“ (De Saussure, 1998)

Prema određenjima Ranka Bugarskog, našeg najpoznatijeg lingviste, JEZIK JE SISTEM ZNAKOVA (dogovor zajednice oko toga koji će se znakovi koristiti), HIJERARHIJSKI JE USTROJEN (jedinice nižeg reda grade jedinice višeg reda – od glasova do rečenica i iskaza), i EKONOMIČAN je (od ograničenog broja jedinica obrazuje se neograničen broj jezičkih kombinacija). Ako je jezik sistem znakova, šta je onda ZNAK? To je čulni nadražaj, stimulus koji ukazuje na postojanje određenog objekta: materijalnog predmeta, živog bića, ideje, procesa, tj. nečeg što stoji umesto nečeg drugog.

Najlakše ćemo to objasniti na ovaj način. Zamislite dugu. Videli ste je do sada nebrojeno mnogo puta. Pojavljuje se nakon kiše na nebu. To što vidimo je pojava, OZNAČENO, a ono što stoji umesto te pojave u bilo kom jeziku ili na bilo kom materijalu je OZNAČITELJ.

Dakle, ako nacrtamo rukom dugu kao što to radi dete na ovom crtežu, mi na taj način možemo stvoriti znak, jer imamo dva strukturna elementa: dugu na nebu (označeno) i crtež na papiru (označitelj) koji predstavlja to što se vidi na nebu. Veza koja je uspostavljena između označenog i označitelja je ARBITRARNNA, tj. proizvoljna. Međutim, u ovom slučaju ta veza izgleda manje arbitrarno, jer crtež podseća na samu pojavu duge. No, ako dugu predstavimo pisanim znakovima, odnosno slovima, stvari izgledaju nešto komplikovanije. Ne postoji nikakva prirodna veza između predstavljenih slova ćirilice i same pojave duge na nebu. Ona je sasvim je arbitrarna, rezultat je dogovora zajednice i po upotrebi je konvencionalna.

ДУГА

To znači da su se ljudi dogovorili koje će znake da koriste da bi nešto predstavili. U ovom slučaju, reč je o slovima ćirilice, pisma koje je derivat alfabeta, nastale u 10. v. n. e., a koju je usavršio i finalnu verziju ostavio Vuk Stefanović Karadžić. Ali pogledajte sada ova slova:

РАДУГА

Pošto smo već naučili određene kodove i dogovorili se oko njihovog značenja, mi donekle možemo shvatiti i značenje ove reči. Vidimo da ona ne pripada srpskom jeziku, ali su slova ćirilička, pa prema tome zaključujemo da je reč o jeziku koji koristi ćirilička slova. Ovo je duga na ruskom jeziku. U nematernjem jeziku, ona je predstavljena na drugi način. Ako znamo ruski jezik, to znači da smo naučili kod na osnovu koga možemo dekodirati značenje. Isto je i za RAINBOW. Ako znamo engleski jezik, odnosno kod, razumećemo šta ova reč znači. No, veliki deo sveta je alfabetizovan i koristi slične slovne znake. Međutim, postoje i drugačije oznake, i drugačija pisma koja takođe predstavljaju kodove. Onima koji ih poznaju, sasvim je jednostavno da ih pročitaju, ali onima koji se nisu susretali sa ovim pismima, skoro je nemoguće da dekodiraju značenje.

قوس قزح

इंद्रधनुष

Šta je u ovom konkretnom slučaju denotativno, a šta konotativno značenje?

Duga je atmosferska pojava koja se formira kada se sunčeva svetlost reflektuje kroz kapi kiše.

DENOTATIVNO ZNAČENJE

Htedoh dugu da sa neba svučem,

Dugom šarnom da sve vas obučem. (Branko Radičević)

KONOTATIVNO ZNAČENJE

1.1.1 Određenje komuniciranja i komunikologije

Žan Kaznev je bio sasvim u pravu kada je tvrdio da KOMUNICIRATI ZNAČI VRATITI SE ZAJEDNICI. Čovek ne postoji bez drugih ljudi. On ne može sam da opstane, a bez komuniciranja ne može izgraditi nijedan odnos sa drugim ljudskim bićima. Zamišljena i fikcionalno obrađena priča o Robinsonu zapravo je faktički neodrživa. Sem društva koje čovek sa drugim ljudima zajedno stvara, RAD i KOMUNICIRANJE su takođe od najvećeg razvojnog značaja. To su elementi društvene strukture. Stoga je svaka društvena relacija zapravo jedna komunikaciona interakcija. Jedino su ljudi sposobni da kodifikuju svet, da se okruže simbolima, da ih stvaraju, tumače i interpretiraju. Prema dosadašnjim saznanjima, niko drugi to nije kadar da čini. Zbog toga je nemački filozof Ernst Kasirer rekao za čoveka da je *animal symbolicum*.

KOMUNICIRANJE je ljudska interakcija primarnog društvenog značaja, koja se ostvaruje razmenom informacija/poruka, neposredno ili posredstvom medija u prostorno i vremenski određenom psihosocijalnom kontekstu, sa određenim trenutnim efektima i relativno trajnim društvenim posledicama. (Miletić i Miletić, 2017)

Komunikologija (lat. communicare – učiniti opštim ili zajedničkim, deliti, saopštavati; grč. λόγος – um, smisao, načelo, zakon, nauka), nauka koja proučava komuniciranje iz sociološko-antropološke perspektive. To zapravo znači da komunikologija komuniciranje posmatra kao aktivnost stvaranja i razmene informacija u kojoj je naophodno da bar jedan subjekt bude svesno biće, tj. čovek. Iako su različite društveno-humanističke nauke proučavale neke aspekte komuniciranja, samo komunikologija zahvata celinu ljudskog komuniciranja pokušavajući da na taj način objasni značaj ove generičke sposobnosti kojom su obdarena samo ljudska bića. Status nauke stekla je prvo u anglosaksonskom govornom području sredinom 20. veka, a zatim se širila dalje. U bivšoj Jugoslaviji godina 1978. (objavljena studija Firdusa Džinića „Nauka o komuniciranju“ u Beogradu) smatra se zvaničnim početkom upotrebe novog naučnog komunikološkog koncepta. Krajem osamdesetih godina 20. veka konstituisani su predmet i postdiplomski smer na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Danas je komunikologija institucionalizovana kao univerziteska disciplina na mnogim fakultetima u Srbiji (iz Velikog porodičnog leksikona Sova).

1.1.2 Oblici komunikacione prakse

Kako je do sada utvrđeno, prema simbolskim sistemima, može se uspostaviti dihotomija između VERBALNOG i NEVERBALNOG KOMUNICIRANJA. Verbalno komuniciranje, koje koristi jezik, i neverbalno, koje koristi neverbalne simbole, u svojim osnovama pokazuju da smo kao ljudska bića uronjeni u simbolski svet. Možemo komunicirati simbolima verbalno (izgovarajući npr. reč POLJUBAC), pišući na bilo kom materijalu, uključujući i digitalne formate (P O L J U B A C), ili neverbalno (pokazujući pokretom dlana od usta slanje poljupca ka nekome ili zaista poljubiti osobu). Ono što je važno da se zapamti u vezi sa verbalnim komuniciranjem jeste da jezik kao medijum koji se koristi jeste nešto što se uči, što poseduje svoja pravila, koja kao grupa govornika određenog jezika stičemo i svakodnevno koristimo na različite načine. Uticaj ver-

balnog izražavanja na kulturu i društvo je ogroman i on se prepoznaje od kulture govora do političnosti jezika.

Vrlo zanimljivo je pratiti etimologiju pojedinih reči. Na primer, da li znate zašto se na engleskom jeziku knjiga zove BOOK, na srpskom knjiga o slovima BUKVAR, na ruskom slovo БУКВА, na danskom knjiga BOEK, na jidišu BUKH, a na luksemburškom BUCH? Sigurno prepoznajete isti koren u rečima na različitim jezicima. Ali se možemo zapitati kako je moguće da toliko sličnosti ima u sasvim različitim jezicima. Odgovor leži u tome da su stari Indoevropljani koristili koru bukovog drveta za upisivanje prvih crta i reza. Indoevropska grupa jezika je vrlo velika i razgranata. Svi jezici u Evropi, sem mađarskog, estonskog i finskog, pripadaju ovoj grupi.

Prema Ranku Bugarskom, našem najpoznatijem lingvisti, pismo je vizuelna forma jezika, sistem konvencionalnih vidljivih znakova, prekretnica između predistorije i istorije, najznačajnija tekovina u razvoju ljudskog društva, glavni nosilac kulture i sredstvo komuniciranja kroz prostor i vreme. Osnovne funkcije pisma su memorisanje i obaveštavanje.

Kako bi se dopunila punoća komuniciranja, uz verbalno izražavanje, koristi se i neverbalno. Zbog toga je dobro da o neverbalnoj komunikaciji ne razmišljamo kao o suprotnosti ili odvojenoj strukturi od

DA LI STE ZNALI?

Prvi kineski car i veliki ratnik Ćin Ši Huang pokušao je da zaustavi prenošenje poruka kroz vreme tako što je naredio 213. g. p.n.e. da se spale sve knjige, povelje, proglašeni i pesmarice.

Među spaljenim knjigama bili su i Konfučijevi spisi.

Mogle su se sačuvati samo knjige o zemljoradnji.

Svako ko je pokušao da sakrije neku knjigu, bivao je ubijen.

Ovaj car i ratnik želeo je da izbriše sećanje na ranije doba i da tako uspostavi novi početak

verbalne komunikacije, nego kao o nečemu što ide jedno uz drugo, kao o elementu istog sistema, bez obzira što postoje razlike između verbalnog i neverbalnog simbolskog sistema.

	Verbalno komuniciranje	Neverbalno komuniciranje
Vokalizovano	Izgovaranje	Paralingvistički simboli (intonacija, jačina, pauze, boja glasa)
Nevokalizovano	Pisanje, znakovni jezik	Jezik tela (gestovi, mimika, proksemički simboli, biološki, ambijentalni...)

Verovatno najbolja i najpraktičnija objašnjenja neverbalnog komuniciranja dao je Edvard Hol u svojoj knjizi *Nemi jezik* iz 1959. godine. Dakle, on neverbalno izražavanje naziva *nemim jezikom* (*silent language*). Još tada on je u svom predgovoru napisao da su Amerikanci potrošili mnogo novca u drugim zemljama pokušavajući da nametnu svoja pravila ponašanja, ali da je to dosta neuspešno, budući da je glavni problem u nerazumevanju drugačijih kultura, i posebno u nepoznavanju neverbalnog komuniciranja.

„Formalno učenje jezika, istorije, političkog uređenja i običaja neke zemlje predstavlja samo prvi korak u ostvarivanju veoma obimnog programa. Od podjednakog značaja je upoznavanje sa neverbalnim jezikom koji postoji u svakoj zemlji na svetu, pa i u okviru raznih grupa stanovništva u istoj zemlji. Većina Amerikanaca jedva da je svesna postojanja tog nemuštog jezika, iako se njime svakodnevno i sama koristi. Oni nisu svesni složenih obrazaca ponašanja koji utiču na odnos čoveka prema vre-

menu i prostoru, na njegov stav prema radu, igri i učenju. Osim onoga što saopštavamo koristeći se verbalnim jezikom, mi neprestano svoja prava osećanja nemuštim jezikom – jezikom ponašanja komuniciramo. Stranci ponakad tačno tumače ovaj jezik, ali to češće čine na pogrešan način.“ (Hol, 1976: 6)

Iako je od Holovih opservacija prošlo više od 60 godina, njegovi primeri su izvanredni pokazatelji ogromne važnosti koje neverbalno komuniciranje ima na stvaranje značenja u našem simbolskom svetu.

Primeri neverbalnog komuniciranja iz knjige Edvadra Hola

- *Vremenom se kod nas manipuliše skoro kao materijalom; ono se stiče, troši, štedi, rasipa. Amerikanac oseća izvesnu moralnu krivicu, ako se bavi dvema stvarima jednovremeno. U Latinskoj Americi nije ništa neobično da čovek radi niz poslova u isto vreme, bilo da ih obavlja sve s jednog pulta ili u hodu, poklanjajući svakom po jedan trenutak.*
- *Navaho-Indijanci i Evropljani, odnosno Amerikanci, pokušavaju već skoro sto godina da usklade svoje predstave o vremenu. Uglavnom im to do sada nije pošlo za rukom. Vreme kod starih Navaha liči na prostor – stvarnost je samo ono što je ovde i sada. U budućnosti ima malo realnog.*
- *U Americi, na primer, nijedan pravac sveta nema prednost nad drugim, izuzev u tehničkom ili utilitarističkom smislu reči. U drugim kulturama čovek brzo otkriva da su pojedini pravci svetinja ili da su bar omiljeniji. Vrata Navaho-Indijanaca moraju biti okrenuta na istok, muslimanske džamije moraju gledati prema Meki, svete reke Indije teku na jug.*
- *Uobičajeno rastojanje tokom razgovora koji vode stranci ilustruje koliko je važna dinamika prostornog saobraćanja. Ako se jedna osoba suviše približi, reakcija je trenutna i automatska – druga osoba uzmiče. Ukoliko se prva osoba opet približi, druga pono-*

vo uzmiče. Posmatrao sam kako je jedan Amerikanac uzmicao čitavom dužinom velikog hodnika pred strancem koga je smatrao prodornim, a koji je pokušavao da ga sustigne. Ovakav prizor se ponavlja hiljadama i hiljadama puta – jedna osoba nastoji da poveća rastojanje da bi se lagodnije osećala, dok druga iz istog razloga pokušava da ga smanji, pri čemu nijedna nije svesna onoga što se zbiva.

ŠTA MISLITE, PRIPADNICI KOJIH NARODA SE NAJČEŠĆE PRIBLIŽAVAJU, A KOJI USPOSTAVLJAJU VEĆU PROKSEMIČKU DISTANCU?

DA LI STE SE VI NEKADA OSEĆALI NEPRIJATNO ZBOG PROKSEMIJE?

Tako Hol navodi primere kako se vreme različito koristi u različitim kulturama. Nije u svakoj kulturi vreme na najvišoj skali opštih vrednosti. Zapadne kulture uzimaju u obzir vreme kao nešto što se mora realno osmisliti. Kašnjenje od 5 minuta znači najavu nepoštovanja druge osobe, ali u nekim kulturama pojam od 5 minuta je sasvim relativna stvar – ne znači ništa. Vreme je rastegljivo i više povezano sa prirodnim ciklusima. U nekim delovima Afrike, zakasniti znači doći sledećeg dana. Značenja koja se pridaju pojedinim danima takođe se razlikuju od kulture do kulture. Na primer, u muslimanskim zemljama sveti dan je petak i to je dan za odmor (u Alžiru, Bahreinu, Egiptu, Iranu, Ujedinjenim Arapskim Emiratima i drugim zemljama vikend je petkom i subotom), dok je u hrišćanskim zemljama dan za odmor uglavnom nedelja (ali se u nekim pravoslavnim zemljama koristi drugačiji, julijanski, kalendar, pa Božić pada 7. januara, a ne 25. decembra, što je još jedan od načina na koje je moguće stvarati značenje koristeći kodove vremena). Kako bi se prilagodili zapadnom sistemu shvatanja i deljenja vremena (ali i kako bi uštedeli novac koji se zbog drugačijih dana vikenda gubio), Ujedinjeni Arapski Emirati su krajem 2021. godine rešili da vikend bude subotom i nedeljom. Međutim, kako je petak i dalje sveti dan, radna nedelja se skraćuje na 4–5 dana. Takođe, prostor kao odliku neverbalnog komuniciranja koristimo na različite načine, počev od toga kako postavljamo

ili ne postavljamo ivice, preko položaja i mesta koja zauzimamo u prostoru do razdaljine između sagovornika.

SLIKA 1: Može li se ova slika na zidu shvatiti kao *nemi jezik*? Koji se neverbalni simboli ovde koriste? Kako razumete poruku koja se na ovaj način prenosi?

Prema **subjektima u komuniciranju**, postoji:

INTRAPERSONALNO,
INTERPERSONALNO,
RUMORNO,
KOMUNICIRANJE U VEĆIM DRUŠTVENIM GRUPAMA,
MASOVNO KOMUNICIRANJE I
VIRTUALNO KOMUNICIRANJE.

Jedino je naziv virtuelnog komuniciranja neadekvatan i prevaziđen, ali se i dalje pominje u literaturi. Umesto njega, trebalo bi koristiti izraze kao što su KOMUNICIRANJE POSREDSTVOM INTERNETA, INTERNETSKO KOMUNICIRANJE ili nešto slično. Internet je mreža svih

mreža, sastavljena od bezbroj uvezanih uređaja. Smatra se da liči na ribarsku mrežu zbog habova i nodova. U ovoj vrsti komuniciranja koja je danas zaposela veliki deo naših života, najznačajnija je paradigma 3A, tj. prema početnim slovima engleskih reči (anywhere, anywhen, anyone), suština ovog načina komuniciranja je da BILO KO može komunicirati (što znači da svako može biti i primalac i pošiljalac), BILO KADA (umreženi smo i *onlajn* skoro uvek) i BILO GDE (poruku možemo slati sa bilo kog mesta na ovoj planeti, a u budućnosti i van naše planete). Međutim, stvari izgledaju drugačije kod masovnog komuniciranja koje je svakako nastalo ranije. Ono prema Čarlsu Vrajtu podrazumeva tri ključne karakteristike:

1. usmereno je na relativno velike, heterogene i anonimne publike;
2. poruke se prenose javno, često se spremaju tako da dođu do što većeg broja članova publike, a istovremeno su prilično prolaznog karaktera;
3. komunikator ima tendenciju da bude ili deluje unutar složene organizacije, što može uključivati veće troškove.

Masovno komuniciranje počinje da se razvija od momenta kada je Johan Gutemberg stvorio genijalni izum zasnovan na logici alfabeta: kalupe za pokretna slova. Vrlo često se u literaturi pominje kao glavni izum štamparska presa, a zapravo su najvažniji kalupi i logika alfabeta – od ograničenog broja elemenata stvoriti neograničeni broj kombinacija. Prvi štampani medij bila je knjiga (sredina 15. veka), zatim novine i časopisi, onda film, radio i televizija. Radojković i Miletić masovno komuniciranje određuju kao organizovano, institucionalizovano i javno distribuiranje poruka iz jednog ili više centara do masovne publike preko nekog od postojećih medija (Radojković i Miletić, 2005). Isti autori objašnjavaju da se komuniciranje u većim društvenim grupama odnosi na *ex cathedra* komuniciranje, na različite skupove, forume, događaje, da rumorno stoji između ovog oblika i interpersonalnog (koje mora obuhvatati dva sagovornika), a da je intrapersonalno onaj oblik komu-

niciranja koji se dešava unutar jedne osobe, makar bila i dijaloška forma sa zamišljenim bićem.

Ključni i manje poznati termini:

označitelj – oznaka, tj. ono što stoji umesto nečega

označeno – ono na šta se označitelj odnosi

arbitrarnost – proizvoljnost veze između označitelja i označenog

kod – sistem pravila koja učimo kako bismo mogli da otključamo značenje

originarna hipoteza – proizilazi iz objašnjenja funkcije nezabornog događaja

teorija mimetičke žudnje – prisvajanje objekta ne može da se izvrši, te je mimezis blokiran, pa se onda zamenjuje verbalnim izrazom

govor – primarni oblik ljudskog komuniciranja, deo dogovora zajednice, rezultat prve komunikacione revolucije

jezik – sistem znakova, sistem otisaka u našem mozgu, postoji nezavisno od pojedinca

pismo – vizuelna forma jezika

denotativno značenje – osnovno, nepreneseno, neposredno značenje

konotativno značenje – novo, dodatno, prošireno, preneseno značenje

teorija evolucije – naučna teorija koja pripada biologiji, biohemiji i genetici, a potvrđena je različitim činjenicama koje manifestuju zakoni prirode

komuniciranje – ljudska interakcija primarnog društvenog značaja, koja se ostvaruje razmenom informacija/poruka

komunikator – osoba, subjekat ili učesnik u komuniciranju

Za dalju diskusiju:

1. Razmislite kako će se komuniciranje razvijati u budućnosti, ako uzmemo u obzir pretpostavku da je naša vrsta inteligentna ali biološki vrlo osetljiva, što pokazuju mnogobrojne bolesti ili izuzetno brzo širenje virusa korona.
2. Da li se neki deo interneta može posmatrati kao masovni medij?
3. Postoje li slučajevi kada se, u smislu interakcije, neverbalnim komuniciranjem mogu poslati snažnije poruke u odnosu na verbalno? Navedite ih.
4. Kada biste pokušali da stvorite novi sistem znakova, šta bi to bilo?
5. Koliko je izvestan razvoj telepatije kao jednog od budućih oblika komunikacione prakse?
6. Istražite kako je u pisanom komuniciranju nastao znak za upitnik.

Literatura:

- Bugarski, R. (2005). *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Bugarski, R. (1997). *Pismo*. Beograd: Čigoja štampa.
- Fanon, F. (1986). *Black skin, white mask*. Pluto press.
- De Saussure, F. (2000). *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Girard, R. (1987). *Things hidden since the foundation of the world*. Stanford University Press.
- Miletić, M., Miletić, N. (2012). *Komunikološki leksikon*. Beograd: Megatrend univerzitet.
- Veliki porodični leksikon Sova (2011), odrednica Komunikologija. Beograd: Mladinska knjiga.
- Radojković, M., Miletić, M. (2006). *Komuniciranje, mediji i društvo*. Beograd: Čigoja.
- Teorija Evolucije, www.teorijaevolucije.com
- Wright, C. R. (1959). *Mass communication: A sociological perspective*. New York: Random House.

Vrlo kratak rezime

Komuniciranje je ono što nas čini ljudima. Ono je imanentno ljudskom biću. Period u kome je čovek progovorio predstavlja prvu komunikacionu revoluciju. Govor je primarni oblik ljudskog komuniciranja. Govor je praktični čin kojim se jezik razvija, dok je jezik sistem otisaka u našoj glavi koji postoji nezavisno od pojedinca. Jezik je takođe i sistem znakova, dok je pismo vizuelna forma jezika. Veza koja je uspostavljena između označenog i označitelja je arbitrarna i deo je dogovora zajednice. Jedino su ljudi sposobni da kodifikuju svet, da se okruže simbolima, da ih stvaraju, tumače i interpretiraju. Komuniciranje je ljudska interakcija primarnog društvenog značaja. Komunikologija je nauka koja proučava komuniciranje iz sociološko-antropološke perspektive. Prema simbolskim sistemima postoji verbalno i neverbalno komuniciranje. Prema subjektima u komuniciranju klasifikujemo nekoliko vrsta komuniciranja: intrapersonalno, interpersonalno, komuniciranje u većim društvenim grupama, rumorno, masovno i komuniciranje posredstvom interneta.

2. Mediji

Pojmovi *medij*, *mediji*, *medijum* potiču od latinske reči *medius*, što znači srednji, u sredini, upućujući na posredujuću ulogu u komuniciranju. Ključno obeležje medija zapravo je ova vrlo složena situaciona uloga posrednika. U svojoj poznatoj knjizi *Moć medija*, Fransis Bal metaforično opisuje ulogu medijatora koji mora uvek da se klati između mandarina (intelektualac) i trgovca za koga su najvažniji zakoni tržišta i trgovine. Maršal Makluan medije naziva ljudskim produžecima. Žan Bodrijar smatra da je stvarnost nestala u medijskim simulakrumima. Osnovna razmatranja o posledicama koje su mediji i njihova proizvodnja obilja informacija, slika i simbola doneli savremenom svetu, pretvarajući ga u *deborovsko društvo spektakla*, zasnivaju

se na predviđanju Martina Hajdegera da je SVET POSTAO SLIKOM. Šta su, zapravo, mediji? Sem etimološke posredujuće uloge, rekli bismo

Za Lorimera mediji:

1. jesu razlučiv skup aktivnosti (stvaranje, prenošenje, distribucija sadržaja);
2. uključuju posebne tehnološke konfiguracije (radio, televizija, novine, knjige...);
3. vezani su za formalno konstituisane institucije ili medijske kanale (sistemi, stanice, publikacije);
4. operišu u skladu s određenim zakonima, pravilima i shvatanjima (profesionalni kodeksi i praksa, publika, društvena očekivanja i navike);
5. produkt su lica koja zauzimaju izvesne uloge (vlasnici, regulatori, producenti, distributeri, oglašivači, članovi publike);
6. prenose informacije, zabavu, slike i simbole do masovne publike. (Lorimer ovde govori prvenstveno o masovnim medijima.)

da se značenje pomerilo u smeru produkcije, proizvodnje i stvaranja. Nisu mediji samo posrednici. Oni učestvuju i u enkodiranju značenja. To su vrlo su važne, a možda i ključne institucije u savremenim društvima što stvaraju slike sveta u koje nam je lako poverovati. Ali ta slike nisu puki odraz stvarnosti. Paradigma o ogledalu stvarnosti je prevaziđena. Reč je o **REPREZENTOVANJU** kao posebnom procesu medijske aktivnosti, tj. o simboličkoj proizvodnji značenja.

Koji mediji postoje? Sem gramofona, kasetofona i još nekih manje poznatih i kratko prisutnih masovnih medija, najznačajniji su svakako **štampani mediji** (knjiga, letak, plakat, novine, časopisi, strip), **film**, **radio** i **televizija**. Novi medij ili novi mediji su ono što danas nazivamo **internet** u najširem smislu te reči. Radojković i Miletić objašnjavaju da, kada je reč o mas-medijima, postoji *institucionalizovani komunikacioni centar za selekciju informacija iz stvarnosti i njihovo prevođenje u poruku; postoje poruke koje se masovno distribuiraju; postoji medij posredstvom kojeg se to čini i čiju tehničko-tehnološku strukturu čine fizički nosač poruke i uređaj za njenu reprodukciju; postoji tom mediju immanentna mogućnost simboličke ekspresije; a postoji, naravno, i masovna publika kojoj je poruka namenjena* (2005, 103).

2.1 Kratka istorija medija

Prelomni trenutak u istoriji komuniciranja i treću komunikacionu revoluciju započela je štamparska tehnologija. Kao što smo već pomenuli, na počecima razvoja masovnih medija stoji Gutenberg jer je uspeo da odštampa prvu knjigu – Bibliju u 42 reda (na pergamentu bilo je 35, a na papiru 150 primeraka knjige). Dakle, prvo nastaju **štampani mediji** i distribuiraju se od sredine 15. veka. Sem knjiga koje su se sve više štampale kako su se otvarale štamparije

Zanimljivo

U Francuskoj, u periodu od 1751. do 1788. pojavilo se čak 252 preduzetnika koja su počela da se bave publikovanjem novina. Do kraja 15. veka odštampano je oko 13 miliona knjiga, a u Evropi je tada živelo oko 100 miliona ljudi. Jedan italijanski pisac se već polovinom 16. veka žalio da ima toliko knjiga da nemamo vremena čak ni njihove naslove da pročitamo (Barbije, 2009).

i prenosio štamparski zanat po Evropi (Rim, Venecija, Budimpešta, Keln, Krakov i dr.), veoma značajne su bile novine, i to baš u vreme buržoaskih revolucija. Osim distribucije i prenošenja sadržaja, pojavljuje se sa razvojem novina i časopisa novi aspekt: periodičnost. Sa usponom industrijske revolucije inovirana je i štamparska tehnologija, a ubrzanje širenja i distribucije štampanih publikacija obrazovalo je sve modernije poglede tadašnjih ljudi na svet. Štampani mediji nisu bili u početku sasvim institucionalizovani, ali su ipak postajali prilično moćni osvajajući ulogu tzv. četvrtog staleža. Novi oblik komuniciranja zadovoljavao je ne samo pripadnike viših slojeva društva (one koji su u feudalizmu posedovali monopol nad informacijama) već i obične ljude iz trećeg staleža (koji su želeli da se uključe u komunikacione tokove). Takođe, veliki kulturni napredak bila je i činjenica da čitaoci više nisu bili samo muškarci, već i žene. Posebno je bio značajan francuski časopis *Journal des Dames* jer je, baveći se samo ženskim temama, postao veoma uticajan. Preduzetnički trendovi utirali su put proliferaciji štampanih medija, koja se dešavala čak i nakon perioda pojave drugih masovnih medija. Pozitivne posledice širenja i razvoja štampe su, svakako, ukidanje monopola nad informacijama koje su imala dva staleža pre Francuske buržoaske revolucije, demokratizacija obrazovanja, jeftinije i efikasnije komuniciranje, standardizovanje pisanog jezika.

Istorija razvoja fotografije, koja je bila važna i za razvoj štamanih medija i za pojavu filma (a važna je i danas u komuniciranju posredstvom interneta), može se pratiti od *camere obscurae*, jedne mračne sobe u koju se preko malog otvora projektuje slika spolja. U stvari, osnovni elementi fotografisanja zasnivaju se na prirodnom zakonu prostiranja svetlosti i hemijskim procesima koji na nekom materijalu treba da sliku zadrže onako kako se projektuje. Odras senki na zidu, lika na površini vode ili u ogledalu moguće je videti pomoću svetlosti, ali kako te slike zadržati – pitanje je na koje je nekoliko pronalazača pokušalo da odgovori u dugoj istoriji razvoja fotografije. Imena poput Vedžvuda (Thomas Wedgwood), Niepsa (Nicéphore Niépse), Dagera (Louis Daguerre), Talbota (Henri Fox Talbot) i drugih značajna su zbog različitih eksperimenata i unapređenja fotografske tehnike, od fiksiranja slike *camere obscurae* na srebro-nitratu, preko heliografija i dagerotipija, sve do pronalaska fotografije u boji. Iako nam danas izgleda pravljenje foto-

grafije tako lako, njen pronalazak nimalo nije bio jednostavan i zahtevao je mnogo vremena i razmišljanja. Kada je slika konačno fiksirana, javilo se novo pitanje: **KAKO OŽIVETI MRTVU SLIKU I REPRODUKOVATI POKRET?** Na njega je ponovo pokušalo dati odgovor mnogo izumitelja. Nakon početnih aparata, *laterne magice* i

Odakle potiču 24 frejma u sekundi?

Majbridž (Eadweard Muybridge) snima prve trenutne snimke koji su prikazivali pojedine faze galopiranja konja.

Kako je to uradio? Postavio je 24 foto-grafska aparata na određenim razmacima, a okidače aparata povezo je kanapima nad stazom. Kada je konj trčao, kanapi su se kidali i automatski fotografisali.

Na taj način dobijene su 24 faze pokreta.

Postavljene jedna iza druge, fotografije su stvarale utisak stvarnog kretanja.

stroboskopa, Edvard Majbridž se dosetio kako da napravi fotografiju pokreta od 24 sličice, a Edison je izumeo perforacije na traci. Ipak, nastanak **filma** i filmske industrije vezuje se za Francusku i kompaniju Braća Limijer. Prvi film je *Izlazak radnika iz fabrike* (1895). Iz komunikološke perspektive, film može biti i medij i poruka, tj. medijski sadržaj. Prvi filmovi su bili pretežno dokumentarnog tipa i realistični. Međutim, veoma brzo postaju prijemčive sve čari novog medija, pa se reditelji poigravaju sa montažom, koriste nadrealističku strukturu, razvijaju umetničke pobude itd. Na primer, upravnik iluzionističkog pozorišta Žorž Melijas već je 1902. godine snimio prvi naučno-fantastični film *Put na Mesec*.

Najpoznatiji filmovi iz tog prvog perioda su:

- američki film: *Rođenje jedne nacije* (1913)
- italijanski film: *Quo Vadis?* (1912)
- nemački film: *Metropolis* (1927)
- ruski film: *Oklopnjača Potemkin* (1925)
- francuski film: *Andaluzijski pas* (1928)

U Srbiji je prva javna projekcija filmova braće Limijer prikazana samo pola godine nakon Pariza, 1896. u kafani *Zlatni krst* na Terazijama. Najstariji sačuvani srpski film je *Krunisanje kralja Petra I Karađorđevića* (1904).

Do pojave zvuka, projekciju filma pratili su ili klavir ili ceo orkestar. Prvi zvučni film bio je *Pevač džez* (1927). Zvuk je omogućio pojavu novog žanra – mjuzikla. Holivud je vrlo ubrzo postao svetska fabrika snova. Neki od filmova sa najvećom zaradom u istoriji filma su: *Prohujalo sa vihorom*, *Ben Hur*, *Titanik*, *Avatar*.

Mnogi naučnici su svojim istraživanjima doprineli razvoju komunikacione tehnologije koja je omogućila pojavu radio-stanica, radio-aparata i radio-difuzije: Faradej, Maksvel, Hags, Herc, Tesla, Markoni i Forest. Maksvel je stvorio teoriju o elektromagnetnim talasima.

DA LISTE ZNALI DA JE PERIODU OD 1945. DO 1991. GODINE SNIMLJENO OKO 800 DOMAĆIH IGRANIH FILMOVA, OKO 129 KOPRODUKCIONIH FILMOVA I OKO 1000 FILMOVA ZA ČIJA JE SNIMANJA JUGOSLAVIJA DAVALA RAZLIČITE USLUGE. ČAK SU I DELOVI VELIKOG BROJA STRANIH TELEVIZIJSKIH SERIJA SNIMLJENI U JUGOSLAVIJI.

Herc je napravio eksperimente koji ovu teoriju potvrđuju. Markoni osniva prvu radio-stanicu i pokazuje da radio-talasi mogu biti veoma važni za komuniciranje na daljinu. Markoni je 1901. godine poslao SOS signal preko okeana. Smatra se začetnikom radio-tehnologije. Godine 1906. prvi put je emitovan ljudski glas i muzika, a godine 1920. emitovan je prvi radio-program sa komercijalne radio-stanice u Pitsburgu. Naučnici su uspeli da razdvoje radio-talase u različite dužine, pa su ih nazvali frekvencijama. Ovo omogućuje mnogim radio-stanicama istovremeno emitovanje bez međusobnog ometanja. **Radio** je zapravo prvi elektronski mas-medij. Njegov značaj uvideli su mnogi u vreme pred Drugi svetski rat i u toku trajanja rata, te je često korišćen u propagandne svrhe. Npr. *Nemačka zove* bio je početak emisije jednog od najomraženijih

izdajnika Velike Britanije koji je širio nacističku propagandu iz Hamburga putem radio-signalâ. Ruzvelt je započeo svoje *Razgovore pored kamina* (1936–1945)

tokom velike ekonomske krize, a zatim ih je nastavio i u toku ratnih godina. Smatralo se da su razgovori bili velika uteha i podrška većini Amerikanaca u teškim vremenima. Saveznici su u Italiji koristili emisije *Radio Londra* (London) za slanje šifrovanih poruka sa preciznim uputstvima o vremenu i lokacijama

bombardovanja savezničkih snaga ili kretanju nacifašističkih trupa. Iste radio je svake večeri puštao poseban program *Francuzi govore Francuzima* i promovisao mnogobrojne ratne pesme. Smatra se i da je ovaj radio bio najznačajniji u formiranju francuskog pokreta otpora. De Gaul je izjavio da Francuska još nije poražena i pozvao je iz Londona svakoga ko je bio u mogućnosti da mu se pridruži. Završio je ovim rečima: „Šta god da se dogodi, plamen francuskog otpora ne sme se ugasiti i neće se ugasiti“ (Fancourt).

Danas, radio i dalje opstaje uprkos televiziji i internetu. Smatra se da on ipak neće nestati „zbog čulne kompozicije čoveka i njegovih socijalno i fiziološki determinisanih mogućnosti da u određenim trenucima recepcijski može da savlada samo auditivno oblikovane poruke“ (Radojković i Miletić, 2005: 141).

Drugi elektronski mas-medij, **televizija**, nastaje zahvaljujući BBC radiju, iz koga se 1927. razvila korporacija *British Broadcasting Corporation* (BBC). Već od 1929. počelo je eksperimentalno testiranje televizije, a 1934. Isak Šenberg je rekao: „Pa gospodo, sada ste izmislili najvećeg raspipnika vremena svih vremena. Koristite ga dobro.“ Prvi redovni tele-

Zanimljivo

Istraživači su utvrdili i negativnu vezu između jačine radio-signalâ i nacifašističkog nasilja. Naime, glavni rezultat istraživanja pokazuje da je jačina BBC signalâ u kontrapropagandi pozitivno povezana s nacifašističkim nasiljem. Pojačanje signalâ za 10% povećava broj epizoda nacifašističkog nasilja za više od 2,5 puta u odnosu na mesečni prosek (Gagliarducci i ostali, 2017).

„Televizija je trenutna, prolazi kao sam život: zato ona može više da postigne i da pruži najznačajniji doživljaj.“

(Vladimir Petrić, *Fenomeni televizije*)

vizijski program počeo je da se emituje od 1936, a prvo emitovanje van studija desilo se već 1937. godine. BBC je postavio sve standarde u proizvodnji, organizaciji i emitovanju programa. Drugi svetski rat usporio je razvoj televizije na evropskom kontinentu, ali je je zato američka televizija u tom periodu uznapredovala, zasnivajući se prvenstveno na komercijalnoj osnovi. Dok su u Evropi otvarani javni televizijski servisi, u SAD su to bile komercijalne privatne televizije. U Nemačkoj i Sovjetskom Savezu državna kontrola nad televizijom bila je ogromna. Televizija u boji uvedena je u Sjedinjenim Američkim Državama 1953. godine. Satelitska televizija počinje da se razvija od 1962. godine. Kablovska televizija razvija se ubrzano od 1970, a tehnologija digitalne televizije od 1987. godine. Televizija Beograd počinje emitovanje programa 23. avgusta 1958. i taj datum postaje najznačajniji u istoriji srpske i jugoslovenske televizije, kulturne istorije i istorije komuniciranja kod nas. Iako je u početku ličila na pozorište, a potom i na romane u nastavcima, TV serija je autentični televizijski žanr, gde je tehnološki razvoj televizije umnogome upravljao i razvojem ovog popularnog žanra.

Novi sveobuhvatni medij, **internet**, nije nastao sa ciljem da bude to što jeste danas i što će postati u budućnosti. Predistoriju nastanka kompjuterske mreže čini rad Paula Barana iz 1964. o komunikacionoj mreži. Međutim, internet svoj nastanak duguje Arpanetu, tj. projektu Ministarstva odbrane SAD koji se realizovao od 1966. godine. Nakon lansiranja sovjetskih satelita Sputnik, ovo je bio odgovor američkih vlasti u domenu odbrane zemlje u slučaju nepredviđenih teških okolnosti. Trebalo je raditi na uspostavljanju veze između kompjutera i unapređenju komuniciranja. Godine 1969. povezana su prva četiri čvorišta i to je označilo pravi početak uspostavljanja mrežnog komuniciranja. Prvi imejl je poslat 1972. godine. Sedamdesete su bile godine istraživanja, a osamdesete godine razvoja mreže. Naučnik koji je 1989. u CERN-u stvorio veb, odnosno WWW bio je Tim Berners-Li. O vremenu

dok je bio u CERN-u i šta ga je podstaklo da razvija nove tehnologije, Li govori ovako: „Tih dana su postojale različite informacije na različitim računarima, ali morali ste da se prijavite na različite računare da biste došli do njih. Takođe, ponekad ste morali da naučite drugačiji program na svakom računaru. Često je jednostavno bilo lakše otići i pitati ljude kada piju kafu...“ (webfoundation.org). On je stvorio tri osnovne tehnologije koje ostaju temelj današnjeg veba: HTML (hipertekst jezik, formatiranje), URI (URL, odnosno jedinstveni identifikator resursa, neka vrsta adrese) i HTTP (protokol za prenos hiperteksta koji omogućava preuzimanje povezanih resursa sa celog weba). CERN je 1993. godine internet učinio javnim dobrom i od tada se razvijao ogromnom brzinom, te u trenutku pisanja ove knjige (decembar 2021) broj korisnika interneta globalno iznosi 4,8 milijardi.

Ključni i manje poznati termini:

reprezentovanje – način na koji se određene grupe, zajednice, iskustva, ideje ili teme prikazuju u medijima; uz pomoć ideologije, kroz ovaj proces sve može ponovo da se predstavi ili da se skoro u potpunosti konstruiše nova stvarnost

društvo spektakla – koncept koji je Gi Debor objasnio naglašavajući posledice kapitalizma po čoveka i društvo

camera obscura – mračna soba sa malim otvorom kroz koji prolazi svetlost i reflektuje sliku spolja

heliografija – rani fotografski proces koji proizvodi fotograviranje na metalnoj ploči premazanoj asfaltnim preparatom

dagerotipija – u istoriji fotografije ovo je prvi uspešni komercijalni fotografski proces pomoću koga se stvara vrlo detaljna slika na listu bakra presvučenom tankim slojem srebra bez upotrebe negativa

četvrti stalež – izraz *četvrta sila vlasti* ili četvrti stalež aludira na vitalnu ulogu štampe kao psa čuvara u demokratskim društvima

laterna magica – projektor sa jednostavnim izvorom svetla koji projektuje ručno oslikane slajdove na ekran

stroboskop – aparat koji se koristi da bi objekt koji se ciklično kreće izgledao sporo ili nepomično

World Wide Web – svi javni sajtovi ili stranice kojima korisnici mogu pristupiti na svojim lokalnim računarima i drugim uređajima posredstvom interneta

Za dalju diskusiju:

1. Razmislite kada je film medij, a kada sadržaj.
2. Objasnite kako izgleda reprezentovanje međukulturnog komuniciranja u filmu *Avatar*.
3. U kojim trenucima slušate radio i zašto?
4. Zamislite svet bez interneta. Šta biste u tom trenutku koristili i kako biste komunicirali? Gde biste tražili informacije? Na koji način biste koristili svoje slobodno vreme?

Literatura:

- Bal, F. (1997). *Moć medija*. Beograd: Klio.
- Barbije, F. (2009). *Istorija knjige*. Beograd: Klio, Narodna biblioteka Srbije.
- Gagliarducci, S. (2017). *War of the Waves: Radio and Resistance during World War II*, <https://docs.iza.org/dp11244.pdf>
- Gocini, Đ. (2001). *Istorija novinarstva*. Beograd: Klio, Beograd.
- Fancourt, D. *Role of Radio in Wartime France*, <http://holocaust-music.ort.org/resistance-and-exile/french-resistance/role-of-radio-in-wartime-france-x266b/>
- Lorimer, R. (1998). *Masovne komunikacije*. Beograd: Klio
- Ilić, M. (1970). *Filmografija jugoslovenskog filma 1945-1965*. Beograd: Institut za film.
- *Internet use around the world*, <https://datareportal.com/global-digital-overview>
- *History of the Web*, <https://webfoundation.org/about/vision/history-of-the-web/>
- Kosanović, D. *Film i kinematografija 1896-1993*, https://www.rastko.rs/isk/isk_27.html

- Makluan, M. (1971). *Poznavanje opština – čovekovih produžetaka*. Beograd: Prosveta.
- Popkin, D. J. (1990). *Revolutionary News: the press in France 1789-1799*. N.C: Durham.
- McMillan, J. (2002). *France and Women, 1789-1914: Gender, Society and Politics*. Routledge, https://books.google.rs/books?id=DDqDAgAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 20.8.2012.
- Bodrijar, Ž. (1991). *Simulakrumi i simulacija*. Novi Sad: Svetovi.
- Radojković, M., Miletić, M. (2006). *Komuniciranje, mediji i društvo*. Novi Sad: Stylos.
- Simeunović Bajić, N. (2018). „Posleratni bildungsroman jedne generacije kao vrhunsko delo jugoslovenske popularne televizijske estetike – TV serija Grlom u jagode“. *Etnoantropološki problemi*, 13 (1), 93-109, <https://doi.org/10.21301/EAP.V11I1.2>
- Spritzer, T. *On the Airwaves: Victory in Europe*, 4.5.2020, <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/victory-in-europe-radio>
- *The BBC story*, <https://www.bbc.com/historyofthebbc/timelines/>
- *World War II on the Radio*, <https://www.otrcat.com/world-war-ii-on-the-radio>

Vrlo kratak rezime

Mediji nisu samo posrednici. Oni učestvuju i u enkodiranju značenja. Vrlo su važne institucije u savremenim društvima. Postoje štampani mediji (knjiga, letak, plakat, novine, časopisi, strip), film, radio, televizija i internet. Nastanak filma i filmske industrije vezuje se za Francusku i braću Limijer. Godine 1920. emitovan je prvi radio-program sa komercijalne radio-stanice u Pitsburgu. Prvi redovni televizijski program počeo je da emituje BBC 1936. godine. ARPANET je prva mreža, preteča interneta. Internet je zapravo mreža svih mreža. CERN je 1993. godine internet učinio javnim dobrom.

3. Kultura

ETIMOLOŠKI: LAT. GLAGOL COLERE (GAJITI, NEGOVATI) > PRIDEV CULTUS (OBRAĐEN, ZASAĐEN) >

IMENICA CULTURA (OBRAĐIVANJE, IZRADA), ALI I – OPLEMENJIVANJE. NAJPRE UPOTREBLJAVANA U OBLASTI POLJOPRIVREDE: CULTUS AGRI (OBRAĐENA ZEMLJA)

SA RAZVOJEM HRIŠĆANSTVA RAZVIJA SE KONCEPT CULTUS MENTIS – OBRAĐENI DUH, RELIGIOZNA USAVRŠENOST (AURELIJE AVGUSTIN, IV/V VEK – DOKTRINA O ČETIRI SMISLA U TUMAČENJU BIBLIJE)

Iako ne jednostavan koncept, komuniciranje je ipak lakše objasniti nego kulturu. Premda su oba pojma, prema dosadašnjim naučnim saznanjima, vezana za imanentno ljudske aktivnosti, kultura je toliko sveobuhvatna, toliko široka, toliko neuhvatljiva, promenljiva i difuzna kategorija da je Rejmond Vilijams zaista bio u pravu kada je govorio o tome kako je to jedna od najsloženijih reči u engleskom jeziku. Tako stoje stvari i sa svim drugim jezicima. Srpski jezik je preuzeo termin *kultura*, čije poreklo nazivamo u latinskom jeziku. Danas svakako ne bismo mogli

Kultura je proces i rezultat humanizacije čoveka koji se postiže pretvaranjem ljudskih zamisli u jedan novi svet, stvaran po meri i viziji čoveka o humanijem životu; stvarajući i osmišljavajući svoj svet pomoću kulture čovek je u stanju da na adekvatniji način rešava svoje egzistencijalne probleme i da stalno razvija nove aspekte života, da zadovoljava svoje fundamentalne potrebe i razvija bogatiji sistem motivacije, te da razvija i sebe kao potpuniju ličnost. (Zagorka Golubović)

da pronađemo sličnu reč u slovenskom poreklu. Reč *kultura* se veoma odomaćila, kao i mnoge druge tuđice. Za razliku od etimologije, značenja koja je *kultura* do sada poprimila vrlo je teško pobrojati. Zato postoji i ogroman broj definicija. Po mišljenju teoretičara Alfreda Luisa Krebera i Klajda Klakhona, koji su definicije brojali još pre nekoliko decenija i tada u literaturi pronašli ukupno 164, one se mogu klasifikovati u šest grupa:

1. deskriptivne (šire pobrojavanje najrazličitijih sadržaja kulture);
2. istorijske (akumulacija društvenog nasleđa i tradicijâ);
3. normativne (pravila i načini ponašanja ljudi unutar određenih grupa),
4. psihološke (razvoj ličnosti i socijalizacija);
5. strukturne (organizacija kulture zasnovana na zakonitostima, ulogama, institucijama) i
6. generičke (kultura kao *differentia specifica* ljudi, ono što svaki član ljudske zajednice nosi kao generički potencijal).

Sličnu klasifikaciju, ali i nešto detaljniju, dali su 2006. godine Baldwin i saradnici, brojeći 313 definicija koje se odnose na:

1. *struktura/obrazac* – *kultura* kao sistem ili okvir elemenata (npr. ideje, ponašanje, simboli ili bilo koja kombinacija ovih ili drugih elemenata);
2. *funkcija* – *kultura* kao sredstvo za postizanje nekog cilja;
3. *proces* – *kultura* kao tekući proces društvene konstrukcije;
4. *proizvod* – *kultura* kao zbirka artefakata (sa ili bez namerne simboličke namere);
5. *prefinjenost* – *kultura* kao individualna ili grupna kultivacija do višeg intelekta ili morala;
6. *grupa* – *kultura* koja označava mesto ili grupu ljudi, uključujući fokus na pripadnost mestu ili grupi;
7. *moć ili ideologija* – *kultura* kao izraz grupne dominacije i moći (Baldwin i ostali, 2006).

U dosadašnjim određivanjima i klasifikovanju kulture, teoretičari su pristupali iz najrazličitijih perspektiva. Tako su objašnjenja obuhvatala opšte, najšire vrednosti celokupnog čovečanstva (npr. Geza Rohajm je rekao da je sa stanovišta antropologa kultura zapravo čovečanstvo); odnos prema prirodi (u antropološkom smislu postojala je teorijska razlučenost između pojma *priroda* i pojma *kultura* kao o opozitima); specifičnije vrednosti određenih društava, naroda, grupa, pojedinaca i sve ono što je stvoreno u određenim istorijskim periodima (Edvard Tajlor smatra da je kultura jedna veoma „složena celina koja uključuje znanja, verovanja, umetnost, moral, pravo, običaje i svaku drugu sposobnost ili naviku koju čovek stiče kao član društvene zajednice“). S jedne strane, kultura je ono što nije samoniklo i ne dešava se prema zakonima prirode, jer je stvorena unutar ljudske zajednice. Zapravo, počela je da se stvara verovatno istovremeno sa razvojem govora, jer je nemoguće razdvojiti govor, svest i kulturu, pošto je ČOVEK jedino SIMBOLIČKO BIĆE na ovoj planeti. Kultura se i dalje i stalno stvara. Ali, to nisu samo pećinski crteži, prvi nakit, različite nošnje i muzički instrumenti. Kultura su i pesme koje se prenose s generacije na generaciju, i poezija koja se danas piše, i performansi na ulici, i prostorna uređenja naselja. Kultura nije samo materijalna, a nije samo ni duhovna. Ona je svakodnevna. Bila je. Postoji. Postojaće. Razvijaće se. Prema tome, posmatrajući iz ovih perspektiva, kultura ne predstavlja samo materijalne tvorevine ljudske nadgrađujuće prakse i različitih aktivnosti (koje ne proizilaze iz osnovnih bioloških potreba), već i sva duhovna dobra koja je čovek stvorio i stvara kao simboličko biće. Zbog toga kulturu određujemo kao oblast koja obuhvata najplemenitija i najsofisticiranija dostignuća ljudskog duha u svim vremenima i na svim prostorima, nezavisno od rase, boje kože, religije itd. Sem toga, kultura podrazumeva i svakodnevni život, obična dešavanja, odnose i aktivnosti, u svim svojim mogućim ispoljavanjima. To znači da kulturu možemo tumačiti i kao način života jednog društva u celini ili neke uže društvene grupe, ali i samog pojedinca – od načina ishrane i oblačenja do umetnosti, opuštanja i zabave. Ono što je sigurno i nepromenljivo jeste saznanje da je KULTURA PROMENLJIVA. Zato kulturu nije moguće proučavati

kao stabilni koncept, već kroz društveno konstruisane pristupe i kao označavajući ili simbolički sistem, kako je to inicirao Rejmond Vilijams.

Najjednostavnija formulacija:

KULTURA = MATERIJALNE VREDNOSTI + DUHOVNE VREDNOSTI
(uvek date u simboličkoj formi i ispoljene u svakodnevnim životnim praksama)

3.1 Osnovni pojmovi u proučavanju kulture

3.1.1 Kulturno nasleđe

Šire gledajući, kulturno nasleđe se u savremenosti može posmatrati i kao proizvod i kao proces. Ono zasigurno različitim društvima pruža ogromno bogatstvo resursa koji su preuzeti iz prošlosti, koriste se i u sadašnjosti, a biće preporučeni za dobrobit nekih budućih generacija. Zapravo, kulturno nasleđe, pored prostora na kome nastaje ili nestaje, uvek u sebi inkorporira dimenzije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Iako stvoreno u blisko prošlom ili davno prošlom vremenu, ono je okrenuto najviše ka budućnosti. Zašto? Zato što kulturno nasleđe ne smemo posmatrati kao PASIVNU TRANSMISIJU ili kao konzervaciju materijalnih i nematerijalnih formi kulture na nekom prostoru, koja se transponuje pravolinijski iz jedne epohe u drugu epohu ili s jedne generacije na drugu generaciju. Ne postoji pasivno nasleđivanje. U slučaju kulturnog nasleđa, reč je o AKTIVNOM preuzimanju, očuvanju ili interpretaciji delova kulturnog nasleđa. Nove generacije koje preuzimaju nasleđe AKTIVNO deluju u domenima njegovog interpretiranja i reprezentovanja. Osnovna funkcija očuvanja kulturnog nasleđa, iz tog razloga, usmerena je KABUDUĆNOSTI. Vraćanje u prošlost moguće je samo ukoliko postoji potreba i volja da se ožive i interpretiraju delovi koje mi OZNAČAVAMO kao kulturno nasleđe. Čim čovek ima moć da označi, to najpre podrazumeva SELEKTIVNI odnos. Zbog toga su neki delovi kulturnog nasleđa zauvek izgubljeni i zaboravljeni. Selekcija onog što je vredno ili nije dovoljno vredno očuvanja, upotrebe i interpretiranja korespondira sa identitetom određenih društvenih zajednica. Pojedini delovi kul-

turnog nasleđa odbacuju se ukoliko zajednice/grupe/elite smatraju da oni narušavaju dotada izgrađivan identitet. To je vrlo karakteristično za konfliktna područja i zemlje zahvaćene ratovima. Recimo, godine 2001. talibanske snage uništile su Bude iz Bamijanske doline, dve monumentalne statue iz 6. veka nove ere (38 i 55 metara), koje su bile uklesane u liticu centralne avganistanske visoravni. Nakon preuzimanja vlasti u Avganistanu 2021. od strane talibana, UNESCO je na različite načine upućivao apele da se kulturno nasleđe u toj zemlji zaštiti. Takođe, u konfliktnoj zoni Nagorno-Karabah, teritorije oko koje se već dugo sukobljavaju Jermenija i Azerbejdžan, postoji oko 4000 različitih, a ugroženih, jermenskih religioznih i kulturnih spomenika. Iako je kulturno nasleđe osnovni temelj svake kulture, iz ovih primera vidljivo je koliko može poslužiti za svakovrsne konflikte i nesporazume u međukulturnom komuniciranju, o čemu će se i u narednim poglavljima govoriti. Međutim,

Socijalističko kulturno nasleđe

Ova vrsta nasleđa, nastala u doba socijalizma u zemljama Istočne Evrope i u Jugoslaviji, u jednom periodu bila je zanemarivana, a postojala je potreba grupa koje su tada imale dovoljno veliku moć da to nasleđe namerno zaboravi ili fizički ukloni, jer to nije bilo u skladu sa kulturnim identitetom generacija što su preuzele procese označavanja. Na primer, nakon ratova i raspada Jugoslavije, na mnogim mestima rušeni su spomenici NOB-a, pogotovo petokraka kao centralni simbol. Međutim, nakon izvesnog perioda i sve većeg zanimanja prvenstveno stranaca za ono što je nastalo u socijalizmu, odnos prema ovoj vrsti nasleđa postajao je sve pozitivniji. Na to svakako utiče vremenska distanca, ali i nedovoljan uspeh tranzicije koja se u nekim zemljama veoma odužila, kao i negativne posledice neoliberalnog kapitalizma. Pogledajte projekat Spomenik Database <https://www.spomenikdatabase.org/>

zaboravljanje, zanemarivanje ili čak uništavanje kulturnog nasleđa nije samo vezano za ratom zahvaćena područja. Ono se dešava vrlo često i u mirnodopskim uslovima. Pogledajte sliku ispod:

Deo postavke multimedijalne RE.KreAKTine izložbe

Napušteni prostori Voždovca, održane od 1–8. oktobra 2021. u UVC Šumice

Reč je o *Bioskopu Voždovac* u Beogradu, koji je sasvim zapostavljen i napušten, iako postoji od 1965. godine. Nekada je predstavljao centar kulturnog života opštine Voždovac. Velika bioskopska sala brojala je 740 sedišta. *Beograd film* je zatvorio bioskop 1997. godine zbog nerentabilnosti i lošeg poslovanja tokom krize. Nakon privatizacije ove firme, objekat je prodat, a 2015. godine izdata je i dozvola za prenamenu. Međutim, zbog nesređenih imovinsko-pravnih odnosa, ali i reakcije građana, taj projekat nije ostvaren, te je zgrada bioskopa i danas napuštena. Bioskop je najverovatnije najpoznatiji široj javnosti po replici iz filma *Kad porastem biću Kengur* (2004), kada Braca izvodi Iris, a ona kaže: „To je taj kulturni *Bioskop Voždovac*?“ Prikaz bioskopa u filmu svakako može predstavljati oživljavanje ovog dela kulturnog nasleđa, ali to može biti i ova slika mlade umetnice Ive Stanojević iz 2021. godine:

Bioskop Voždovac, Iva Stanojević, 2021.

U Kraljevini Jugoslaviji primer nerazumevanja važnosti srednjovekovnog kulturnog nasleđa pokazao je kralj Aleksandar Karađorđević, koji je dao nalog 1934. godine da se sruši utvrđenje Žrnov na Avali, te da se na tom mestu podigne spomenik Neznanom junaku, koji izgleda monumentalno, ali je postavljen umesto nečega drugog što je pre njega postojalo i nije pritom srušeno u ratovima, nego uništeno u mirnodopskim uslovima rukom potomaka onih koji su ga nekada davno sagradili. Nestankom utvrđenog grada nepovratno se gubi deo srednjovekovnog kulturnog nasleđa. Ta činjenica je još bolnija kada se uzme u obzir da je grad opstajao uprkos ratovima i osvajanjima sve do 1934. godine i kobne kraljeve odluke.

Stara razglednica sa prikazom Žrnova postavljena u malom muzeju na Avali

3.1.2 Kulturni identitet

Još pre nekoliko decenija Filip Malrije izrekao je jednu tvrdnju, a istovremeno i sumnju: „Identitet je duboki problem našeg doba.“ Time je pokazao da identitet kao kategorija nije postojao u svakome dobu. Iako je identitet mnogo tumačen ne samo u naučnim raspravama već i u svim drugim oblastima ljudskog života, koncept identiteta zasigurno je rezultat zapadnoevropske liberalne misli.

„...Premda ćete u zrcalu kupatnice vidjeti isto lice, nećete biti posve isti kao ona osoba jučer. Niti ćete to ikada više biti.“ (Henri Dženkins)

Sam pojam *identitet* potiče iz latinskog jezika (*idem* – isto) i označava nešto nedeljivo. Međutim, na putu transformacije njegovog značenja,

od prvobitno esencijalističkog, došlo se do fragmentarnosti, mnogostrukosti i mnogobrojnosti, jednom rečju difuznosti.

„Pojam identiteta koji ovdje razvijamo stoga nije esencijalistički, već strategijski i pozicijski. To je potpuno suprotno onome što izgleda kao njegov ustaljeni semantički život. Ovaj pojam identiteta ne ukazuje na stabilnu jezgru jastva koje se razvija od početka do kraja kroz nestalnosti povijesti bez promjene, to nije djelić jastva koji ostaje uvijek već isti, identičan sa samim sobom kroz vrijeme. Niti – ako prenesemo ovu esencijalizirajuću koncepciju u djelokrug kulturnog identiteta – da se kolektivno ili istinsko jastvo koje se skriva unutar mnogih drugih, površinskih ili umjetno nametnutih jastava koji su zajednički jednom narodu sa zajedničkom povijesti i porijeklom (Hol, 1990) i koje može stabilizirati, fiksirati ili jamčiti nepromjenjivo jedinstvo ili kulturalno pripadanje koje leži ispod svih površinskih razlika.“ (Hol, 2001: 218)

Ali šta je onda kulturni identitet? Pošto je kultura „sastavni deo strukture društva, ali i sastavni deo strukture ličnosti“ (Golubović, 1973: 86), u koncept kulturnog identiteta uključeni su elementi strukture društva, ali i elementi strukture ličnosti. Kultura i identitet su neraskidivo povezani. Pored mnogobrojnih pokušaja da se svrsishodno odredi kulturni identitet, izvesno je da on „poseduje prenapeti diskurzivni karakter“ (Simeunović Bajić, 2018). Zbog takvog svog karaktera, kulturni identitet kao simbolička matrica kojom određeni pojedinac, grupa ili narod izražavaju svoju samobitnost, danas je postao veoma osetljiva kategorija oko koje nastaju različiti međukulturni nesporazumi. Sigurno je da kulturni identitet, kao ni kultura, nije stabilna kategorija. Iako stalno „teži da se učvrsti i postane nepromenljiv kako bi čovek sebi obezbedio sigurnost i smisao sopstvenog postojanja“ (Simeunović Bajić, 2015), on se ipak stalno menja, a te promene su podložne raznim uticajima – od psiholoških do klimatskih. Čovek je svakodnevno izložen velikom broju odnosa na osnovu kojih se identitet gradi. Ali isti ti odnosi mogu da dovedu i do promene ili čak gubitka identiteta. To je čest slučaj u političkim, ideološkim, društvenim, ekološkim i sličnim krizama.

Na primer, pod osmanskom vlašću u hrišćanskim zemljama dečaci su nasilno oduzimani roditeljima i odvođeni kako bi postali janičari. Njihov identitet se nepovratno menjao u novoj sredini, kroz nove životne uslove, pod novim zakonima i sa novim jezikom. Poznat je Andrićev opis ovog *danka u krvi*, kao novokomponovana narodna pesma *Janičar*, koju je 1981. godine snimio Predrag Cune Gojković. Poslušajte pesmu ovde <https://www.youtube.com/watch?v=E1Efe1vSb3s> i razmislite o posledicama promene identiteta u vreme kada on kao koncept još nije bio uobličen.

3.1.3 Pravo na kulturu

Pre svega, potrebno je prvo objasniti šta su ljudska prava, pa tek onda predstaviti pravo na kulturu. U robovlasničkom društvu, kao i u feudalnom, nije se znalo za pojam ljudskih prava (postojale su samo privilegije). To znači da je, kao i kod identiteta, reč o modernom konceptu i produktu liberalne tradicije. Nakon buržoaskih revolucija, prvenstveno francuske i američke, ljudska prava dobijaju svoj istorijski značaj, jer na društvenu scenu stupa treći stalež koji do tada nije bio vidljiv. Prosvetiteljstvo je pripremiло Francusku

Jezik i kulturni identitet

Veliki broj i različitost jezika kojima se govori na planeti predstavlja bogatstvo našeg izražavanja kulturnog identiteta. Jezik, kultura i identitet se u ovom slučaju prepliću i grade jedan novi simbolički okvir. Zbog toga nestanak jezika predstavlja veliki problem, a povezan je sa kulturnim pravima manjinskih zajednica. Budući da jezik otkriva kulturno značenje i istorijsku ukotvljenost određene zajednice, nestanak jezika može predstavljati potpuni prekid veze s prošalošću. Bez takve veze pripadnici manjinskih kultura koji govore svojim manjinskim jezicima često se osećaju izgubljeno. Nestanak jezika sasvim sigurno potkopava osećaj pripadnosti i remeti kulturni identitet do stepena kada i sama zajednica može nestati. Istražite manjinske evropske jezike: baskijski, katalonski, velški, romanš i dr.

buržoasku revoluciju. Ciljevi prosvetiteljskih mislilaca, kao što su bili Volter, Monteskje i Ruso, bili su pokušaji primene naučnih metoda na društvene probleme. Razum i sloboda bili su ključni pojmovi. Prosvetitelji su smatrali da znanje može da proizide isključivo iz pažljivog proučavanja stvarnih stanja i primene razuma pojedinca, a ne iz religijskog nadahnuća ili konzervativnih ubeđenja i dogmi. Sloboda je značila slobodu veroispovesti, slobodu štampe i slobodu od nerazumne vlasti (torture i cenzure).

Od četiri ili danas već pet generacija ljudskih prava, kulturna prava se pojavljuju u drugoj generaciji. Dakle, prva generacija pretpostavlja građanska i ljudska prava i garantuje slobodu, druga generacija upućuje na jednakost i potencira socijalna, ekonomska i kulturna prava (na obrazovanje, na rad, na stanovanje, na učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu). Ona su deo korpusa univerzalnih, neotuđivih ljudskih prava i odnose se na mnoge oblasti ljudskog života (ne samo umetničkog, već i političkog, društvenog, ekonomskog, religioznog). Na taj način jasno je da kulturna prava potvrđuju univerzalnost, nerazdvojivost i međuzavisnost urođenih ljudskih prava. Zbog toga pravo na obrazovanje, informisanje, slobodu mišljenja i izražavanja, slobodno udruživanje, učešće u donošenju odluka, pravo na istraživanje i proučavanje, pravo na kulturno nasleđe i dr. neophodni su za opšte uživanje kulturnih prava. Od značaja je naglasiti da svi međunarodni ugovori, deklaracije i preporuke o ljudskim pravima uključuju i kulturna prava barem u pojedinim aspektima. Najznačajnije deklaracije i konvencije su sledeće: Američka deklaracija o nezavisnosti iz 1776, Deklaracija o ljudskim pravima iz 1789, Deklaracija Ujedinjenih nacija iz 1948, Evropska kulturna konvencija iz 1954, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966, Okvirna konvencija Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo iz 2005. Prava na kulturu su ključna za razvijanje kompetencija interkulturnog komuniciranja. Ukoliko pretpostavimo da je moguće izgraditi globalnu, a ne samo globalizovanu, kulturu, onda kulturna prava treba da su temelj za uspešno međukulturno komuniciranje. Uz poštovanje kulturnih ali i svih ostalih prava, članovi različitih grupa uče jedni o drugima i doprinose kulturi mira.

Izvod iz Frajburške konvencije o kulturnim pravima iz 2007. godine

Član 5 (pristup i učešće u kulturnom životu)

a. Svako, sam ili u zajednici sa drugima, ima pravo na pristup i slobodno učešće u kulturnom životu kroz aktivnosti nečijeg izbora, bez obzira na granice.

b. Ovo pravo posebno uključuje:

- slobodu izražavanja, javno ili privatno na jezik(cima) po sopstvenom izboru;
- slobodu da se, u skladu sa pravima priznatim u ovoj Deklaraciji, koristi sopstveni kulturni običaj i sledi način života povezan s promocijom kulturnih resursa, posebno u oblasti upotrebe i u proizvodnji roba i usluga;
- slobodu razvijanja i deljenja znanja i kulturnih izraza, sprovođenja istraživanja i učešća u različitim oblicima stvaranja kao i koristi od njih;
- pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa vezano za dela koja proizlaze iz nečije kulturne aktivnosti.

3.1.4 Kulturne potrebe i kulturni razvoj

Kulturne potrebe vrlo često se objašnjavaju uz druge srodne pojmove, kao što su kulturne prakse, kulturno participiranje i kulturna deprivacija. Na njihovo zadovoljenje utiču kulturni kapital i Burdijeov habitus. Potreba je stanje izazvano nekom neravnotežom ili nedostatkom. Prema svom biologističkom poreklu, potrebe upućuju prvo na osnovne ljudske (organske ili fiziološke) potrebe održavanja bioloških osnova života (hrana, voda, spavanje, disanje), a zatim na psihičku zasnovanost određenih nedostataka (potreba za ljubavlju i sigurnošću), i na socijalnu uslovljenost (potvrda u društvu, položaj, autoritet); na kraju, kulturne potrebe predstavljaju neku vrstu nadogradnje i višeg nivoa na

zamišljenoj lestvici. Kulturne potrebe nisu zadate kao takve – one su istorijski i društveno uslovljene kategorije, što znači, promenljive. Recimo, ljudi su nekada imali kulturnu potrebu odlaska u bioskop kako bi odgledali film. Usled razvoja tehnologije i mogućnosti gledanja filmova na drugim uređajima kod kuće, danas je ta kulturna potreba umanjena kod velikog broja ljudi. Čak se i muzeji ne moraju posetiti, jer postoje virtualne šetnje i interaktivne onlajn izložbe. Međutim, na ovaj način sigurno se gubi Benjaminova aura, tj. *sada* i *ovde* umetničkog dela, kao što to žele da osete posetioци u Pikasovom muzeju u Barseloni, na primer.

Posetioци razgledaju postavku u Pikasovom muzeju u Barseloni

Takođe, u srednjem veku postojali su kodeksi oblačenja pripadnika viših društvenih slojeva, što je proizvodilo kulturnu potrebu, jer mnogi drugi iz nižih slojeva nisu mogli tako da se oblače. Oblačenje danas izgleda mnogo drugačije i nije tako striktno podeljeno među slojevima, bar ne u zapadnom svetu.

Da svaka osnovna ljudska potreba može da ima i kulturni simbolički nivo, pokazaćemo na ovom primeru. Pileći batak može se jesti golim rukama na zemlji. Nema pribora, nema stola, postoji samo potreba da se zadovolji glad. U srednjem veku jelo se iz iste činije. U ratovima se jelo šta se našlo, uključujući i koru drveća. U nekim arapskim zemljama običaj je da se jede na podu, rukama bez pribora, bez obzira na to što je pribor dostupan. U Indiji se jede desnom rukom jer se leva sma-

tra nečistom. Hleb se uglavnom seče nožem ili električnom mašinom. Međutim, u pravoslavnoj tradiciji hleb se u toku krsne slave ne seče, nego se lomi, čime se zadovoljava više kulturnih potreba povezanih sa religijom, porodičnim okupljanjem, toplinom doma i mirom. Ova vrsta potrebe može se jednostavno razviti i kod dece, kao na slici ispod:

Lomljenje krsnog hleba u srpskoj pravoslavnoj porodici

Da se vratimo na pileći batak. Ako je vegan, čovek ni na koji način neće jesti piletinu i tako će svoju organsku potrebu, ili tačnije nezadovoljenje potrebe da pojede batak, pretvoriti u društveno, simbolički i kulturno posredovano iskustvo. Onaj koji nije vegan može izaći nakon koncerta na romantičnu večeru u najskuplji restoran i u lepo uređenom ambijentu uz cveće i sveće slušati muziku i jesti specijalitet šefa kuhinje sa pilećim batakom. Priznaćete, to ipak nije puko zadovoljenje organske potrebe za hranom i prevazilaženje nedostatka koje se zove glad, nego je reč o simboličkom i kulturnom nivou potrebe uživanja u određenim obrascima, nastalim iz datog društvenog okvira. Upravo društveni, politički i ekonomski uslovi diktiraju da li će neko biti kulturno depriviran ili ne. Mnogi ostaju uskraćeni odlaska na koncert najpoznatijih umet-

nika, jer nemaju dovoljno novca koji bi mogli da izdvoje za ulaznice. U ruralnim krajevima ljudi ne mogu ići u pozorište, jer pozorišta nema. U manjim gradovima, oni koji bi želeli da pogledaju operu ne mogu, jer ona institucionalno nije podržana. Upravo u vezi sa ovim nemogućnostima značajan je kulturni razvoj kao faktor humanizacije kulturnih zajednica i otklanjanja deprivacije kod ljudi koji bi želeli da konzumiraju kulturne sadržaje. Polazeći od sociološke kategorije napretka, kulturni razvoj predstavlja proces pozitivnih promena i omogućavanja različitih kulturnih aktivnosti kako bi se ostvarila projektovana budućnost kulturno bogate i raznolike društvene zajednice.

„Za razliku od fizičkog okruženja, gde se ne usuđujemo da unapredimo ono najbolje što nam priroda pruža, kultura je izvor našeg napretka i kreativnosti. Jednom kada promenimo svoj pogled sa čisto instrumentalnog položaja kulture i dodelimo joj konstruktivne, konstitutivne i kreativne uloge, zasigurno ćemo videti razvoj u terminima koji obuhvataju kulturni rast.“ (Our creative diversity: report of the World Commission on Culture and Development, UNESCO, 1995: 15)

Kako bi se to ostvarilo, potrebna je detaljna analiza postojećeg stanja i planiranje buduće projekcije razvoja koja mora biti sadržana u najznačajnijim strategijama. Kulturni razvoj deo je kulturne politike jednog grada, regiona, zemlje ili nekog saveza zemalja. Kulturni razvoj nije uslovljen samo kulturnim nasleđem, jer je ono temelj svake kulture, nego i društvenim, političkim, ekonomskim i zakonodavnim okvirom.

Ključni i manje poznati termini:

NOB – Narodno-oslobodilačka borba vođena protiv neprijatelja u Drugom svetskom ratu

petokraka – zvezda sa pet krakova koja je bila simbol socijalističke Jugoslavije, stajala je na državnoj zastavi

UNESKO – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

janičari – pripadnici osmanskih vojnih jedinica, najčešće sakupljeni od hrišćanske muške dece i odnegovani u ratnike

prosvetiteljstvo – veliko *doba razuma*, period rigoroznog naučnog, političkog i filozofskog diskursa koji je karakterisao evropsko društvo tokom *dugog* 18. veka

habitus – koncept koji je razvio Pjer Burdije, francuski sociolog, a odnosi se na fizičko oličenje kulturnog kapitala i na duboko ukorenjene navike

kulturna deprivacija – lišavanje participiranja i konzumiranja kulturnih dobara usled nedovoljnih finansijskih sredstava ili nepostojanja odgovarajućih institucija

Za dalju diskusiju:

1. Šta je uticalo na formiranje vašeg kulturnog identiteta?
2. Kako tumačite međuzavisnost jezika i kulturnog identiteta na prostoru bivše Jugoslavije?
3. Razmislite kako se menja identitet migranata iz perspektive njih samih i iz perspektive naroda zemalja u koje dolaze.
4. Navedite primere gubitka identiteta.
5. Pročitajte pesmu *Lament nad Beogradom* Miloša Crnjanskog i razmislite na koje načine *pesničko ja* izražava svoj identitet.
6. Koliko pripadate lokalnoj kulturi, koliko nacionalnoj, koliko evropskoj, a koliko globalnoj?
7. Možemo li imati više od jednog kulturnog identiteta?
8. Da li ste bili u situaciji u kojoj je ugroženo vaše pravo na kulturu?
9. Objasnite gubimo li kulturni identitet usled globalizacije ili ne.
10. Pogledajte film Režija Varnijea *Istok–Zapad* (1999) i razmotrite prava na kulturu u staljinističkom režimu.
11. Koje su vaše kulturne potrebe?

12. Kada biste želeli da utičete na kulturni razvoj grada u kome živite, na šta biste posebno obratili pažnju?

Literatura:

- Baldwin, J. R., Faulkner, S. L., Hecht, M. L. & Lindsley, S. L. (Eds.) (2006). *Redefining culture: Perspectives across the disciplines*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- *Cultural Landscape and Archaeological Remains of the Bamiyan Valley*, <https://whc.unesco.org/en/list/208/>
- *Cultural rights*, Fribourg Declaration, 2007, : <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/Fribourg%20Declaration.pdf>
- Kroeber, A. L., Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*, Vintage books, New York: Vintage books. http://archive.org/stream/papersofpeabodymvol47no1peab/papersofpeabodymvol47no1peab_djvutxt
- *Cultural heritage*, CDIC Methodology Manual, https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/cdis/heritage_dimension.pdf
- Malrije, F. (1982). „Identitet: pojmovi i koncepcija“, *Kultura*, br. 59 (19-36).
- Hol, S. (2001), Kome treba identitet, *Reč*, 64/10, <https://www.fabrikaknjiga.co.rs/rec/64/215.pdf>
- Maus, S. *A Violent Effort to Rewrite History?: Destruction of Religious Sites in Nagorno-Karabakh and the Concept of Cultural Genocide*, *Völkerrechtsblog*, 19.04.2021, doi: 10.17176/20210419-100914-0.
- *Our creative diversity: report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO, 1995, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000101651>
- Özden, M., Brunschwig, S. *Cultural rights*, <https://www.cetim.ch/legacy/en/documents/bro15-culture-A4-eng.pdf>
- Simeunović Bajić, N. (2015). *Domaće igrane TV serije u jugoslovenskoj i postjugoslovenskoj popularnoj kulturi* (disertacija).

Beograd: Fakultet političkih nauka.

- Simeunović Bajić, N. (2018). „Posleratni bildungsroman jedne generacije kao vrhunsko delo jugoslovenske popularne televizijske estetike – TV serija Grlom u jagode“. *Etnoantropološki problemi*, 13 (1), 93-109. <https://doi.org/10.21301/EAP.V1111.2>
- Simeunović-Bajić, N. (2012). „Medijsko (re)konstruisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa i kolektivnog pamćenja – slučaj Dana mladosti“ u: Kovačević I. [ur.] *Ogledi o jugoslovenskom kulturnom nasleđu*, Beograd: Filozofski fakultet, SGC
- *The Enlightenment and Human Rights*, <https://revolution.chnm.org/exhibits/show/liberty--equality--fraternity/enlightenment-and-human-rights>
- Tylor, E. (1958). *Primitive Culture*. New York: Harper & Row.
- Williams, R. (2014). *Keywords: A vocabulary of culture and society*: Oxford University Press.

Vrlo kratak rezime

Kulturu određujemo kao oblast koja obuhvata dostignuća u svim vremenima i na svim prostorima. Kultura podrazumeva i svakodnevni život, obična dešavanja, odnose i aktivnosti u svim svojim mogućim ispoljavanjima. Kultura je promenljiva. Kultura predstavlja materijalne i duhovne vrednosti uvek primenjene u simboličkoj formi i ispoljene u svakodnevnom životnim praksama. Kulturno nasleđe nije pasivna transmisija. Prema njemu uvek postoji aktivan odnos i selekcija, bilo da je reč o oživljavanju ili namernom zaboravljanju njegovih delova. Kultura i identitet su usko povezani. Kulturni identitet predstavlja moderni koncept i produkt liberalne tradicije. On poseduje prenapeti diskurzivni karakter. Kulturna prava pripadaju drugoj generaciji ljudskih prava. Kulturne potrebe nisu zadate kao takve; one su istorijski i društveno uslovljene kategorije. Kulturni razvoj predstavlja proces pozitivnih promena i omogućavanje različitih kulturnih aktivnosti kako bi se ostvarila projektovana budućnost kulturno bogate i raznolike društvene zajednice.

4. Međukulturno komuniciranje

Kako smo do sada ukratko objasnili sve važne i složene koncepte na osnovu kojih se stvara pojmovno-kategorijalni aparat izučavanja ove nastavne discipline, ostalo je da još objasnimo šta je to međukulturno komuniciranje. Najjednostavnije formulisano, to je KOMUNICIRANJE MEĐU KULTURAMA, ili preciznije, komuniciranje MEĐU PRIPADNICIMA RAZLIČITIH KULTURA. Polazeći od osnovne komunikološke premise da bar jedan od učesnika u komuniciranju mora biti obdaren svešču, ovde govorimo o bar dva subjekta koja su ljudska bića i komuniciraju međusobno sa ili bez pomoći uređaja, aplikacije, medija ili bilo čega što može poslužiti kao posredujuće sredstvo komuniciranja. To je prvi i osnovni nivo.

Bazični i minimalni elementi idealtipske situacije u kojoj se odvija međukulturno komuniciranje glasili bi:

DVA ČOVEKA ILI DVE GRUPE

RAZLIČITIH KULTURA

U INTERAKCIJI

I DIJALOGU

SPOZNAJU SEBE

I RAZUMEJU DRUGOG.

Na drugom nivou možemo govoriti o predavljanju načina međukulturnog komuniciranja kroz različite vrste medijskih sadržaja. Treći nivo, koji svakako uključuje neke od aspekata prvog i drugog, jeste međunarodno i međudržavno komuniciranje. U ovom slučaju, diplo-

matski predstavnici, državnici i političari komuniciraju interkulturalno, ali ne predstavljaju samo svoja viđenja, već i interese većih organizacija ili država. U komunikološkom smislu, **međukulturalno komuniciranje predstavlja ono komuniciranje u kome su kulturne razlike dovoljno snažne da izvrše uticaj i izazovu određenu promenu u enkodiranju i/ili dekodiranju poruke.** Ili, kao što je naglasila Ingrid Piler, pošto postoji toliko mnogo kultura, onda je SVAKA KOMUNIKACIJA INTERKULTURNA. U ovom slučaju to znači da je međukulturalno komuniciranje toliko široko da se ne odnosi samo na pripadnike različitih naroda i različitih jezika, nego i na pripadnike istog naroda, uključujući najtananije kulturološke razlike koje mogu postojati čak i kada nam se čini da su ljudi vrlo slični. Verbalno i neverbalno komuniciranje su simbolički sistemi koji se svakodnevno koriste u međukulturalnom komuniciranju, jer se ono odnosi na slanje i primanje poruka nezavisno od jezika kojim se govori i kulture u kojoj se boravi. No, ipak, iako se međukulturalnim komuniciranjem prevazilaze granice jezika, značenja u različitim jezicima mogu uticati na promene u načinima međukulturalnog komuniciranja. Na primer, u engleskom jeziku reči koje se povezuju sa vremenom istovremeno su povezane i sa novcem, jer vreme se može *trošiti (spend)*, *gubiti (waste)* ili *ulagati (invest)*, baš kao i novac. U drugim kulturama koje su daleko od uticaja sveta Zapada, vreme nije novac i ne može se trošiti na isti način kao novac. Podsetite se primera iz knjige Edvarda Hologa *Nemi jezik*. Ali, u dobrom delu sveta, kao posledica globalizacije i korporativnog kapitalizma, primećuje se prilično bolno prilagođavanje nezapadnih naroda na krilaticu *vreme je novac*.

Đuro Šušnjić (Šušnjić, 2007) najbolje je objasnio šta je dijalog i njega uvek možemo primeniti u činovima međukulturalnog komuniciranja ako se razmena poruka obavlja korišćenjem verbalnih kodova:

„Razgovor nastaje iz nekog nedostatka u čoveku: da bi ga ukinuo, potreban je drugi čovek, koji se od njega razlikuje. **Ako smo Ja i Ti posve isti, nama se ništa ne događa.** Zato sve što nisam ja, za mene ima osobito značenje, jer se od mene razlikuje. Sve

što u životu činimo, u stvari su pokušaji da sebe dopunimo i popunimo, da postanemo celovite ličnosti... Ko nije kadar da razgovara, taj nije sposoban za razvoj: **odustati od razgovora sa drugim, znači odustati od sebe.** Jer kad dobro upoznate drugog, sebe ste proširili za još jedan život. Ma ko bio taj drugi, on je drugi mene samog: moja suprotnost i moja dopuna. Čovek se susreće sa drugim čovekom da bi u sebi i njemu probudio snage koje im pre toga susreta nisu bile dostupne i poznate. Jedan čovek, ako deluje na drugog čoveka, postaje deo njegove sudbine. **Bez drugoga ne možemo razumeti sebe.**“

I ove blagotvorne reči mogu nam uvek biti podsećanje i motiv da u međukulturno komuniciranje uđemo spremniji i lišeni straha da ćemo nešto izgubiti.

4.1 Procesi kulturne dinamike i njihov uticaj na međukulturno komuniciranje

Kulturnom dinamikom najviše su se bavili istraživači socijalne psihologije. Kašima (Kašima, 2014) navodi da postoje bar četiri osnovna izvora na osnovu kojih je moguće uspostaviti kulturnu dinamiku:

- uvoz – nove kulturne informacije koje nisu postojale u datoj kulturi, ali jesu u drugoj, dodaju se iz te druge ovoj prvoj;
- invencija – nove kulturne informacije koje nisu postojale u kulturi grupe dodaju se kulturi, ali bez uvoza;
- selekcija – kulturne informacije se biraju za dalju reprodukciju ili za uklanjanje iz kulture;
- tok – nasumični procesi proizvode promenu u prevagnuću i rasprostranjenosti nekih kulturnih informacija tokom vremena.

Ovo izgleda prilično apstraktno dok se ne postavi u širi okvir procesa kulturne dinamike. Opet prema Kašimi (2019), koji se sa psihološkog aspekta bavio kulturnom dinamikom, postoje tri glavna procesa iz kojih se vidi kako se uvode nove kulturne informacije, kako se prenose i kako se menja njihova rasprostranjenost:

1. uvođenje novih kulturnih informacija. Dakle, uvode se informacije koje ranije nisu postojale u toj kulturi. Kako? Ovde je reč o inovaciji, odnosno o tome da postoji kulturni mozak, a da su pronalasci zapravo više unapređenja i rekombinovanja već postojećih kulturnih elemenata. Naš kulturni mozak razvijao se zahvaljujući nataloženom kulturnom iskustvu;
2. društvena transmisija kulturnih informacija. Nakon uvođenja, odnosno inovacija, njihova transmisija se dešava horizontalno (kroz populaciju) i vertikalno (s generacije na generaciju) (Muthukrishna i Henrich, 2016);
3. promena rasprostranjenosti kulturnih informacija. Odnosi se na promene u fluktuaciji i proporciji ljudi koji kulturne informacije koriste; na primer, mogu se pratiti promene trendova davanja imena bebama u određenim periodima.

Iz ovog što je navedeno ne čini se da je dat celovit pristup proučavanju kulturne dinamike, jer je reč o samo jednoj perspektivi za koju se opredeljuju ovi autori. Zapravo, najšire govoreći, kulturna dinamika podrazumeva sve takve procese koji mogu uticati na promene u kulturi bilo pojedinca bilo grupe. Ono što je neophodno da naglasimo jeste postojanje enkulturacije pa tek onda akulturacije. Šta je enkulturacija? Metaforično, početak enkulturacije možemo opisati ovako: „Čovek se ne rađa na praznoj pozornici, nego na pozornici gde su kulise postavljene, a drama je davno započela. Kad ga gurnu na scenu, on ne može drugo već da sledi propisani tekst i da se ravna po šaptaču. Malo, vrlo malo može on menjati tok radnje.“ (Vera Erlich, 1968)

Ova sjajna metaforična priča o čovekovom uranjanju u sopstvenu kuturu najbolji je primer za proces enkulturacije. To je učenje sopstvene

kulture u kojoj se čovek rađa. Dakle, reč je o jednostavnom, neophodnom i prirodnom procesu uključivanja pojedinca u obrasce i prakse kulture u kojoj je rođen i u kojoj se razvija čak i od momenta pre rođenja slušajući maternji jezik. Enkulturaciona je usko povezana sa procesom socijalizacije. Za razliku od enkulturacione, manje neophodan proces je akulturacija. Npr. među nekim izolovanim plemenima, možda se nikada nije desila. Ali u savremenom društvu ona se neminovno dešava najvećem broju ljudi. Kod akulturacije dve ili više grupa vrše interakciju i međusobni uticaj dovodi do nekih kulturnih promena. Međutim, promene nisu samo kulturne nego i psihološke. Prve uključuju promene u strukturama i kulturnim normama. Druge se odnose na promene u ponašanju ljudi (npr. učenje jezika, drugačija hrana, drugačija odeća). A oba nivoa vode posledicama transformacije identiteta i najčešće se dešavaju kod imigranata.

Hajde da pogledamo kako je Beri (2017) klasifikovao akulturaciju iz perspektive nedominantnih kulturnih grupa:

1. ASIMILACIJA - grupa ili pojedinci ne žele da zadrže svoj kulturni identitet, napuštaju stare kulturne obrasce i u svakodnevnoj interakciji sasvim se uklapaju u novu kulturu;
2. SEPARACIJA – grupa ili pojedinci pridaju preveliki značaj kulturi u kojoj su rođeni i ne žele interakciju sa novom kulturom, trudeći se da je potpuno odbace;
3. INTEGRACIJA – grupa ili pojedinci žele da zadrže elemente pređašnje kulture iz koje su potekli, ali imaju interes i želju da prihvate novu kulturu i da se u nju sasvim uključe;
4. MARGINALIZACIJA – grupa ili pojedinci sasvim napuštaju sopstvenu kulturu, ali ne žele interakciju sa novom kulturom, a to se najčešće dešava zbog minimalne uključenosti, diskriminacije i prisilnog gubitka kulturnog identiteta.

Kada govorimo o širem društvenom okviru, ovi procesi akulturacije mogu dovesti do različitih društvenih strategija. Na primer, kada

„Interkulturalizam predstavlja novi set politika i programa. Nastoji zameniti multikulturalizam i pružiti novu paradigmu za razmišljanje o rasi i raznolikosti. Multikulturalizam je možda imao izvesnog uspeha u prošlosti, ali se jednostavno nije prilagodio novom dobu globalizacije i super raznolikosti. Interkulturalizam se odnosi na promenu načina razmišljanja stvaranjem novih mogućnosti u različitim kulturama za podršku interkulturalnoj aktivnosti. Radi se o tome da se razmišlja, planira i deluje međukulturalno. Možda, što je još važnije, radi se o zamišljanju sveta onakvim kakvim želimo da bude, a ne o tome da nas određuju naša i druge odvojene istorije.“ (Cantle, 2012)

asimilaciju sprovodi dominantna grupa, to dovodi do **melting pota**; kada separaciju zahteva dominantna grupa, to vodi **segregaciji**; ako je marginalizacija nametnuta od strane dominantne grupe, dešava se **isključivanje**; a posledica integracije, kada se insistira na kulturnoj raznolikosti, zove se **multikulturalizam** (Berry, 2017). Međutim, već duže vreme vodi se teorijska rasprava o tome šta je vrednije – multikulturalizam ili interkulturalizam. Neki autori smatraju da multikulturalizam nije dovoljan i da ga je potrebno dopuniti interkulturalizmom kao više prožimajućom društvenom strategijom (Zapata-Barrero, 2017; Cantle, 2016).

Interkulturalno društvo je ono idealno kome je potrebno težiti. Da bi se ostvarilo, neophodno je mnogo truda i promene u politikama i svakodnevnom ponašanju ljudi, a uslov da se takvom društvu bar malo približimo jeste međukulturalno komuniciranje kao temelj razumevanja drugih i drugačijih koji mogu istovremeno, mirno i u napretku suživeti sa nama. Svaka druga vrsta nerazumevanja dovodi do negativnih posledica, od kojih su mnoge i tragične, na primer u društvima koja afirmišu segregaciju (bilo ih je mnogo u prošlosti, a ima ih i danas).

Pogledajte fotografiju migranta koji spava na ulici u Beogradu i zamislite moguće scenarije interkulturalnog kontakta.

Migrant spava na klupi u Beogradu

4.2 Pristupi i modeli izučavanja međukulturalnog komuniciranja

Kako je izvesno da postoji povećana međuzavisnost sveta – zbog ekonomije, turizma, obrazovanja ili velikih kriza – različiti pristupi i modeli izučavanja međukulturalnog komuniciranja sve više su aktuelni. Ipak, izučavanje interkulturalnog komuniciranja je novijeg datuma i nije sistematizovano. Pogotovo malo znamo o načinima izučavanja van anglosaksonskog govornog područja. Autori se slažu da je interkulturalnim komuniciranjem, na način koji rezultira novim praktičnim znanjima, prvi počeo da se bavi Edvard Hol. Boldvin (Baldwin, 2017) pravi sistematizaciju razvoja izučavanja ove oblasti prema decenijama: pedesete godine 20. veka (početak, Edvard Hol), šezdesete (dekada ćutanja), sedamdesete (dekada istraživanja), osamdesete (dekada teorija), devedesete (dekada debate) i nakon toga primetni su uplivi različitih aspekata (interpretativni pristupi, etnografija komuniciranja, fenomenološka

i semiotička tradicija, kulturni kriticizam, feminizam, postkolonijalizam, postmodernizam itd.)

Da bi nam bilo lakše da mnogobrojne pristupe istraživanja analiziramo, predstavljamo ih kroz modele, odnosno svedene obrasce koji sažimaju saznanja.

Trodimenzionalni model

Baldwin i Hant smatraju da postoje tri dimenzije koje obuhvataju celinu međukulturnog komuniciranja:

- interpersonalna (lične osobine subjekata);
- intergrupna (različite grupe, pripadnost, stereotipi, percepcija razlika);
- interkulturalna (stvarne kulturne razlike – od minimalnih do maksimalnih). (Baldwin i Hunt, 2002)

Dakle, naše ponašanje se kreće od sasvim interpersonalnog, u kojem zaključke donosimo na ličnim saznanjima o drugom komunikatoru, preko međugrupnog, gde komunikatora vidimo samo kao člana neke druge grupe, što je i najopasnije jer podleže stereotipima i predrasudama, do interkulturalnog koje bi trebalo da je efikasno ukoliko smo već naučeni da u komunikaciji sa pojedincem poštujemo kulturne razlike i ne merimo njegovo ponašanje prema sopstvenom. Na primer, u interpersonalnoj dimenziji mi primećujemo lične osobine komunikatora: boju glasa, visinu, način oblačenja, pol, godine itd. Međugrupna dimenzija se odnosi na percepciju razlika, bez obzira da li takve razlike zaista postoje ili ne. U interkulturalnoj dimenziji mogu postojati stvarne kulturološke razlike, a da njih nisu svesne osobe koje stupaju u komunikacioni čin. U običnom razgovoru moguće je proći kroz sve ove tri dimenzije. Jedna starija osoba iz naše kulture, na primer, upoznaje dosta mlađu osobu iz Kenije. U ovom slučaju, stvarne kulturološke razlike mogu se prevazići sličnim pogledima na svet, a percepcija boje kože, koja je najvidljivija u efikasnom međukulturnom komuniciranju, ne predstavlja više razliku.

Nedostatak ovog modela je ne baš veliko uzimanje u obzir konteksta u kome se neki komunikacioni čin odvija.

Dijalektički model

Termin potiče od starogrčkog izraza *διαλεκτική τέχνη* (umeće dogovora, rasprava, pregovaranja). Dijalektika se odnosi na promenljivu relaciju između suprotnih argumenata, i u toj promenljivosti, mešanja suprotnosti, stalne napetosti među argumentima i nestalnosti nastaje snažan izazov saznavanja i zaključivanja. Dijalektika je deo Hegelove filozofije, koja se temelji na sistemu teza–antiteza–sinteza. Marksova filozofija takođe se temelji na dijalektici i antagonističkoj borbi između radnih klasa i kapitalističkog oblika proizvodnje. Ovaj model polazi od toga da postoji stalna napetost u interkulturnom komuniciranju i odnosima koji su vrlo složeni. Ali, sučeljavajući suprotnosti mi afirmišemo dinamiku i iz nje treba da nastane nešto novo i jedinstveno. Kada razmišljamo dijalektički, mi postavljamo osnove racionalnog pogleda na svet. Krećemo se između opozitnih polja, ali ne zauzimamo tvrda nepromenljiva mesta kao kod dihotomija koje ostaju uvek nekako zasebne. O tome ćemo govoriti više u delu o stereotipima.

„Afirmacija dijalektičke perspektive može biti izazov za neke zapadnjake, jer traži od nas da istovremeno držimo dve kontradiktorne ideje, što je u suprotnosti sa većinom onoga što nas uče u našem formalnom obrazovanju. Dijalektičko razmišljanje pomaže nam da vidimo složenost u kulturi i identitetu jer ne dopušta dihotomije. Dihotomije su dualistički načini razmišljanja koji ističu suprotnosti, smanjujući sposobnost uočavanja gradacija koje postoje između koncepata.“ (Grothe, 2021)

Grot smatra da je istočnjačkim narodima lakše da koriste dijalektički model, jer su naučili da na svet ne gledaju dualistički, već kroz koncepte međuzavisnosti i komplementarnosti. On objašnjava da međukulturno komuniciranje možemo posmatrati koristeći ovaj model na nekoliko načina:

1. *dijalektika kulturno–individualno* (obuhvata interakciju između ponašanja naučenih u kulturi i individualnih ponašanja koja mogu biti varijacije ili čak u suprotnosti sa onima iz šire kulture, što nam pomaže da razumemo izuzetke od kulturnih normi kod nekih pojedinaca ili grupe ljudi);
2. *dijalektika lično–kontekstualno* (naglašava vezu između naših ličnih obrazaca i preferencija za komunikaciju i različitih konteksta, pa će kod nekih ljudi mnogi obrasci i preferencije ostati isti u različitim kontekstima, a kod nekih drugih promena konteksta može dovesti do promene komunikacije; ukoliko neko nema visok stepen interkulturalnih kompetencija, može se naći u nelagodnoj situaciji pri promeni konteksta);
3. *dijalektika razlike–sličnosti* (omogućava nam da istražimo koliko smo istovremeno slični i drugačiji od drugih, jer kada se previše fokusiramo na razlike, odmah uspostavljamo dihotomije, a kada se previše fokusiramo na sličnosti, previđamo ključne varijacije unutar neke grupe);
4. *dijalektika statičko–dinamičko* (pretpostavlja da se kultura i komunikacija menjaju tokom vremena i da nisu stabilne kategorije; to se posebno vidi kao posledica globalizacije gde se kulturna uverenja i običaji ukorenjeni u prošlosti menjaju zarad razvoja poslovanja, kao na primer promena prvog radnog dana u UAE);
5. *dijalektika prošlost–sadašnjost* (govori nam da je potrebno shvatiti da, iako su trenutni kulturni uslovi važni za ono što će se dešavati u budućnosti, ti uslovi ipak nisu bez istorije; teško breme holokausta, aparthejda ili sličnih tragičnih prošlih događaja sa kojim sadašnje generacije nemaju direktne veze povezano je sa sadašnjošću, iako nam se čini da ta veza u ovim slučajevima nije relevantna);
6. *dijalektika privilegije–nedostaci* (obuhvata složeni međudnos nezasluženi, sistemskih prednosti ili nedostataka, jer svaka kultura ima svoje određene privilegije i/ili nedostatke; pošto su ukrštanja kultura složena, treba shvatiti da niko nije potpuno privilegovan ili potpuno obespravljen, što se uvek može posmatrati kroz relaciju dominantnih i nedominantnih grupa; to bi značilo da,

iako pripadnici dominantne grupe – većinskog naroda – imaju više privilegija, neki pripadnik manjinske grupe može biti u prednosti u realnom životu u odnosu na pripadnika većinskog naroda, koji je recimo osoba sa invaliditetom i ne može se baviti nekim poslom koji želi, jer ga u tome sputava invaliditet, a mehanizmi inkluzije u toj zemlji nisu dovoljno razvijeni).

Model interkulturene senzitivnosti

Ovaj model razvijao je Milton Benet od osamdesetih godina prošlog veka. Model ima prijemljivo ime i upućuje na moguću putanju u razvijanju interkulturene senzitivnosti od etnocentrizma do etnorelativizma.

„Kako su ljudi postajali sve interkulturalno kompetitivniji, činilo se da je došlo do velike promene u kvaliteti njihovog iskustva, što sam nazvao prelaskom s etnocentrizma na etnorelativizam. Koristio sam izraz *etnocentrizam* da označim iskustvo vlastite kulture kao *centralno u stvarnosti*. Time mislim da su uverenja i ponašanja koja ljudi primaju u svojoj primarnoj socijalizaciji neupitni; oni se doživljavaju kao *baš onakvi kakvi stvarno jesu*. Ja sam skovao izraz *etnorelativizam* da označim suprotno od etnocentrizma – iskustvo vlastitih uverenja i ponašanja može biti samo jedna organizacija stvarnosti među mnogim drugim održivim mogućnostima.“ (Benet, 2004)

Benet detaljno obrazlaže kako se ova promena dešava:

1. *poricanje kulturoloških razlika* nastaje kada ljudi ne prepoznaju razlike među kulturama ili kada percipiraju ljude iz različitih kultura na pojednostavljen način kroz stereotipe, omalovažavanja ili dehumaniziranja; poricanje se takođe odnosi na nezainteresovanost ili izbegavanje kontakta sa drugim kulturama;
2. *odbrana od kulturoloških razlika* dešava se kada ljudi percipiraju druge kulture u polarizovanim, konkurentskim odnosima, kada

svoju vlastitu kulturu uzdižu nad kulturom drugih, kada pripadnicima drugih kultura uskraćuju jednak pristup ili mogućnosti smatrajući da ih oni ugrožavaju;

3. *minimiziranje kulturnih razlika* događa se kada ljudi misle da njihov različiti pogled na svet dele i drugi, kada percipiraju vrednosti njihove kulture kao univerzalne ljudske vrednosti ili kada zane-maruju važnost kulturnih razlika ističući isključivo sličnosti, što im pomaže da izbegnu prepoznavanje sopstvenih predrasuda ili da izbegnu u detaljnije učenje o drugim kulturama;
4. *prihvatanje kulturoloških razlika* nastaje onda kada ljudi prepoznaju da su različita verovanja i vrednosti nešto što oblikuje kultura, da postoje različiti kulturni obrasci i da druge kulture imaju legitimne perspektive koje treba poštovati i ceniti, što kod ljudi povećava radoznalost ili interesovanje za druge kulture;
5. *adaptacija kulturološkim razlikama* događa se kada su ljudi u stanju da prihvate perspektivu druge kulture, kada razviju empatiju za iskustva drugih, ili kada mogu komunicirati na prikladan način s ljudima iz različitih kultura; adaptacija nije asimilacija, to je samo proširenje sopstvenog postojećeg repertoara uverenja i ponašanja, a ne zamena jednog skupa drugim;
6. *integracija kulturoloških razlika* dešava se u trenutku kada se nečiji identitet razvija u pravcu inkorporiranja vrednosti i uverenja drugih kultura na prikladan i autentičan način; to su na primer iseljenici koji žive duži vremenski period u drugim zemljama ili globalni nomadi koji život provode putujući od zemlje do zemlje.

Na ovaj način pretpostavlja se da bi svako imao šanse da u međukulturnom ponašanju prođe od etnocentričnih ka etnorelativističkim fazama, kako bi sebe obogatio za još jedno veliko iskustvo integracije kulturoloških razlika. Na primer, u Austriji postoje festivali na kojima svi Austrijanci učestvuju i u tim prazničnim trenucima oblače svoju narodnu nošnju sastavljenu od kožnih pantalona, dužih čarapa, sakoa i šešira sa perima za muškarce i od suknji ili haljina sa širokim obodom i kožnih cipela sa potpeticama za žene.

Stariji građanin Graca u tradicionalnoj odeći, ali u modernim patikama

Kada se na takvom festivalu vide ljudi tamnije boje puti ili kosih očiju koji su obučeni u tradicionalna odela, onda je jasno da se radi o šestom koraku, tj. o integraciji kulturoloških razlika.

4.2 Kulturni šok i strategije međukulturnog komuniciranja

Objašnjenja faza iz prethodnog poglavlja odnose se na duže staze, dok je ono što nazivamo kulturnim šokom proces koji bi trebalo da traje nešto kraće.

„Kulturni šok je proces početnog prilagođavanja nekoj nepoznatoj kulturi. To je manje-više iznenadno uranjanje u nespecifično stanje neizvesnosti gde pojedinac nije siguran šta se od njega očekuje, niti šta da očekuje od drugih ljudi. Može se pojaviti u svakoj situaciji u

kojoj je pojedinac primoran da se prilagodi nepoznatom društvenom sistemu u kom se prethodno učenje više ne može primeniti.“ (Hofstede, Pedrsen, Hofstede, 2002)

- ✦ MEDENI MESEC (doživljaj radoznalosti i uzbuđenja kao kod turista, ali identitet pridošlice ostaje ukorenjen u prethodnom okruženju);
- ✦ DEZORIJENTACIJA (dezintegracija gotovo svega poznatog, preopterećenje zahtevima nove kulture, osećaj lične neadekvatnosti);
- ✦ RAZDRAŽLJIVOST I NEPRIJATELJSTVO (pojedinac doživljava ljutnju i ogorčenost prema novoj sredini zbog toga što je izazvala teškoće sa kojima se ranije nije susreo);
- ✦ PRILAGODAVANJE I INTEGRACIJA (povećanje sposobnosti funkcionisanja u novoj kulturi, čije se dobre i loše strane istovremeno sagledavaju);
- ✦ BIKULTURALNOST (pojedincu je ugodno i staroj i u novoj kulturi).

Naravno, medeni mesec se najčešće doživljava kada neko odlazi u stranu zemlju na nekoliko dana. Ali ovo nije priča prvenstveno o turistima, iako i oni mogu doživeti i druge faze kulturnog šoka, nego o ljudima koji duže vreme borave u drugačijoj kulturi. Važno je zapamtiti da svaka kultura više skriva nego što otkriva, tj. metafora ledenog brega je nešto iz čega proizilazi kulturni šok. Ono prvo što vidimo i upoznajemo može izgledati vrlo privlačno. Međutim, sistem uverenja, vrednosti i nepisanih pravila stoji ispod površine vode, kao što je Titanik udario u deo brega koji je bio mnogo veći ispod, nego iznad vode. Tako se i neki pojedinci sudare sa delom tog kulturološkog ledenog brega koji je potrebno efikasnim međukulturnim komuniciranjem i razvijanjem kompetencija otopiti.

U međukulturnom komuniciranju često barijere mogu biti jezik, nepoznavanje neverbalnih kodova i predrasude koje postoje o drugima, ali i vrednovanje sopstvene kulture kao više, dobre, jedino prave. Ako u nepoznatom gradu u stranoj zemlji u koju prvi put odlazite pri sumraku u

dosta tihoj ulici sretnete čoveka koji vam prilazi, šta ćete prvo pomisliti? Možda ćete, ako ste žena, prvo pomisliti da je nasilan ili nastran. Možda ćete, ako ste muškarac, pomisliti da želi da vas opljačka. Ali u ovom slučaju potrebno je vrlo veliku pažnju obratiti na neverbalne kodove, od načina na koji je čovek obučen, šta nosi sa sobom, kako hoda, do mimike lica i gestova ruku. Možda samo želi da pita u kom pravcu treba da ide, jer ne može da pronađe mesto kuda se uputio.

Kako biste svoje međukulturno komuniciranje učinili praktičnim i efikasnim, možete pokušati da primenite sledeće strategije:

- **tretirajte sve ljude s kojima radite kao individue**, a ne prevashodno kao pripadnike neke druge kulture;
- **poštujte lična imena** i obraćajte se drugima onako kako oni to žele;
- **pretvorite strah u radoznalost**, ne plašite se drugačijeg, pokušajte da naučite nešto novo;
- **izbegavajte generalizacije** na osnovu jednog člana o celoj grupi;
- **nemojte pretpostavljati i nemojte suditi**;
- **nemojte se smežati ljudima, nego se smežite zajedno sa njima**;
- **ljudi ne umeju da čitaju između redova, zato im objasnite nepisana pravila vaše kulture**;
- **obratite pažnju na neverbalno ponašanje**;
- **budite vrlo oprezni sa dodirima bilo koje vrste.**

(Chambers, 2018)

I još jedna preporuka izvan seta ovih navedenih jednostavnih strategija odnosi se na učtivo učenje nekoliko reči iz stranog jezika ako taj jezik ne govorite a želite da uđete u razgovor sa pripadnikom druge kulture. Uvek se trudite da naučite bar nekoliko osnovnih reči, pogotovo ako odlazite u tu stranu zemlju. Time pokazujete poštovanje prema drugačijoj kulturi jer je jezik snažan element kulture. Na primer, razlika

u reči *hvala* između španskog i katalonskog je samo u jednom slovu/glasu. *Hvala* se na prvom jeziku kaže *gracias*, a na drugom *gràcies*. Kako je katalonski mali jezik, vaša zamena tog jednog glasa već može značiti mnogo u unapređenju interkulturnog komuniciranja. Ako ste u Barseloni ili nekom drugom gradu iz te oblasti, ljudi koji pripadaju katalonskoj kulturi biće spremniji da sa vama razviju odnos, jer uviđaju da ste već nešto naučili o njihovoj kulturi. Ili, *dobry dzien* kada se izgovori na poljskom liči na ruski ili na druge slovenske jezike. To je formalno *dobar dan*. Ali u svakodnevnom govoru, oni mnogo češće koriste pozdrav tako što zamene ove dve reči i izgovore *dzien dobry*. Kada se tako obratite nekom Poljaku, kulturološku distancu ste već dovoljno smanjili i međukulturno komuniciranje učinili prijatnijim. Takođe, lepo je obavestiti se o istim rečima koja različito znače u srodnim jezicima. Na primer, ako upotrebite pridev *slovenski* u južnoslovenskim jezicima, to bi se odnosilo na nešto što pripada svim Slovenima. Međutim, u Slovačkoj na slovačkom jeziku ovaj pridev označava samo ono što je slovačko. Ako ste u toj zemlji, poželjno je znati da se *zdravo* kaže *ahoj / ahajte* u zavisnosti od toga da li se obraćate jednoj osobi ili skupu osoba, ili želite da koristite Vi u obraćanju. Ta reč *ahoj* koja većini stanovnika Srbije nije bliska, značajna je za senzitivisanje interkulturnog komuniciranja. Zamislite sebe kao pripadnika sopstvenog jezika u situaciji kada neki stranac nauči bilo koju reč iz vašeg jezika. Osećaj je prijatan, dakako.

4.3 Kompetencije međukulturnog komuniciranja

Kompetencije se odnose na jednu permanentnu dinamičku kombinaciju različitih znanja, veština sposobnosti i unapređenja razumevanja u datoj oblasti. Negovanje kompetencija uvek je predmet svih obrazovnih programa. U svetu koji je globalizovan i gde se međukulturni susreti dešavaju svakodnevno, gde ljudi fizički cirkulišu i mogu da se povezuju jedni sa drugima posredstvom interneta, razvijanje kompetencija interkulturnog komuniciranja je ne samo potreba nego i neophodnost. Treba naglasiti da je okvir interkulturnih kompetencija mnogo širi od onog što dobijamo u formalnom obrazovanju. Sem formalnog obra-

zovanja, ova vrsta kompetencija za savremene građane i pogotovo za nove generacije je od presudnog značaja i u neformalnom obrazovanju. U Izveštaju *Learning: The Treasure Within*, koji je pripremila Uneskova Međunarodna komisija za obrazovanje za 21. vek, još 1996. godine identifikovana su četiri temelja obrazovanja: učenje radi znanja, učenje da bi se radilo, učenje da bi se živelo zajedno i učenje da bi se postojalo. Interkulturalne kompetencije očitno imaju presudnu ulogu u učenju zajedničkog suživota. Kompetencije su usko povezane sa onim što se danas zove kulturna pismenost. Dakle, sem medijske, potrebna nam je i **kulturna pismenost**.

„Ovo je nova vrsta pismenosti, podjednako važna kao veštine čitanja, pisanja ili računanja: *kulturna pismenost* postaje spas za današnji svet, ona je temeljni resurs za edukaciju na više načina (od porodice i tradicije do medija, tradicionalnih i novih, i preko neformalnih grupa i aktivnosti) i nezamenjiv alat za prevazilaženje *sukoba* i *neznanja*. Može se posmatrati kao deo širokog skupa alata za razvijanje pogleda na svet, stavova i kompetencija koje mladi ljudi stižu na svom životnom putu.“ (UNESCO, 2009)

Kada želimo da razvijamo kompetencije međukulturnog komuniciranja i kulturne pismenosti (ili interkulturalne, kako se u poslednje vreme sve češće govori), neophodno je da se podsetimo sledećih stvari: svi smo mi jedinke koje pripadaju istoj vrsti, što znači da među nama postoje prirodne sličnosti; svaka jedinka je osobena na neki način, jer ne postoje dva ista čoveka unutar ukupne ljudske zajednice; ljudi su društvena i kulturna bića; ljudi su, kako nas je učio Kasirer, simboličke životinje. Razumevanje simbola koji pripadaju različitim kulturama, njihovo usvajanje i učenje da postoje različite kulturološke perspektive i da ne možemo rangirati kulture od najnižih do najviših, pomaže nam da se oslobodimo strahova i neprijatnih situacija u susretu sa pripadnicima drugih i drugačijih grupa. Na primer, ne možemo kulturu Amiša smatrati nižom zato što su zadržali svoje obrasce na periodu kada je ta grupa došla u SAD, bez obzira na razvoj tehnologije i institucija. Oni imaju

pravo da uživaju u sopstvenoj kulturi onako kako su je organizovali. U doba kolonijalizma, nažalost, bilo je toliko mnogo prisutnih politika i radikalnih poteza koji su pokazivali kako su kulture osvojenih zemalja niže i kako ih treba čak i nasilnim putem popeti na više stupnjeve. I do ovoga je došlo upravo iz neznanja i nepostojanja bilo kakvih kompetencija u ovoj oblasti. Ljudi nisu bili senzibilisani za razumevanje drugosti. Nametanje obrazaca sopstvene kulture drugim kulturama često je u svim ratovima. Danas možemo govoriti o kulturnom imperijalizmu koji vodi SAD, ali o tome ćemo u nekom od sledećih poglavlja.

Da se vratimo na kompetencije. Kako da ne dođemo u situaciju da nam Amiši, ili neka druga kulturna grupa, izgledaju čudno? Šta možemo učiniti da bismo razvili kompetencije? Prvo je potrebno shvatiti da međukulturne kompetencije uključuju kognitivne komponente (saznanja, znanja), funkcionalne komponente (primenu tih znanja kroz veštine i sposobnosti), lične komponente (ponašanja) i etičke komponente (principe koji upravljaju ponašanjem). Između grupa ljudi, koji su otvoreni kao i mi, možemo primeniti sledeće fundamentalne elemente interkulturalnih kompetencija: poštovanje, slušanje, radoznalost, svest o drugom, refleksija, deljenje, empatija i izgradnja odnosa. Preporučuje se *storitelling*, odnosno **pripovedanje u krugu** kao jedna od alatki za razvijanje ovih kompetencija. Svako ima neko lično iskustvo koje može podeliti sa drugima. To je zapravo kružno pripovedanje. U krugu, ljudi dele svoja lična iskustva i takva pripovedanja imaju moć da promene ponašanje i ojačaju pozitivne vrednosti. Pojedinci iz različitih sredina zajedno uče jedni od drugih i jedni o drugima kako bi istražili kulturne sličnosti i razlike. Kroz razmenu životnih iskustava smeštenih unutar specifičnih kulturnih konteksta, učesnici saznaju više o sebi i o drugom, i razvijaju ključne aspekte interkulturalnih kompetencija, kao što su veća samosvest, otvorenost, poštovanje, refleksivnost, empatija, veća kulturna senzibilnost (Deardorff, 2020). Pripovedanje u krugu zahteva jedino da neko bude dovoljno spreman da podeli sopstvenu ličnu priču. Međutim, ovo se može dešavati u svakoj vrsti radioničarskog rada i to je proces koji se može organizovati. On zaista ima pozitivne rezultate, ali spontane situacije zahtevaju i dodatna angažovanja. U svakom slučaju, razvijanje kompetencija interkulturalnog komuniciranja postaje deo celoživotnog učenja.

Deo radne atmosfere okruglog stola *Women and socialist cultural heritage: new perspectives of reinterpretation*, 15.10.2021, Beograd

Kompetencije možemo zamisliti i kao jedno drvo. U Uneskovoj publikaciji o interkulturalnim kompetencijama iz 2013. godine, predstava o drvetu kompetencija obuhvata:

koren drveta uključuje kulturu (identitet, vrednosti, stavovi, uverenja) i komunikaciju (jezik, dijalog, neverbalno ponašanje);

deblo se odnosi kulturnu raznolikost, ljudska prava, interkulturalni dijalog;

grane su operativni koraci (razjašnjavanje, podučavanje, promocija, podrška);

krošnja predstavlja interkulturalnu odgovornost, interkulturalnu pismenost, interkulturalno građanstvo, transvaluaciju i svaku drugu dodatnu vrednost koja nas čini više interkulturalnim bićima.

Ključni i manje poznati termini:

melting pot – heterogeno društvo sastavljeno od mnogo različitih elemenata meša se u jednoj novoj kulturi

interkulturalizam – pojačavanje multikulturalizma u domenu veće interakcije i dijaloga, od pasivnijeg ka aktivnijem pristupu

dihotomija – kontrasno poređenje dve stvari koje stoje u opozitu jedna prema drugoj

kompetencije – posedovanje znanja, sposobnosti, veština, snaga

transvaluacija – reevaluacija svih poznatih vrednosti i promena nekih od njih ili svih

Za dalju diskusiju:

1. Navedite primere za separaciju i marginalizaciju.
2. Ako ste boravili u SAD, možete li na nekim primerima iz svakodnevnog života objasniti *melting pot*?
3. Kako izgleda vaš susret sa migrantima?
4. Razmislite koliko je danas moguće ostvariti interkulturalno društvo. Da li će se šanse za tim smanjivati ili povećavati u budućnosti?
5. Razmislite o razlikama između kultura koje se smatraju individualističkim i kolektivističkim kulturama, koristeći dijalektiku kulturno-individualno. Navedite primere.
6. Na primeru susreta sa pripadnicima drugih kultura, pokušajte da istražite koliko ste istovremeno slični i drugačiji od drugih.
7. Kojoj fazi Benetovog modela pripada proricanje *Migranti će nam preuzeti zemlju*?
8. U kojoj oblasti imate najrazvijenije kompetencije?
9. Pogledajte i poslušajte *Dnevnik jednog izbeglice*, koji govori glumac Goran Sultanović: <https://www.youtube.com/watch?v=1DrWCi2ExNI>.
10. Razmotrite prve faze kulturnog šoka i navedite šta ste naučili, a šta niste iz ove priče.

Literatura:

- Baldwin, J. (2017). "2. Murky waters: Histories of intercultural communication research". *Intercultural Communication* (edited by Ling Chen). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, pp. 19-44, <https://doi.org/10.1515/9781501500060-002>
- Baldwin, J. Hunt, S. (2002). "Information-Seeking Behavior in Intercultural and Intergroup Communication", *Human Communication research*, Volume 28, Issue 2, pp. 72-286.
- Bennet, M. (2017). Developmental Model of Intercultural Sensitivity. U: Kim, Young Y. *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*, John Wiley & Sons. DOI:10.1002/9781118783665.ieicc0182
- Bennett, M. J. (2004). "Becoming interculturally competent". In Wurzel, J. S. (ed.), *Toward Multiculturalism: A Reader in Multicultural Education*. Newton, MA: Intercultural Resource Corporation.
- Berry, J. (2017). "Theories and Models of Acculturation". In: Schwartz, S., Unger, J. *The Oxford Handbook of Acculturation and Health*, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780190215217.013.2
- Cante, T. (2016). *Interculturalism: 'Learning to live in diversity'*. *Ethnicities*, 16(3), pp. 471-479.
- Cante, T. (2012). *Interculturalism: for the era of cohesion and diversity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Chambers, B. (2018). *CESLM INTERCULTURAL COMMUNICATION HANDBOOK*, <https://eslcooperative.ca/wp-content/uploads/2019/10/CESLM-Intercultural-Communication-Handbook-2018.pdf>
- Grothe, T. (2021). *A Dialectical Approach to Intercultural Communication*, [https://socialsci.libretexts.org/Courses/Butte_College/Exploring_Intercultural_Communication_\(Grothe\)/02%3A_Cultural_Essentials_and_the_Roots_of_Culture/2.02%3A_A_Dialectical_Approach_to_Intercultural_Communication](https://socialsci.libretexts.org/Courses/Butte_College/Exploring_Intercultural_Communication_(Grothe)/02%3A_Cultural_Essentials_and_the_Roots_of_Culture/2.02%3A_A_Dialectical_Approach_to_Intercultural_Communication)

- Deardorff, D. (2020). *Manual for Developing Intercultural Competencies*. UNESCO, Routledge, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370336>
- Erlich, V. (1968). *U društvu s čovjekom*. Zagreb: Naprijed.
- *Intercultural Competencies: Conceptual and Operational Framework* (2013). UNESCO.
- *Investing in cultural diversity and intercultural dialogue* (2009). UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000185202>
- *Learning: the treasure within* (1996). UNESCO, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>
- Muthukrishna M., Henrich J. (2016). *Innovation in the collective brain*. *Phil. Trans. R. Soc. B* 371(1690):20150192
- Piller, I. (2017). *Intercultural Communication: A Critical Introduction*. Edinburgh University Press.
- Šušnjić, Đ. (2007). *Dijalog i tolerancija: iskustvo razlike*. Beograd: Čigoja.
- Yoshihisa Kashima, Paul G. Bain, and Amy Perfors, *The Psychology of Cultural Dynamics: What Is It, What Do We Know, and What Is Yet to Be Known?*, *Annual Review of Psychology* . 2019. 70:499–529, <https://perfors.net/files/2019/KashimaBain-Perfors2019.pdf>
- Zapata-Barrero, R. (2017). "Interculturalism in the post-multiculturalism debate: A defence". *Comparative Migration Studies*, 5. <https://doi.org/10.1186/s40878-017-0057-z>

Vrlo kratak rezime

Međukulturno komuniciranje u komunikološkom smislu predstavlja ono komuniciranje u kome su kulturne razlike dovoljno snažne da izvrše uticaj i izazovu određenu promenu u enkodiranju i/ili dekodiranju poruke. Kulturna dinamika podrazumeva sve one procese koji mogu

uticati na promene u kulturi bilo pojedinca bilo grupe. Enkulturacija je uključivanje pojedinca u obrasce i prakse kulture u kojoj je rođen i u kojoj se razvija, a akulturacija se dešava kada dve ili više grupa vrše interakciju i međusobni uticaj. Aspekti akulturacije su: asimilacija, separacija, integracija i marginalizacija. Najpoznatiji modeli izučavanja međukulturnog komuniciranja su: trodimenzionalni model, dijalektički i model interkulturene senzitivnosti. Interkultureno društvo je ono idealno kome je potrebno težiti. Efikasno međukultureno komuniciranje je temelj ka razvoju takvog društva. Kulturne šokove je moguće prevazići. Razvijanje kompetencija interkulturenog komuniciranja je ne samo potreba nego i neophodnost, a kompetencije su usko povezane sa kulturnom pismenošću. Kada želimo da ih razvijamo, neophodno je da se podsetimo sledećih stvari: svi smo mi jedinke koje pripadaju istoj vrsti, što znači da među nama postoje prirodne sličnosti; svaka jedinka je osobena na neki način, jer ne postoje dva ista čoveka unutar ukupne ljudske zajednice; ljudi su društvena i kulturna bića; ljudi su simboličke životinje, kako nas je učio Kasirer.

5. Međukulturno komuniciranje u medijima

Mediji su veoma moćni: mogu biti pokretači pozitivnih promena u međukulturnom komuniciranju, a mogu biti afirmatori međukulturnih sukoba. Medijskim slikama smo okruženi i sve više ćemo biti. Te slike su i pretnja i zahvalnost istovremeno. Kako se stvaraju medijske slike? Ne na način na koji smo mislili da se to ranije čini. Metafora o ogledalu stvarnosti je prevaziđena. Medijske slike nisu puka refleksija i objektivno data stvarnost. Jedan od glavnih predstavnika kulturnih studija Stjuart Hol veoma detaljno je objasnio da medijski posao zasniva na **REPREZENTOVANJU**, odnosno sofisticiranom osmišljavanju stvarnosti, selektovanju, naglašavanju, isključivanju, predstavljanju određenih aspekata i konstruisanju događaja. Ono je uvek povezano sa **proizvodnjom značenja** i uspostavljenom društvenom strukturom. Značenje povezuje moć, reprezentovanje i ideologiju. Stoga, odnosi moći ne uspostavljaju se samo u okvirima fizičkog, opipljivog i materijalnog.

„Međutim, možemo govoriti takođe o moći u reprezentovanju; moći da se markira, označi i klasifikuje; o simboličkoj moći, o ritualizovanom isključenju. Moć izgleda treba da se razume ovde ne samo kroz pokrete ekonomske eksploatacije i fizičke prisile nego i u širem kulturnom i simboličkom kontekstu, uključujući moć da se reprezentuje neko ili nešto na određen način, unutar izvesnog režima predstavljanja. To uključuje primenu simboličke moći kroz reprezentativnu praksu. Stereotizacija je ključna element u ovoj praksi simboličkog nasilja“ (Hall, 1997: 259)

Svesni smo, svi mi koji bar malo poznajemo medije, da postoji ogroman broj različitih značenja. Međutim, često nismo svesni da grupe koje pretenduju da postanu dominantne pokušavaju da, koristeći **reprezentacionu praksu**, određeno značenje fiksiraju. Takvo značenje koje se favorizuje u odnosu i na uštrb nekih drugih zapravo predstavlja **preferirano značenje**. Ako je ono dominantno, a druga su marginalizovana ili čak isključena, već je u najavi simbolički konflikt. Uvek je reč o bojnem medijskom polju na kome se značenja bore za prevlast, a iza njih stoje neke ideologije. Preferirana značenja artikulišu određena pravila i norme, istovremeno utičući na formiranje naših percepcija o svetu u kome živimo i delamo. Takva značenja nam govore šta je dobro izabrati, šta treba raditi, kako govoriti, kako se ponašati, o čemu je neophodno razmišljati itd. (Simeunović Bajić, 2013). Međutim, Hol nudi cirkularni model komuniciranja kako bi objasnio dinamiku u procesu proizvodnje značenja. *Encoding/Decoding in the Television Discourse* (1973) jeste rad u kome on to objašnjava kroz priču o enkodiranju i dekodiranju poruka, potencirajući ulogu publike kao aktivnog, a ne pasivnog činioca procesa proizvodnje značenja. On predlaže tri moguća (a različita) odgovora publike na učitana značenja medijskih poruka:

-
- *dominantno-hegemonistički* (dekodiranje poruke u okvirima ponuđenog referentnog koda);
 - *pregovarački* (mešavina adaptivnih i opozicionih kodova) i
 - *opozicioni* (odbijanje enkodiranih poruka i dominantnih definicija, odnosno značenja koja se naglašavaju).
-

Na primer, u 2021. godini bili su aktuelni protesti građana protiv delatnosti kompanije Rio Tinto na teritoriji Republike Srbije. Mediji su o tome izveštavali mnogo i dugo. Naravno, različiti mediji su različito izveštavali. Ako bi se pojavila vest o protestima i bilo ponuđeno preferirano značenje da to nema veze sa ekologijom nego da je deo načina da se smeni vlast, deo recipijenata ove poruke mogao bi da to shvati baš tako. Jedan drugi deo bi delimično prihvatio činjenicu da su pro-

testi organizovani kao opoziciona strategija, ali da ipak u fokus stavljaju ekologiju, dok bi treći potpuno odbacili mogućnost da protesti imaju bilo kakve veze sa opozicionim delovanjem.

Za međukulturno komuniciranje u medijima, odnosno za sve vrste odnosa koje uzimaju u obzir pripadnike različitih kultura a reprezentuju se u medijima, uključujući i one iz iste zemlje, najveću opasnost predstavljaju stereotipi, govor mržnje i lažne vesti.

5.1 Stereotipizacija u medijima

Ono što danas znamo o stereotipima u medijima otkrio je zapravo Valter Lipman u vreme kada se još nisu bili pojavili čak ni svi mediji masovnog komuniciranja. Za to doba njegova zapažanja su bila genijalna. Razumeo je da je stvarnost kojom smo okruženi suviše kompleksna i da je teško percipirati svaki aspekt. Sasvim prirodan način je da pokušamo uvek napraviti nekakvu organizaciju i klasifikaciju slika koje nam se predočavaju iz spoljašnjeg sveta. I u tome nam pomaže pređašnje kulturno iskustvo, jer od ogromnog broja slika mi preuzimamo ono što je kultura već definisala za nas. U stvari, mi prvo definišemo, pa tek onda vidimo. Pošto mediji imaju veoma veliki uticaj na taloženje našeg kulturnog iskustva, usled obilja informacija u koje smo svakodnevno uronjeni mi crpimo samo neke elemente, a sve ostalo popunjavamo stereotipima koji se već nalaze u našim glavama. Proces stereotipizacije je neka vrsta filtriranja, šablonizacije i ekonomičnosti da lakše obradimo sve informacije, ali on sa sobom nosi mnogo opasnosti, jer, nažalost, stereotipi koji su njegov rezultat nikada ne mogu biti neutralni. Uspostavljanje dihotomija je jedan od ključnih delova procesa stereotipizacije. Zato je neko crn a neko beo, neko ružan a neko lep, neko prijatelj a neko neprijatelj, neko dobar a neko loš itd. „Podvrgnuti redukovanju i bipolarizaciji, stereotipi permanentno stvaraju opozitne relacije i deluju na polju podržavanja svih vidova superiornosti nad inferiornošću. Stereotipi stvaraju društvene konstrukcije. Izbor, generisanje i način upotrebe stereotipa zavise u velikoj meri od kulture kojoj pripadamo i medijskih predstava kojima smo izloženi“ (Simeunović Bajić, 2013: 29).

5.2 Govor mržnje

Ovo je termin koji je veoma složen i nije dugo u upotrebi u društveno-humanističkim naukama, a ni u javnom diskursu. Takođe, treba naglasiti da govor mržnje nije samo pravni koncept u užem smislu kao deo zakona i pravnih sistema, nego, u širem, to je običan izraz koji koriste ljudi a nisu profesionalni pravnici, i ima niz upotreba u drugim društvenim, kulturnim, političkim i ekonomskim domenima (Brown, 2017). Sam pojam pojavljuje se tek krajem 20. veka, iako su slični pojmovi koji su uzimali u obzir negativne emocije polako ulazili u pravne regulative nakon Drugog svetskog rata. Treba se setiti šta se desilo tokom rata prvenstveno Jevrejima i Romima, što je dugo pripremano upravo izdvajanjem negativnih značenja koja su uticala na pojavu mržnje, iako se to tada nije zvalo govor mržnje (*hate speech*). Iako je u mnogim zakonodavnim nacionalnim i internacionalnim pravnim okvirima definisan i uređen, ipak priču o njemu najviše saznajemo iz medija. Kao što je vidljivo, ovaj izraz sadrži dve reči: govor i mržnju. Govor je onaj praktični čin koji iznova afirmiše postojanje jezičkih otisaka u našoj glavi. Mržnja je emocija suprotna od ljubavi ili, ovde preciznije, voljenja. Dakle, koncept nije jednostavan ni kada se pogleda samo iz lingvističke osnove, a on je do danas poprimio mnogo dodatnih značenja. „Zaista, izgleda verovatno da termin *govor mržnje* (i njegovi neengleski ekvivalenti) često prvi put dolazi do pažnje običnih ljudi putem televizije i radio-programa, novinskih članaka i časopisa, interneta, oglasa, *web* stranica društvenih mreža i internetskih kanala koji pominju pitanje govora mržnje iz sudskih predmeta, posebno onih koji uključuju već priznate javne ličnosti“ (Brown, 2017: 9). I Braun je dobro primetio da je koncept postao medijski. To ga čini još složenijim, jer postoji govor mržnje u medijima i postoji govor o govoru mržnje u medijima.

Iako je reč i o pravnom konceptu, najprecizniju definiciju dao je naš najpoznatiji lingvista Bugarski: „Govor mržnje je sveobuhvatan naziv za verbalnu ekspresiju mržnje, šovinizma, ksenofobije, rasizma i drugih negativnih osećanja... On je moćno sredstvo javnog izražavanja sa ciljem da identificira, demonizira, po mogućnosti razori neke etničke,

nacionalne, rasne, konfesionalne, socijalne i političke grupe, što u ratnim uslovima može biti kao najava fizičke likvidacije.“ (2001: 117)

5.3 Lažne vesti

Fenomen lažnih vesti poznat je u istoriji od ranije. Uvek je bilo subjekata u komuniciranju koji su želeli da sakriju istinu i da utiču na tok stvaranja informacija i po cenu većih problema i konflikata, a zbog sopstvenih lukrativnih ciljeva. Neke naznake prvih pravih lažnih vesti postojale su i u vreme Oktavijana Avgusta, koji je na taj način želeo da utiče na brži uspon svoje vlasti (Posetti i Matthews, 2018). Takođe, u vreme pojave prvih štampanih medija lakše su se mogle proširiti informacije koje nisu bile sasvim istinite. A sa elektronskim medijima, prisutan je očigledan porast polovičnih vesti, neproverenih informacija, dezinformacija i propagandnih elemenata u vestima. Da bismo razumeli šta su lažne vesti, prvo moramo objasniti šta su istinite, objektivne vesti. Prema klasičnoj novinarskoj literaturi, prave istinite vesti uključuju one ozbiljne (nekadašnja tzv. jutarnja štampa) i mekše vesti (odnosno, večernje, manje pravovremene informacije). One se stvaraju kroz prikupljanje, procenjivanje, kreiranje i predstavljanje, a novinari i urednici se pridržavaju novinarskih pravila, odnosno načela provere, nezavisnosti i obaveze izveštavanja na istinit i objektivan način (Molina i ostali, 2021). Naravno, način pravljenja vesti danas, pre sto i pre pedeset godina ili u budućnosti nije isti i neće biti. Promene su očigledne u procenama onoga što je vredno ili nije vredno izveštavanja. I u tome kulturno iskustvo igra veliku ulogu. Međutim, ako vesti najjednostavnije posmatramo kao jednu izabranu verziju nekog događaja, onda rastezanje značenja šta može biti verzija kod lažnih vesti ide unedogled. Da bismo znali zašto tu verziju stvarnosti ne možemo da prihvatimo, pozivamo se na najjednostavniju definiciju lažnih vesti: **lažne vesti su one koje sadrže netačne ili lažne informacije, ali ne prijavljuju tu netačnost** (Wang, 2020). Na primer, *Njuz.net* prijavljuju netačnost svojih vesti i zato predstavljaju satiričan sajt.

Situaciju sa međukulturnim komuniciranjem i proizvodnjom lažnih vesti komplikuje razvoj tehnologije i internetski zasnovani mediji, različite platforme, sajtovi, društvene mreže, algoritmi koji ih generišu i diseminiraju itd., a u kojima se mogu nalaziti različite vrste sadržaja koje namerno zagovaraju nemogućnost međukulturnog komuniciranja. Zapravo, danas u eri interneta, lažne vesti koje propagiraju omalovažavanje drugih i drugačijih postaju centralni fenomen i ključni problem načina na koji posmatramo svet oko sebe.

	Vlade, <i>psy-ops</i> (psihološke operacije), političke stranke, preduzetnici, PR agencije, pojedinci, mediji	Podrška softvera
Kreiranje sadržaja (npr. priče, komentari, lajkovi, klipovi, memovi)	često sa skrivenim, ukradenim ili lažnim ID oznakama	interaktivni interfejs
Diseminacija i cirkulacija sadržaja (deljenje, povezivanje, upućivanje)	pomoću korišćenja botova	botovi
Editovanje sadržaja (menjanje, dopuna, selektovanje, moderiranje)	poigravanje i hakovanje	algoritmi

Tabela, Okvir informacione toksičnosti i uručavanja integriteta informacija (prilagođeno prema Berger, G. https://en.unesco.org/sites/default/files/fake_news_berger.pdf)

Kako bismo ublažili posledice metastaze lažnih vesti, neophodno je stalno razvijati saradnju između medijskih institucija, fakulteta koji imaju novinarske i slične programe, nevladinih organizacija, publike, lokalnih zajednica, internetskih kompanija, regulatora i svih vrsta *fak-čekera*. Praktično, potrebno je veće zalaganje na nacionalnom i internacionalnom nivou, široko zasnovane medijske strategije i ograničavanje slobode proizvodnje i širenja dezinformacija subjekata koji u tome učestvuju.

Ključni i manje poznati termini:

diseminacija – širenje nečega, npr. informacija

psy-ops – izvođenje operacije koja utiče na promene motiva i emocija publike

ksemafobija – snažan i često nerazuman strah od stranaca

šovinizam – mišljenje da je jedna grupa dominantnija i bolja u odnosu na druge grupe ili narode

Za dalju diskusiju:

1. Pronađite jednu medijsku aferu i na njoj pokažite različite odgovore publike prema Holovom modelu.
2. Koji je za vas najradikalniji primer govora mržnje u medijima?
3. Razmislite koji stereotipi postoje o gradu ili delu zemlje iz koga potičete.
4. Razmislite na koje načine ste oformili stereotipe o drugima i kako ste ih prevazišli.
5. Šta predlažete da se uradi kako bi se broj lažnih vesti smanjio?

Literatura:

- Brown, A. (2017). "What is hate speech? Part 1: The Myth of Hate." *Law and Philosophy*, 36(4), 419–468. doi:10.1007/s10982-017-9297-1
- Bugarski, R. (2001). *Lica jezika*, Beograd: Biblioteka XX vek.

- Hall, S. (1997). "The Spectacle of the Other", in: Hall, S. (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Sage and Open University, London.
- Hall, S. (1973). *Encoding/Decoding in the Television Discourse*, <http://epapers.bham.ac.uk/2962/>
- Molina, M. and others (2021). "Fake News" Is Not Simply False Information: A Concept Explication and Taxonomy of Online Content, *American Behavioral Scientist*, <https://doi.org/10.1177/0002764219878224>
- Posetti, J., Matthews, A. (2018). *A short guide to the history of 'fake news' and disinformation*, https://www.icfj.org/sites/default/files/2018-07/A%20Short%20Guide%20to%20History%20of%20Fake%20News%20and%20Disinformation_ICFJ%20Final.pdf
- Simeunović Bajić, N. (2013). *Medijska slika Roma u Srbiji*. Beograd: INIS.
- Wang, C. (2020). "Fake News and Related Concepts: Definitions and Recent Research Development", *Contemporary Management Research*, Vol. 16, No. 3, pp.145-174, doi:10.7903/cmr.20677

Vrlo kratak rezime

Mediji su veoma moćni i mogu biti pokretači pozitivnih promena u međukulturnom komuniciranju, a mogu biti i afirmatori međukulturnih sukoba. Grupe koje pretenduju da postanu dominantne pokušavaju da, koristeći reprezentacionu praksu, određeno značenje fiksiraju u medijima. Takvo značenje koje se favorizuje u odnosu i na uštrb nekih drugih zapravo predstavlja preferirano značenje. Za međukulturno komuniciranje u medijima najveću opasnost predstavljaju stereotipi, govor mržnje i lažne vesti.

6. Normativni okvir u Srbiji i manjine

Srbija veoma dugo nije imala antidiskriminacioni zakon. Kako bi međukulturno komuniciranje moglo adekvatno da se razvija, ovaj zakon je jedan od najvažnijih za sprečavanje svih oblika negativnih posledica međukulturnih sukoba, koji su skoro po pravilu deo ugrožavanja kulturnih prava. Pre nego što je ovaj zakon usvojen, ove oblasti su bile uređene kroz Ustav Republike Srbije (2006):

Član 1.

Republika Srbija je država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive, zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima.

Član 14.

Republika Srbija štiti prava nacionalnih manjina. Država jemči posebnu zaštitu nacionalnim manjinama radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja njihovog identiteta.

Član 18.

Ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom neposredno se primenjuju. Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Zakonom se može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim stan-

dardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.

Član 46.

Jemči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje. Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Iz ovih članova vidljivo je da se prava manjina jemče Ustavom i to je deo težnje uspostavljanja demokratskog društva u kome su sloboda mišljenja i izražavanja zagarantovane do granice dokle ne ugrožavaju prava drugih, javno zdravlje, nepristrasnost suda, moral društva i nacionalnu bezbednost. Pored Ustava, veoma je važan i Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (2002, 2018):

Član 2.

Nacionalna manjina u smislu ovog zakona je svaka grupa državljana Republike Srbije koja je po brojnosti dovoljno reprezentativna, iako predstavlja manjinu na teritoriji Republike Srbije, pripada nekoj od grupa stanovništva koje su u dugotrajnoj i čvrstoj vezi sa teritorijom Republike Srbije i poseduje obeležja kao što su jezik, kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuje od većine stanovništva, i čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno održavaju svoj zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, jezik ili religiju.

Nacionalnim manjinama u smislu ovog zakona smatraće se sve grupe državljana koji se nazivaju ili određuju kao narodi, nacionalne i etničke zajednice, nacionalne i etničke grupe, nacionalnosti i narodnosti, a ispunjavaju uslove iz stava 1. ovog člana.

Član 11.

Na teritoriji jedinice lokalne samouprave gde tradicionalno žive pripadnici nacionalnih manjina, njihov jezik i pismo može biti u ravnopravnoj službenoj upotrebi.

Jedinica lokalne samouprave će obavezno svojim statutom uvesti u ravnopravnu službenu upotrebu jezik i pismo nacionalne manjine ukoliko procenat pripadnika te nacionalne manjine u ukupnom broju stanovnika na njenoj teritoriji dostiže 15% prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva. Jedinica lokalne samouprave uvodi jezik i pismo nacionalne manjine u službenu upotrebu najkasnije u roku od 90 dana od utvrđivanja ispunjenosti zakonom propisanih uslova.

Pripadnici nacionalnih manjina čiji broj u ukupnom stanovništvu Republike Srbije ne dostiže 2% prema poslednjem popisu stanovništva mogu se obratiti republičkim organima na svom jeziku i imaju pravo da dobiju odgovor na tom jeziku preko jedinice lokalne samouprave u kojoj je jezik te nacionalne manjine u službenoj upotrebi, pri čemu jedinica lokalne samouprave obezbeđuje prevođenje i snosi troškove prevođenja dopisa upućenog republičkom organu i odgovora tog organa.

Član 12.

Izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje, prenošenje i javno ispoljavanje nacionalne i etničke, kulturne, verske i jezičke posebnosti kao dela tradicije građana, nacionalnih manjina i njihovih pripadnika je njihovo neotuđivo individualno i kolektivno pravo.

U cilju očuvanja i razvoja nacionalne i etničke posebnosti, pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da osnivaju posebne kulturne, umetničke i naučne ustanove, društva i udruženja u svim oblastima kulturnog i umetničkog života.

U delovima ovog zakona primećujemo da je određenje manjine dosta široko i da se ovaj pojam uokviruje kroz reprezentativnost, pripadnost, jezik, kulturu, religiju i običaje. Sem zagarantovanih ljudskih prava, manjine poseduju i dodatna prava prilikom odlučivanja o pitanjima

u vezi sa posebnostima njihove kulture, obrazovanjem, informisanjem, kao i službenom upotrebom pisma i jezika. Zvanično, u Republici Srbiji žive pripadnici ukupno 21 manjine: Crnogorci, Hrvati, Bunjevci, Bugari, Bošnjaci, Mađari, Romi, Rumuni, Rusini, Slovaci, Ukrajinci, Jevreji, Albanci, Aškalijski, Vlasi, Grci, Egipćani, Nemci, Slovenci, Česi, Makedonci. Pripadnika manjina najviše ima u Vojvodini i u ostalim pograničnim delovima Srbije. Vidi se iz ovog spiska da su status manjine dobili i svi narodi koji su nekad činili SFR Jugoslaviju. Takođe, ovde su prisutne i manjine čije su matice zemlje okruženja, a Romi su manjina koja je prisutna u velikom broju zemalja, pa tako i u Srbiji. Međutim, zanimljivo je da se pitanje statusa manjine Kineza nigde ne pominje, iako su i oni rasprostranjeni na celoj teritoriji. U ovom trenutku se zbog geo-političkih transformacija, fluktuacije stanovništva i globalizacije ne može sa sigurnošću tvrditi ko će sve u budućnosti još steći ovaj status manjine.

Najvažniji zakonski akt kojim se zabranjuje bilo kakva diskriminacija, zatim nasilna asimilacija pripadnika manjina, podsticanje mržnje i netrpeljivosti (što je posebno moguće posredstvom medija) svakako je Zakon o zabrani diskriminacije, usvojen tek 2009. godine:

Član 11. Govor mržnje

Zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način.

Član 13. (jedan od težih oblika diskriminacije)

1. izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti po osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političkog opredeljenja, pola, rodnog identiteta, seksualnog opredeljenja i invaliditeta;

Član 24.

Zabranjena je diskriminacija nacionalnih manjina i njihovih pripadnika na osnovu nacionalne pripadnosti, etničkog porekla, verskih uverenja i jezika.

Način ostvarivanja i zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina uređuje se posebnim zakonom.

U prethodnim poglavljima naučili smo šta je govor mržnje. Ovde vidimo da je antidiskriminacionim zakonom zabranjeno njegovo širenje u Srbiji prema manjinama i drugim grupama. Istovremeno, ako bi se osigurala adekvatna informisanost pripadnika nacionalnih manjina, Zakon o informisanju i medijima (2014) jasno uređuje ovu oblast:

Član 13.

Ostvarivanje prava na informisanje nacionalnih manjina. U cilju omogućavanja ostvarivanja prava nacionalnih manjina na informisanje na sopstvenom jeziku i negovanje sopstvene kulture i identiteta, Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave obezbeđuje deo sredstava, putem sufinansiranja, ili drugih uslova za rad medija koji objavljuju informacije na jezicima nacionalnih manjina, preko organa nadležnog za poslove javnog informisanja.

Pored ovih nacionalnih zakona, Srbija je ratifikovala i nekoliko konvencija Saveta Evrope koje su veoma važne za regulisanje međukulturnog komuniciranja i poštovanje kulturnih prava manjina: Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima.

Iako zakonodavni okvir sasvim dobro uređuje oblast manjinskih prava, koja svakako utiču na dobru zasnovanost međukulturnog komuniciranja, Srbija i dalje dosta treba da radi na unapređenju praktičnih primena zakonskih akata, kao i na osveščivanju benefita koje različitost i suživot više kulturnih grupa donosi.

Ključni i manje poznati termini:

fluktuacija – varijacija, promena u količini nečega

ratifikacija – potpisivanje ili davanje zvaničnog pristanka nekom važnom dokumentu

Za dalju diskusiju:

1. Na internacionalnom muzičkom takmičenju *Eurovision Song Contest* u Torinu 2022. godine Francuska se predstavila pesmom *Fulenn* grupe *Alvan&Ahez*, koja je otpevana na bretonskom jeziku. Danas ovim manjinskim jezikom govori blizu 300.000 ljudi. Kako tumačite fenomen pesme koja je pobedila na nacionalnom takmičenju, a Francuska još uvek nije ratifikovala Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima i uporno odbija da to učini?

Literatura:

- Konvencije i preporuke Saveta Evrope, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>
- *Zakon o zabrani diskriminacije* (2009), <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/22/1/reg/>
- *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* (2002, 2018), https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina.html
- *Ustav Republike Srbije* (2006), http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Ustav_Srbije_pdf.pdf

Vrlo kratak rezime

Srbija veoma dugo nije imala antidiskriminacioni zakon. Najvažniji zakonski akt kojim se zabranjuje bilo kakva diskriminacija (*Zakon o zabrani diskriminacije*) usvojen je tek 2009. godine. Srbija je ratifikovala i nekoliko konvencija Saveta Evrope, koje su veoma važne za regulisanje međukulturnog komuniciranja i poštovanje kulturnih prava manjina: Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima.

7. Primeri iz medija

Kada smo utvrdili šta je najopasnije u posredovanju informacija koje se odnose na međukulturno komuniciranje, ostalo je da razmotrimo nekoliko primera dobre i loše medijske prakse. Zašto je to neophodno? Zato što je to jedan od važnih načina razvoja kulturne, interkulturne i medijske pismenosti. I ne samo to. Analizom, učenjem i razumevanjem sadržaja koji pružaju makar i najmanji deo informacija o razlikama koje postoje među ljudima iste ili različitih kultura pospešuju se naše interkulturne kompetencije, što nas više približava kosmopolitskim građanima i mogućnostima ostvarenja globalne kulture.

7.1 Primeri loše prakse

Nažalost, zahvaljujući otvorenosti interneta, deinstitutionalizaciji izvora informacija i mogućnostima ubrzane viralnosti ovih primera ima mnogo više nego dobrih.

7.1.1 Crno-bele rasne polarizacije u američkim medijima

Poznato nam je da se u poslednjih nekoliko godina desilo oko 1000 ubistava Afroamerikanaca od strane policajaca.² Jedno od takvih ubistava desilo se u Fergusonu u državi Misuri 2014. godine, kada je policajac Daren Vilson pucao u Majkla Brauna, nenaoružanog tinejdžera Afroamerikanca. Nakon toga usledili su neredi koji su se proširili celom zemljom. Postoji nekoliko verzija ovog događaja, uključujući

² Number of people shot to death by the police in the United States from 2017 to 2022, by race (2015), <https://www.statista.com/statistics/585152/people-shot-to-death-by-us-police-by-race/>

svedočanstva i policajca koji je pucao i Braunovog druga. Detalji su čak i suprotni u objašnjenju kako je nastao incident. Ono oko čega su verzije usklađene jeste Vilsonov zahtev momcima da stanu. On je zaustavio svoj auto i svađa je počela kroz prozor, pri čemu je policajac dva puta opalio. Momci su pokušali da pobegnu, a Vilson je izašao iz auta i počeo da ih juri. Kada se Majkl Braun okrenuo, policajac je ispalio 12 hitaca, od kojih ga je šest pogodilo, što je potkrepljeno balističkim dokazima. Jedan svedok je tvrdio da je policajac upozorio momka da će otvoriti vatru, a da je on odgovorio *Ne pucaj!*³ Vest o ubistvu Afroamerikanca razbuktala je dugotrajne napetosti između većinskog crnog stanovništva i lokalne policije, a mediji su na različite načine učestvovali u proizvodnji značenja ko je crn, a ko beo. Tu se prepoznaju poznate dihotomije koje su u stereotipizaciji vrlo česte, ali su posledice jezičkog imenovanja, kolektivizacije i upućivanja na rasu vrlo negativne. Na primer u *Vašington postu*, vrlo uglednim i netabloidnim novinama, pojavio se tekst u kome se citira Bob Lonsberi: „Amerika ne veruje da će crnci mirno odgovoriti na pravnu odluku, i to jeste rezultat ili užasnih stereotipa o crncima, ili užasnog ponašanja crnaca. U svakom slučaju, imamo problem.“⁴ Apstrahovanjem i distanciranjem u iskazu *Amerika* (ko predstavlja Ameriku, čija je Amerika), *a priori* zaključivanjem (*ne verujem da će crnci*), kolektivizacijom cele populacije crnaca koja se *užasno ponaša*, a ne pojedinca među tom populacijom, jer ne mogu svi crnci biti isti niti su u ovom događaju svi crnci iz Amerike stali ispred policajca, čini da se polarizacija crno-belo učvršćuje u semiotičkom mikrookviru, odakle jednostavno i zdravorazumski ulazi u uho običnih ljudi. I to zaista neće pomoći u rešavanju napetosti između policajaca i dela afroameričke populacije. A promene koje su se već desile u svakodnevnom životu Amerikanaca (studenti koji mogu nositi oružje dok pohađaju studije, nastavnici u školama koji se obučavaju za odbrane od napada, đaci koji nose providne torbe itd.) pokazuju rezultate neefikasnosti sistema.

3 (2020). Michael Brown is killed by a police officer in Ferguson, Missouri, <https://www.history.com/this-day-in-history/michael-brown-killed-by-police-ferguson-mo>

4 Fisher, M., Lowery, W. "Ferguson violence broke the mold in three ways one of which is just unfolding now", *The Washington Post*, 2014, November 25, <http://www.washingtonpost.com/politics/ferguson-decision-and-its-aftermath-more-a->

7.1.2 Šarli Ebdo i takozvano satirično predstavljanje muslimana

Šarli Ebdo (*Charlie Hebdo*) predstavlja se u javnosti kao satirični magazin. Satira je umeće da se neko ili nešto učini smešnim i izvrne ruglu. Satira je stari antički književni žanr, ali je iz književnosti prešla i u druge umetnosti. Najpoznatije i svakako najubedljivije su satirične ilustracije. Pošto je reč o slobodi umetničkog izražavanja, vrlo je teško utvrditi gde je granica MOJE slobode da se kreativno izrazim i TVOJE slobode da te ne uvredim i ne ponizim ukoliko govorimo o reprezentovanju drugosti. A kod ilustracija Šarli Ebdo, najčešće je slučaj upravo o tome. Od 2006. godine ovaj magazin je objavio mnogo ilustracija na kojima su prikazani prorok Muhamed ili muslimani, kojih u Francuskoj u ukupnoj populaciji ima oko 10%. Na primer, te godine je objavljena ilustracija jecajućeg Muhameda, pod naslovom *Muhameda preplavili fundamentalisti* i još dvanaest karikatura, što je izazvalo buru negodovanja kod muslimanskog sveta. Od tada se časopis pozicionirao kao meta terorističkih napada. Godine 2011. broj magazina pod nazivom *Charia Hebdo* pozvao je Muhameda da bude *gostujući urednik*. To je ova ilustracija dole.

preuzeto sa: <https://www.denverpost.com/2015/01/07/french-newspaper-charlie-hebdo-has-history-of-provocation/>

Charia, tj. *Sharia*, *Shariah* jeste šerijatski zakon. Nakon toga kancelarije časopisa su napadnute bombama i veb-sajt je hakovan. Iste te godine objavljena je i karikatura muslimanskog muškarca koji ljubi karikaturistu.⁵ Homoseksualizam je zabranjen čak i u najotvorenijoj muslimanskoj zemlji – Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Magazin je nastavio da objavljuje karikature Muhameda i dalje. Ilustracije iz 2012. predstavljale su ga nagog i sa nekim pornografskim elementima.⁶ Nažalost, u januaru 2015. godine u napadu na sedište časopisa ubijeno je dvanaest ljudi. Usledili su masovni protesti pod parolom **Ja sam Šarli**, koja je trebalo da označi pravo na slobodu izražavanja. A nakon nekoliko dana novo izdanje štampano je u osam miliona primeraka.⁷ Iste godine magazin je dobio i nagradu svetskog PEN centra. Godine 2020. ponovo je objavljena ilustracija jecajućeg Muhameda.

Šta se u medijima pojavljuje o ovim ilustracijama? Koja se značenja proizvode? Karikaturista Karbonjer je rekao: „Muhamed mi nije svetinja. Ne krivim muslimane što se ne smeju našim crtežima. Živim po francuskim zakonima. Ne živim po zakonima Kurana.“⁸ I na drugom mestu: „Nemam dece, ženu, auto, kredit. Ovo je možda malo pompezno što govorim, ali više volim umreti stojeći nego živeti na kolenima.“⁹ Kako nekome ko uopšte nije upoznat sa dešavanjima izgleda deo izjave „više volim umreti stojeći nego živeti na kolenima“? Čini se kao da je ova izjava došla nakon nekog velikog ratnog pohoda svih muslimana na Francusku, te se karikaturista u ime otadžbine želi suprotstavljati do smrti. On ne krivi muslimane što se ne smeju, jer ne mora svako da se smeje tim crtežima. On ne živi po zakonima Kurana. Ali ima mnogo onih koji žive i to je najveći problem nerazumevanja dokle sežu granice slobode izražavanja. Granice se prostiru donde

5 *Charlie Hebdo the timeline of controversy*, (2015), <https://www.thelocal.fr/20150107/charlie-hebdo-the-timeline-of-controversy/>

6 Pogledati ovde: Picone, C. (2015). *Comics Worth Killing For: The Road To Je Suis Charlie Hebdo*, <https://allthatsinteresting.com/charlie-hebdo>

7 *Charlie Hebdo shooting*, <https://www.britannica.com/event/Charlie-Hebdo-shooting/The-response>

8 *French newspaper Charlie Hebdo has history of provocation* (2015), <https://www.denverpost.com/2015/01/07/french-newspaper-charlie-hebdo-has-history-of-provocation/>

9 Lopez, G. (2015). *Charlie Hebdo terrorist attack: remembering the victims*, <https://www.vox.com/2015/1/7/7508335/charlie-hebdo-victims>

dok ne ugrožavaju kulturna i religiozna prava drugih ljudi. A sa ovim crtežima je to slučaj. Međutim, mali broj medija je u ovom slučaju objektivno, istraživački i nezavisno izveštavao o magazinu. Pošto su se desili tragični događaji, mediji su zapravo stali na stranu magazina, braneći njegovu odbranu na slobodu izražavanja, što je zapravo poziv da muslimani treba da prihvate tu verziju stvarnosti onako kako magazin želi da je prikaže. Tako se navodi da je magazin postao GLOBALNI SIMBOL SLOBODE IZRAŽAVANJA¹⁰ (zaista, šta bi rekli oni koji su se borili protiv zakona aparthejda u odnosu na ovakav simbol – da i mi iskoristimo satiru u ovoj analizi), zatim da je satira u ovom magazinu specifično **anarhična, raskalašna, provokativna**¹¹ (što su zapravo eufemizmi za vrlo radikalne i ekstremne načine prikazivanja poslanika Muhameda i muslimana). Švajcarski karikaturista ističe 2020. godine da je *strah pobedio*, pozivajući očigledno na još karikatura ovakvog tipa.¹² Dakle, ovde se nameće jedna verzija i vizija stvarnosti od strane magazina; ne postoji debata, konsenzus, drugačije mišljenje ili pravo da neko kaže *nama smeta i mi to ne želimo, jer ugrožava naša religiozna prava*. Ovde više nije reč o satiričnom prikazivanju, kako se u medijima stalno predstavlja, nego o TAKOZVANOM satiričnom predstavljanju, jer ga TAKO ZOVU mediji, afirmišući ne slobodu izražavanja nego upravo GOVOR MRŽNJE i sve produbljeniju krizu međukulturnog nerazumevanja. Srećom, postoje i glasovi izvan ostrašćenosti podelama, koji kažu: „Izdavači ponižavajućih karikatura i njihovi branitelji zapravo poručuju muslimanima: *Radi slobode izražavanja, pazite šta govorite ili ćete me na kraju cenzursati*. Ideja o slobodi govora se tada može potkopati kako bi se potkopalo pravo muslimana da govore u svoje ime. Poenta se zanemaruje, ali ako se da percipirati, ima snagu da preoblikuje debatu“.¹³ I debata se traži i u ovom tekstu: „U ovom slučaju nije dovoljno reći: ‘ovaj je govor zaštićen jer je zaštićen svaki govor. Nije

10 Munro, C. (2015) ‘Charlie Hebdo’ to Receive PEN Award in May, <https://news.artnet.com/art-world/charlie-hebdo-to-receive-pen-award-281619>

11 Nelson, L. (2015), The Charlie Hebdo attack, explained, <https://www.vox.com/2015/1/9/18089104/charlie-hebdo-attack>

12 Romy, K. (2020). ‘The Charlie Hebdo spirit has completely disappeared’, https://www.swissinfo.ch/eng/five-years-after-terror-attack_-the-charlie-hebdo-spirit-has-completely-disappeared-/45477236

13 Sjaastad, M. (2015), I am not Charlie, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/i-am-not-charlie/>

svaki govor zaštićen – stoga je pitanje koje se mora rešiti sledeće: da li je potrebno da određene vrste govora budu obuhvaćene zakonima koji se odnose na slobodu izražavanja ili ne? Na ovo je pitanje mnogo teže odgovoriti. I sigurno se ne može svesti na slogan na majici.¹⁴ A slogan je bio *Ja sam Šarli*. Ova analiza pokazuje da, uprkos snažnoj medijski jednostranoj slici o ugroženoj slobodi izražavanja i eufemističnim rečima, mi treba dovoljno da budemo interkulturno pismeni i osvešćeni kako bismo jasno zaključili da, afirmišući pojavu i širenje govora mržnje, reprezentovanja muslimana prešla su granice koje treba osvajati.

7.1.3 Lažne vesti o ratu u Ukrajini

Rat u Ukrajini započeo je 24.2.2022. godine, kada su ruske trupe ušle u Ukrajinu. To je najveći ratni sukob na evropskoj teritoriji od kraja Drugog svetskog rata. U trenutku pisanja ovog udžbenika rat i dalje traje, sa neizvesnošću procene kada će zaista biti završen i koje će sve posledice ostaviti. Iz tog razloga nije jednostavno ni analizirati lažne vesti, dezinformacije i propagandu koja se plasira sa više strana. To je ono u šta smo uronjeni svakodnevno i zbog čega nismo u mogućnosti da razjasnimo šta je šta u celoj medijskoj zbrci. Ono što prvo treba imati na umu pri čitanju vesti (bilo da dolazite do njih na mrežama jednostavnim skrolovanjem ili ih namerno tražite na drugim mestima) jeste da zdravorazumski oformite kritičku distancu, da ne poverujete odmah u ono što ste čuli, videli, pročitali. Pored tolike lakoće i brzine širenja informacija, o ratu u Ukrajini znamo mnogo manje nego što su znali oni koji su živeli tokom Drugog svetskog rata. Ogroman broj video-snimaka, fotografija, tekstova i drugih formi kruži internetom i nemoguće je sve proveriti kako bi se otkrila prava istina događanja na terenu. Preporuka je da svaku vest proverite na nekoliko mesta i na različite načine. Posmatrajte širi kontekst, ne samo trenutni događaj. Znajte da suštinski u ratu nema pobednika. Na gubitku su ljudi i humanost. Posledice su uvek višedecenijske. Kolektivne traume obeležavaju čitave generacije.

14 Thompson, S. (2015), Qui est Charlie?, <https://www.e-ir.info/2015/03/06/qui-est-charlie/>

Oni koji stvaraju i plasiraju lažne vesti učestvuju u veoma tragičnom činu pojačanja konflikta i razarajućoj sili produbljivanja podela i suprotnosti. Kako bi poruke koje se šalju direktnije uticale na publiku, koriste se vrlo često emotivni apeli i detalji ljudske patnje. Neretko se zbog toga koriste deca. Na primer, u jednom snimku od koga je nastala lažna vest o ukrajinskoj devojčici koja se suprotstavlja ruskom vojniku koji je imao milione pregleda, potvrđeno je da snimak uopšte nije iz Ukrajine, nego iz jednog palestinsko-izraelskog sukoba iz 2012. godine.¹⁵ Takođe, znamo da su često novinari žrtve rata, te je zato bilo lako poverovati u vesti sa lažnog CNN tviter naloga, koji je objavio za kratko vreme u dve različite prilike smrt jedne iste osobe. Novinar Berni Gors nije ubijen ni u Avganistanu ni u Ukrajini, jer on zapravo ne postoji. Osoba sa fotografije koja se koristi u tuitovima je jedan jutjuber.¹⁶ Zabrinjavajuće je što su počele i da se mešaju virtuelna i obična stvarnost. Tako se snimci vojnih video-igara i kompjuterski generisane slike koriste kao zamena za stvarne video zapise rata u Ukrajini. To su na primer scene iz video-igara *Arma 3* i *Call of Duty* i česte su na *Tik Toku*. Neki pokušavaju da učine prikaz što realističnijim, te koriste isečke iz ratnih filmova, predstavljajući ih kao stvarni rat u Ukrajini.¹⁷ Na taj način se lažne vesti prelivaju u igru i zabavu. A realnost rata nije nimalo zabavna.

7.1.4 Vic o Romima

„Ide čovek ulicom i vidi lika kako nosi Cigu na ramenu.

– Alo, bre, šta uradi to?

– Pa, ti ne znaš?! Dozvoljen je lov na Cigane. Odeš u lovačko društvo, uzmeš pušku i ...

¹⁵ Devlin, K. Sardarizade, Š. „Ukrajina, Rusija, društvene mreže i lažne vesti: Dezinformacije o ratu i dalje viralne“, *BBC news na srpskom*, 2.3.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-60592447>

¹⁶ Kilibarda, N. „Lažni tviter nalozi širili vest o smrti novinara CNN-a“, *Istinomer*, 28.2.2022, <https://www.istinomer.rs/facebook-provere/lazni-tviter-nalozi-sirili-vest-o-smrti-novinar-a/>

¹⁷ Sardarizadeh, S. „Ukraine war: False TikTok videos draw millions of views“, *BBC*, 25.4.2022., <https://www.bbc.com/news/60867414>

Ode ovaj, uzme pušku, vidi dva Ciganina kod kontejnera, pripuca i ubije ih.

Prilazi mu pandur, vadi lisice i hapsi ga.

– Pa kako, bre, zar nije dozvoljen lov na Cigane?!

– Jeste, ali ne na hranilištu!¹⁸

Ovo je vic koji je objavljen u vikend-izdanju dnevnih novina *Kurir* na kraju 2003. godine. Kako se vi osećate nakon čitanja ovog vica? Šta mislite, kakvog su raspoloženja pripadnici romske nacionalne manjine nakon čitanja ovih redova? Zapravo, ovo uopšte nije vic. Granice pristojnog smešnog opisivanja sasvim su probijene. Ovde se Romi ne samo porede sa životinjama nego se šalje poruka da je lov na njih dozvoljen. Nažalost, u daljoj prošlosti u Holandiji (17. vek) postojala je vrsta sporta u kojem su ubijani Romi. Novinari i urednici *Kurira* ovaj podatak sigurno nisu znali. Nedopustivo je da dnevne novine plasiraju ovakav rasistički vic potpirujući time govor mržnje prema Romima, za koje se smatra da je njihovo hranilište (dehumanizacija i poistovećivanje sa životinjama) kontejner za odlaganje smeća. „U ovoj najnegativnijoj i najekstremnijoj predstavi Romi više nisu ni pripadnici etničke grupe ni pripadnici ljudskog roda, već lovački plen. Rasistička pozadina dostiže svoju kulminaciju“ (više o ovom problemu u: Simeunović Bajić, 2013: 121). Povodom ovog slučaja skoro da ništa nije učinjeno kako bi se otklonila šteta koja je u ovakvoj proizvodnji značenja načinjena pripadnicima romske etničke manjine. Najvažniji razlog je to što nije postojao nikakav antidiskriminacioni zakon. Njega je Srbija usvojila tek 2009. godine.

7.2 Primeri dobre prakse

Iako primera loše prakse kako smo videli ima na svakom koraku, postoje i pozitivni rezultati novinarskog istraživačkog posla. Kada je reč o međukulturnom komuniciranju, oni su najčešće deo nekog projekta.

¹⁸ „Vic dana“, *Kurir*, 27. i 28. 12. 2003.

7.2.1 Predstavljanje Srba i Albanaca u dnevnim novinama *Danas*

Poznato je da se zbog tragičnih događanja na Kosovu krajem 20. i početkom 21. veka etnička distanca između Srba i Albanaca povećavala. Prema rezultatima Istraživanja socijalnih odnosa između etničkih zajednica u Srbiji koje su sprovedli 2020. godine Centar za istraživanje etniciteta i Institut društvenih nauka, ispitanici srpske pripadnosti najređe održavaju prijateljske i rodbinske veze sa pripadnicima albanske nacionalne manjine u odnosu na sve druge manjine koje žive u našoj zemlji. Takođe, najveći stepen odbijanja socijalnih veza u vezi sa bračnim odnosima upravo je prema Albancima. To znači da Srbi u velikoj meri ne žele da stupe u brak sa Albancima, a neki od njih ne žele ni da dele zajednički radni prostor.¹⁹ Ova vrsta distance pokazuje da su stereotipi i predrasude prema Albancima i dalje velike. No zanimljivo je da se odnos prema Albancima sa Kosova preliva i proširuje i na druge Albance, na primer na one koji žive u Albaniji ili u Crnoj Gori. Iako su Albanija i Srbija veoma teritorijalno bliske, do početka pandemije interkulturalne veze između ova dva naroda nisu bile tako učestale. Pošto je Albanija u jeku pandemije tokom leta bila jedina otvorena zemlja, turisti iz Srbije tek su na taj način počeli bolje da upoznaju Albaniju, albanski narod i kulturu. S druge strane, pošto je beogradski aerodrom veći od onog u Tirani i *Air Serbia* ima direktni let do Njujorka, putnici iz Albanije češće putuju preko Beograda i prestonicu Srbije smatraju velikim centrom Balkana. Jedna od najpoznatijih predrasuda prema Albancima povezana je sa muslimanskom religijom. Iako Albanci nisu samo muslimani, nego su i rimokatolici i pravoslavci, dobro je znati da oni pripadnost religiji ne iskazuju u velikoj meri javno i da je to više deo privatnog života. Takođe je zanimljivo pomenuti da se jedna od predrasuda koje su neki Albanci imali o Srbima odnosila na visinu. Naime, poneki od njih su zamišljali Srbe kao mnogo više ljude. Veliki diplomatski, ekonomski i politički pomak učinili su lideri Albanije, Srbije i Severne Makedonije, stvarajući inicijativu Otvoreni Balkan. Osim toga što predstavlja politički

¹⁹ *Istraživanja socijalnih odnosa između etničkih zajednica u Srbiji (2020)*, <https://idn.org.rs/wp-content/uploads/2020/09/SOCIJALNA-DISTANCA-ETNICKIH-ZAJEDNICA-IZVESTAJ.pdf>

čin unapređenja saradnje, postoji još nekoliko načina kako da se kontinuirano radi na upoznavanju ljudi druge etničke pripadnosti, a jedan od njih je svakako predstavljanje lepih priča o Albancima i Srbima u medijima. Takav je projekat *Kada su se voleli Srbi i Albanci* Evropskog pokreta u Srbiji, čije tekstove je objavljivao *Danas*. Tako na primer tekst *Princeza Nemanjića je bila udata za albanskog poglavara, a Albanka je postala srpska svetica*²⁰ objašnjava bliske rodbinske veze između albanskih i srpskih vladarskih porodica u srednjem veku. *Zašto je ovaj tekst važan? Čak i visokoobrazovani ljudi, ukoliko nisu istoričari, ne znaju ništa o poreklu, bračnim i rodbinskim srednjovekovnim vezama između dva naroda.* Iz teksta smo saznali da je jedna Albanka, Angelina, postala srpska svetica, i da je Skenderbegova majka bila srpskog porekla. Ovo je odličan način da se ukratko pojašni kakvi su naši odnosi bili u prošlosti i da predrasude nisu nešto što nije moguće promeniti.

Još jedan tekst govori o velikoj ljubavi koja se rodila u austrijskom logoru tokom Prvog svetskog rata između srpske arhitektinje Jelisavete Načić i albanskog revolucionara Luke Lukaja. U logoru se rodila i njihova ćerka. Živeli su u Beogradu, Skadru i Dubrovniku u vrlo teškim vremenima. Jelisaveta je, između ostalog, projektovala prvu bolnicu za tuberkulozu, školu „Kralj Petar I“ pored Saborne crkve u Beogradu i zelene barokne stepenice prekoputa Francuske ambasade.²¹ O njoj opšta javnost toliko malo zna, a tekst koji je objavljen u *Danasu* pomaže da razumemo velike životne priče koje spajaju Albance i Srbe.

Još jedna velika priča o ljubavi između glumice Branke Petrić i glumca poreklom sa Kosova našla se na stranicama ovih dnevnih novina: *Pitajte ćerku kakve su njene namere sa mnom: Bekim Fehmiu i Branka Petrić su se voleli decenijama, a njihova ljubavna priča je započela incidentom.* Opštoj javnosti ova imena su prilično poznata. Bekim Fahmiu je bio ne samo veliki jugoslovenski već i internacionalni glumac. U tekstu su opisani detalji o njihovom upoznavanju, prijateljstvu, ljubavi,

20 Lopandić, D. „Princeza Nemanjića je bila udata za albanskog poglavara, a Albanka je postala srpska svetica“, *Danas*, 12.03.2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/srpsko-albanske-dinastijske-veze-u-srednjem-veku/>

21 Marković, N. „Ljubav srpske patriotkinje i albanskog profesora: Upoznali su se u logoru, bili nerazdvojni za života, ali su razdvojeni posle smrti“, *Danas*, 14.04.2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/logoraska-ljubav-jelisaveta-nacic-i-luka-lukaj/>

karijeri i braku.²² Iako su živeli dobrim delom u Jugoslaviji, raspad te zemlje, kao i sukobi na Kosovu, bili su nešto sa čim se porodica morala nositi i prevazilaziti. Brak koji je opstao decenijama, sve do tragične smrti glumca, pokazuje snagu ljudskog i međukulturnog u odnosu na sve spoljne društveno-političke prepreke.

OPŠTA PREPORUKA

Bez obzira na to što se školujete za medijske stručnjake, potrebno je da povremeno uvodite tzv. medijske dijete. To znači da je za dobro zdravlje potrebno ponekad isključivanje sa svih uređaja preko kojih dolaze poruke različitog tipa. Svet neće propasti niti ćete biti manje vredni ako sebi dopustite relaksaciju od medijske buke. To je strategija koja će sve više biti korišćena kako se medijske tehnologije budu razvijale. I to će biti deo velikog globalnog pokreta *de-growth* (= kapitalizam je doveo do humane eksploatacije i ekološke destrukcije, te je neophodno smanjenje iskorišćavanja svih resursa koji postoje, kao i razvijanje svesti o tome).

²² Bajrami, A. „*Pitajte ćerku kakve su njene namere sa mnom: Bekim Fehmiu i Branka Petrić su se voleli decenijama, a njihova ljubavna priča je započela incidentom*“, *Danas*, 11.03.2022, <https://www.danas.rs/kultura/blistavo-i-strasno-bekim-fehmiu-i-branka-petric/>

DODATAK 1

PRIMERI IZ SVAKODNEVNOG MEĐUKULTURNOG KOMUNICIRANJA

INTERVJUI S LJUDIMA KOJI ŽIVE IZVAN SVOJE KULTURE

U ovom dodatku predstavljeni su intervjui sa ljudima koji već poseduju interkulturno iskustvo. Cilj je da se iz njihovog sagledavanja i upoznavanja drugačije kulture unapredi interkulturna osvešćenost. Iskustva drugih ljudi pomažu u razumevanju stalne potrebe da se komunicira sa drugima i drugačijima.

Questionnaire intercultural communication²³

This questionnaire will be used in a textbook for students from the Faculty of Philosophy, University of Niš. The answers will be translated into the Serbian language. Thank you very much for your help.

Name or initials, age, education, affiliation and profession. *

Country of origin, country of residence. *

²³ Intervjui su sprovedeni u formi kratkog upitnika na engleskom jeziku sa ljudima različitih socio-demografskih karakteristika. Poslati su posredstvom društvenih mreža, Vajbera i imejla. Odgovori su prevedeni na srpski jezik. Intervjuisane osobe su mogle da ostave svoje pune podatke ili samo delimične informacije koje se tiču godina, imena i prezimena, afilijacije.

What languages do you use in your everyday activities?*

Ваш одговор

How functionally do you adjust your style of communication to meet the needs and habits of people from different cultural background?*

How do you incorporate the elements of other people's identities and

culture into your everyday culture?*

Did you perceive the limits of intercultural communications in your country of residence? Please explain in which way?*

Did you perceive limits of intercultural communications in country of origin? Please explain in which way?*

Is there any example of your cultural shock in country of residence? (feelings of uncertainty, confusion, or anxiety in a new country and new culture)*

Do you have stereotypes and prejudices about other groups and how do you overcome them?*

How much social media can help or hinder the formation of stereotypes today?*

What do you miss from the country of origin?*

In your opinion, which country is the best for developing intercultural communication?*

Any comments, reflections, opinions, suggestions...?

Intervju 1.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

Dr Martina Topić, 44, Reader, Leeds Beckett University, UK.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Poreklo: Hrvatska, Prebivalište: UK / dvojni državljanin obe države.

Koje jezike koristite u svakodnevnim aktivnostima?

Engleski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi iz različitih kulturnih sredina?

Ne prilagođavam ga. Imam vrlo jasan naglasak, koji su svi do sada mogli razumeti.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Prihvatila sam mnoge aspekte britanske kulture i spojila ih sa svojom hrvatskom kulturom. Na primer, u Hrvatskoj je sve u tome da kažete 'hvala', dok je u Engleskoj sve u tome da kažete 'molim vas'. Takođe, u Lidsu je lokalna kultura pridržati vrata za druge za sobom, pa i ja to radim i onda se često iznerviram u Londonu ili Hrvatskoj kada mi se vrata zalupe u lice jer zaboravim da je ovo lokalni običaj vezan za Lids. Takođe sam ublažila svoju pisanu komunikaciju, pa koristim britanski način pisanja (npr. zahvaljivanje ljudima na poruci, zahvaljivanje na njihovom radu, pitanje kako su na početku poruke itd.). Zanimljivo, nedavno sam shvatila da sam prihvatila britanski kulturni pozdrav 'jesi

li dobro', a da toga nisam bila svesna. Pitala sam ovo na putovanju u SAD, a onda sam se uspaničila kada je osoba počela da odgovara, jer je u Velikoj Britaniji ovo samo pozdrav, vi zapravo ne pitate. Takođe sam ublažila verbalnu komunikaciju sa studentima. Kada sam prvi put došla u Englesku, ušla bih u učionicu i očekivala da me studenti prvi pozdrave, kao što je slučaj u Hrvatskoj, ali to je učinilo samo nekoliko nemačkih studenata na razmeni. Primetila sam da engleski studenti, koji su većina u učionici, izgledaju kao da me se boje. Prošlo je nekoliko nedelja pre nego što sam iznenada shvatila da Nemci pozitivno reaguju na mene, a Englezi ne. Pitala sam kolege koji su ovde duže živeli, ali su iz Evrope, i neke engleske kolege, i shvatila sam da treba da uđem i pozdravim se i započnem razgovor sa studentima. Učinila sam to i stvari su se odmah promenile sa engleskim studentima.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

U Engleskoj postoji klasni problem s interkulturalnim komunikacijama i način na koji komunicirate, ponašate se i naglasak koji imate, utiču na vaše životne šanse.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Postoje regionalni dijalekti, ali oni ne utiču na životne šanse, možda samo na prijateljstva.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Nije bilo teskobe, ali bilo je mnogo pravila da se nauči. Britanski sistem visokog obrazovanja VEOMA se razlikuje od bilo kojeg drugog sistema, osim zemalja Komonvelta, tako da se moralo mnogo naučiti.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Nije da sam svesna, ali ne znam uvek s kakvim se konkretnim izazovima ljudi suočavaju zbog bilo kojeg aspekta svog porekla, osim ako mi neko ne kaže. Ovo je bio izazov tokom godina.

Koliko društvene mreže danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

To je izazvalo neviđenu štetu tokom godina, a stvari se pogoršavaju sa ženama i ljudima iz etničkih manjina, ne-bele rase, koji su zlostavljani i uznemiravani na društvenim mrežama.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Hrana, volim hranu u Engleskoj i neke stvari su ovde bolje (npr. engleski čedar sir je najbolji sir koji sam ikada jela i prodaje se po dobroj ceni u supermarketu; takođe brauni i kolači, sendviči sa sirom i lukom, itd.), ali mi nedostaje hrvatska hrana jer je drugačija kuhinja i drugačiji ukusi. Na primer, ja apsolutno volim hrvatsku vegetarijansku hranu jer je bazirana na suncokretu i spanaću, a ovde je puna žalfije, a ja ne volim žalfiju, ima preintenzivan miris i ukus. Takođe, više volim hleb i peciva u Hrvatskoj, kao i čips i grickalice itd.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Engleska. Uprkos onome o čemu piše gadna britanska štampa, ovo je i dalje sjajna zemlja i po mom skromnom mišljenju, najbolja zemlja na planeti za stranca/imigranta. Država me je od prvog dana prihvatila kao svoju i nikada nisam imala problema. Ako pogledate zaposlene bilo gde, ali i političare, postoji mnogo veća raznolikost nego bilo gde drugde u svetu. Ima problema i problema, naravno, ali mi se ipak sviđa ovde.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 2.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

JM, PhD, HES-SO Valais/Wallis, Švajcarska, sociolog.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Češka Republika, Švajcarska.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Češki, engleski, francuski, ponekad nemački.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Nisam upoznat sa prilagođavanjima. Valjda se prilagođavam svakoj osobi ponaosob bez obzira na njihovu 'kulturnu pozadinu'.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoju svakodnevni život?

Uživam u muzici iz drugih kultura, verovatno crpim inspiraciju iz tuđih identiteta i inkorporiram je u svoj identitet.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Ne mnogo, nisam doživeo nikakvu problematičnu međukulturalnu komunikaciju. Kada sam imao iskustvo sa osobom iz druge kulture, bilo je to prijatno.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Ne toliko, zemlja porekla nije baš multikulturalna. Ali kada sam imao iskustvo sa osobom iz druge kulture, bilo je to prijatno.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Ne baš.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Mislim da svi imaju stereotipe i predrasude. Trudim se da ih budem svestan i savladam ih razumom i racionalnim razmišljanjem.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

To je ključno i za ometanje i za jačanje stereotipa. Može puno pomoći.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Prag.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Mislim da zapadna i severna Evropa generalno nije loša.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Ne, hvala i srećno!

Intervju 3.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

A. P., 20 godina, srednja škola, student u Italiji i Srbiji.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Rođen u Torontu, Ontario, boravište u Nišu, Srbija, privremeni boravak u Milanu, Italija.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Srpski, engleski i italijanski (manje od druga dva, ali ipak često).

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Ono što sam otkrio da je pomoglo je da te kulturne razlike izložim naglas, u formi šala ili anegdota. Nakon toga stvari obično idu vrlo glatko.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

U zavisnosti od toga gde ima mesta. Ako već radimo nešto posebno kao deo naše kulture, obično ima manje prostora za druge stvari, ali često naiđemo na nešto što pokriva drugačiji trenutak našeg svakodnevnog života, i obično je zabavno to dodati i pretvoriti u rutinu.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Ograničenja su direktni kontakt sa drugim kulturama (nema ga dovoljno), ali i izbegavanje različitih kultura unutar zemlje. Svestan sam manjina koje žive u zemlji, ali se čini da su konstantno potisnute iz društva, barem se ignorišu njihove kulturne razlike.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Ne toliko, jer tamo nisam provodio puno vremena, a vreme koje sam proveo uključivalo je mnoštvo različitih kultura, među kojima se komunikacija činila sjajnom.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Ne mogu se setiti dobrog primera.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Definitivno ne, ali većina ljudi bi to rekla i verovatno bi pogrešila. Pretpostavljam da me više individualističkih/hladnije kulture odguruju, iako sam smatrao da je moj cimer iz Britanije odličan. Takođe sam sklon da uzmaknem kada je neko previše religiozan; vrsta religije nije bitna.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Mnogo. Većina ljudi odatle dobija svoje percepcije o drugim kulturama.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Ne mnogo. Ne planiram se vratiti u Kanadu.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Teško je reći, zaista. Velike razlike između urbanih i ruralnih područja su svuda, tako da ih je teško agregirati. Ja bih otišao u zemlju sa reputacijom gostoprimstva.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 4.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

EB, 29, doktorand.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Sjedinjene Američke Države, Srbija.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Engleski, srpski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Svoj stil komunikacije prilično prilagođavam, zavisno od konteksta, uključujući i kulturni kontekst.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Malo sam zbunjena pitanjem. Mene lično zanimaju drugi identiteti i kulture; naravno, život u drugoj kulturi zahteva još više integracije različitih kulturnih aspekata.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Da, naravno, uvek postoje stvari koje se 'izgube u prevodu', bilo lingvistički ili kulturološki, kada živite u drugoj zemlji. Najbolje je ne praviti pretpostavke, ali to je u praksi nemoguće. Ljudi koji imaju iskustva s drugim kulturama često su najveštiji u interkulturalnoj komunikaciji.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Da, mnogi ljudi u mojoj zemlji porekla nisu putovali ili su imali mnogo iskustva u životu u drugim kulturama. Međutim, u mojoj zemlji porekla ima mnogo imigranata, tako da je normalnije imati nekoga ko nosi drugačiju kulturnu pozadinu.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Da, kada sam prvi put došla, čak je i kupovina namirnica bila tako zastrašujuća, jer nisam razumela novac, a radnici su bili toliko ljuti na mene što nemam sitni kursor! Sada se pobrinem da uvek imam puno sitnog novca.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Mislim da su svi odgajani sa stereotipima – najbolji način za njihovo prevazilaženje je obrazovanje, otvorenost i radoznalost, kao i interakcija s mnogo različitih tipova ljudi!

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Mislim da društvene mreže često pomažu u borbi protiv stereotipa, jer izlažu ljude kontaktu s ljudima koje možda nikada neće sresti u stvarnom životu.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Zapravo mi nedostaje raznolikost kultura u mojoj zemlji porekla – na primer, lako mogu jesti kuhinje iz celog sveta. Cenim, međutim, priliku da steknem iskustvo sa kulturom (i kuhinjom!) u zemlji u kojoj živim.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Na to je nemoguće odgovoriti! Svaka država vas uči nečemu drugačijem – što ste više bili, možda će vaša interkulturalna komunikacija biti bolja!

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 5.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

Milica Radusin, diplomirani komunikolog, master nastavnik mentalne aritmetike.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Rođena i odrasla u Srbiji, živim na Malti.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Uglavnom engleski, malo srpski, povremeno španski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Kao učiteljica koja radi sa decom iz celog sveta, uvek otvoreno razgovaram sa roditeljima o njihovom kulturnom poreklu. Trudim se da stvorim veoma inkluzivnu atmosferu u svojoj učionici, da poštujem svakoga i da pokažem interesovanje za njihovu kulturu.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Trudim se da naučim reč ili dve na maternjem jeziku svake osobe s kojom provedem neko vreme. Posećivala sam različite crkve na različite praznike, u pokušaju da bolje razumem verovanja svojih prijatelja. Čitam o najvažnijim istorijskim/kulturnim tačkama zemalja/nacija sa kojima sam u kontaktu. Pošto imam učenike iz veoma različitih sredina, ohrabrujem ih da unesu malo svoje kulture u našu učionicu (to može biti muzika, ukrasi, male zastavice, šta god misle da će doprineti inkluzivnijoj atmosferi u tom prostoru).

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Da i ne. Ne, jer na Malti ima puno iseljenika, iz celog sveta, koji su veoma željni komuniciranja i stvaranja dobrih odnosa sa drugim iseljenicima, bez obzira na poreklo. Da, jer većina Maltežana nije baš dobrodošla prema iseljenicima. Budući da su sa vrlo malog ostrva, mislim da imaju osećaj da treba da zaštite svoju zemlju/jezik/kulturu/istoriju, a strance vide kao pretnju, pa sami ograničavaju međukulturnu komunikaciju. Naravno, nisu svi Maltežani ovako bliski, ali nažalost većina jeste.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Lično nisam primetila, barem ne kada je mentalitet u pitanju. Mislim da su Srbi veoma inkluzivni, veoma gostoljubivi, dobri domaćini, velikodušni. Međutim, primetila sam da često postoji jezička barijera, jer mnogi ljudi ne govore engleski ili bilo koji drugi strani jezik.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Apsolutno. Kao što sam već spomenula, Maltežani nisu baš dobrodošli prema iseljenicima, tako da u našoj zajednici postoji šala da zapravo niste iseljenik na Malti ako niste čuli 'Vrati se u svoju zemlju' barem dva puta. Živim tamo već 3 godine, imam vrlo sređen život, posao, partnera (takođe iseljenika), puno prijatelja, ali ne mogu reći da se osećam kao kod kuće, a mislim da nikad ni neću.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Ne znam, i mislim da je to zahvaljujući veoma velikoj i veoma raznolikoj zajednici iseljenika na Malti. Da živim negde drugde, nisam sigurna da bih bila ovako otvorena.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Može mnogo. Verovatno mnogo više nego što pretpostavljamo.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Uglavnom moja porodica i prijatelji. Nedostaju mi i neke namirnice koje tamo ne mogu pronaći. Sistem. Dok sam živela kod kuće, mislila sam da u mojoj zemlji nema nikakve strukture, ali kada sam se odselila, shvatila sam da postoje mesta sa manje strukture. Nedostaje mi priroda. Budući da je Malta samo stena usred Sredozemnog mora, nema puno prirode, tu i tamo stablo, malo trave u poljima, i ništa više. Nedostaje mi prostor. Na Malti se osećam pomalo klaustrofobično, jer nakon 30 minuta vožnje automobilom u bilo kojem smeru stižete do obale, tako da znate da ste okruženi vodom. U Srbiji ima mnogo više prostora, mesta za posetu, biti u gradu, na selu, na planini, pored reke, jezera, možete birati.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Ne mogu sa sigurnošću da tvrdim, jer nisam obišla sve zemlje. Ali na osnovu mojih utisaka, i utisaka/iskustava ljudi koje poznajem i sa kojima sam razgovarala o ovoj temi, čini se da je Španija sjajna zemlja kada je u pitanju razvoj interkulturalne komunikacije. Zapravo, razmišljam o preseljenju u Španiju u narednih nekoliko godina.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 6.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

OR, 36, PhD.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Srbija, Češka.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Srpski, mađarski, engleski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Lako se prebacujem. To je postalo navika.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Ako odgovara, lako je.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Jezik može biti problem, ali maternji jezik se uči, u redu je.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Sama država to ograničava, implicirajući da je jedan narod relevantniji od bilo kojeg drugog. Interkulturalnost nije cilj, već asimilacija.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Ne.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Ne.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Mogu formirati mehure u kojima ljudi često ostaju unutar jedne kulture/etničke pripadnosti, čak i ako žive decenijama u drugoj zemlji.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Hrana.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Ne država već EU – programi kao što su Erasmus, letnji kampovi za decu, letnje škole za studente, itd.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 7.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

Katarina Živić, 26, dipl. Komunikacije i odnosi s javnošću, mr Ljudska prava i upravljanje na više nivoa, trenutno radi kao pripravnik u Nacionalnom savetu mladih Srbije.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Zemlja porekla – Srbija, zemlja prebivališta – Srbija i Italija.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Srpski, engleski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Kada je potrebno, mogu vrlo funkcionalno prilagoditi svoj stil komunikacije.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Verujem da su određeni kulturni aspekti, uglavnom sa svojim korenima u zapadnim društvima, već veoma isprepleteni sa svakodnevnim životom u zajednici u kojoj trenutno živim. To je posebno vidljivo u NVO sektoru u kojem provodim većinu svog vremena. Zbog mog dosadašnjeg angažmana u navedenom sektoru, svesna sam identiteta i kulture drugih ljudi i postupam u skladu s tim. To se uglavnom ostvar-

uje kroz komunikaciju u svojim brojnim oblicima, kako u profesionalnim tako i u redovnim svakodnevnim komunikacijskim procesima. Nadalje, druge kulture dodatno utiču na nas kada stvaramo, pišemo i dolazimo s novim idejama – na mnogo načina, one proširuju naše perspektive i osnažuju nas da razmišljamo izvan okvira.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Glavni problem interkulturalne komunikacije u Italiji je jezik. Naime, velika većina Italijana ili uopšte ne zna engleski, ili ga vrlo slabo govori. Drugo pitanje je birokratsko – prvo s čime se suočavaju ljudi koji dolaze iz različitih kultura nije samo količina birokratskih stvari koje treba rešiti, već i spori ritam italijanske kulture zbog kojeg sve što treba učiniti oduzima puno vremena. Kao i skoro svugde, mlađa populacija je sasvim u redu sa strancima, dok stariji ljudi nisu baš zadovoljni što su u njihovoj blizini.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Interkulturalna komunikacija u Srbiji je ograničena na nekoliko načina, i iako ta ograničenja nisu toliko očigledna u velikim centrima kao što je Beograd, što je zajednica manja i povučenija – to su ograničenja sve veća. Ovo se dešava zato što manje, izolovanije zajednice imaju manje kontakta sa različitim kulturama i nedostaju im programi koji promovišu interkulturalizam, kao i druge vrednosti usklađene sa međunarodno priznatim standardima ljudskih prava. Obično se dotične granice manifestuju kroz lošu komunikaciju, netoleranciju, nizak nivo razumevanja, pa čak i govor mržnje.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Kulturni šok koji sam doživela bio je prilično blag jer verujem da je italijanska kultura bliska srpskoj. Imala sam manjih neugodnosti u sva-

kodnevnoj komunikaciji, navikama i dnevnom rasporedu kojem sam se morala prilagođavati i tako dalje.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Obično se trudim da se borim protiv svih predrasuda koje, u većini slučajeva, nanosi društvo u kojem se nalazim. To radim koristeći empatiju kao sredstvo da poboljšam svoje razumevanje drugih.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Verujem da društveni mediji mogu naneti određenu štetu po ovom pitanju jer su informacije koje se dele često subjektivne i tok informacija je teško kontrolisati. Gotovo sve se može podeliti i, kada je govor mržnje predmet objave, retko ko trpi posledice svojih postupaka. Međutim, verujem da društveni mediji mogu biti i moćan alat za borbu protiv predrasuda i stereotipa. Prvenstveno ga koriste mladi ljudi, a radi se o jednostavnom mehanizmu kojim se može doći do velikog broja ljudi.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Nekada su mi ljudi najviše nedostajali.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Portugal.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 8.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.
Faeze, 30, doktorand, farmaceut.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.
Iran, Slovačka.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?
Engleski, persijski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?
Teško mi je da naučim slovački jezik.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?
Već su inkorporirani.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?
Samo jezička barijera.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla?
Objasnite na koji način?

Da, religijske poteškoće.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta?
(osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Ne.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Ne.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Mogu dosta pomoći.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Porodica i hrana.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Austrija.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 9.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

Ira Tihomirova, 47 godina, medicinska sestra.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Rusija, Srbija.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Ruski, srpski malo.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Ne menjam svoj stil komuniciranja. Ponašam se sa svima isto. Pošto sam u Srbiji gde je i religija ista, nemam potrebu za tim. Poznajem nekoliko muslimana i Jevreja, ali nisam ništa menjala u susretima sa njima. Ako su ljudi dobri, nije važno ko su.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Ili sami ulaze i uključuju se u moj život ili se uopšte ne uključuju. Dosta sam slušala srpsku muziku, jer mi je muž muzičar i to je sigurno postalo deo moje kulture.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Nepoznavanje jezika.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Da, postoje predrasude i stereotipi prema onima koji su tamnije boje kože.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Na selu u Srbiji sa hranom za praznike i veselja, sve je isto, svaki obrok, dok je u Rusiji mnogo više različitih jela. Pritom se slomim od spremanja. Na veseljima se dugo ostaje, to tako nije isto u Rusiji. Šok je možda to što ne postoji red ulaska i izlaska u gradski prevoz. Još jedna stvar je to što se vrata otvaraju unutra u Srbiji, a u Rusiji obrnuto. Takođe, odlazak na groblje meni izgleda grozno, jer se toliko mnogo hrane nosi, to je čitava gozba.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Pa ne znam baš da li bih mogla da stupim u brak sa nekim ko je Rom, osim ako ne postoji neka velika ljubav, ili sa muslimanom bi možda moglo u slučaju da nema promene vere.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Mogu i pomoći, ali odmoći mladim ljudima.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Ništa mi ne nedostaje. Živim na selu. Pobegla sam iz grada iz Rusije. Ovde mi je bolje.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Island. Tako mi se čini.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 10.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

A.B.C; Diplomirani francuski jezik i književnost; Master umetnosti, Nastava engleskog kao dodatnog jezika; bivši direktor studentske službe na Univerzitetu John's Hopkins (SAD): trenutno konsultant za međukulturnu komunikaciju.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

SAD; SAD sa povremenim boravcima u Srbiji.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Engleski i srpski, povremeno, španski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Kada sam svesna potencijalnih razlika, trudim se u najmanju ruku da ispadnem ljubazna i pristojna. Ovo ipak nije uvek univerzalno. Pretpostavljam da je prirodni instinkt mimikrija – to jest, sagledavanje ponašanja osobe/ljudi sa kojima komuniciram i ogledanje kako najbolje mogu. Ovo je komplikovano i nije uvek plodonosno. Ponekad postoje nevidljive klasne ili rodne norme koje diktiraju šta se očekuje. Ovo je jedan od mnogih razloga zašto je stereotip Amerikanaca da smo nasmejani i glupi. Kada sam svesna razlika, pravim promene. Na primer, dužina mog pozdravljanja i opraštanja se menja.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Kako sam udata za bosanskog Srbina i provela sam dosta vremena na Balkanu, postoji veliki broj elemenata koje sam ugradila u svoj sva-

kodnevni život. Norme gostovanja i tok razgovora, na primer, prilično su različiti, pa se povremeno nađem da zbunjujem američke prijatelje. Insistiranje na služenju ljudi hranom i pićem, postavljanje mnogo pitanja za kratke razgovore o porodici su dva slučaja u kojima se američke norme i balkanske norme drastično razlikuju.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Da, živela sam u raznim delovima Sjedinjenih Država i Evrope i na svakom mestu sam se suočavala sa suptilnim i drastičnim razlikama u interkulturalnoj komunikaciji. Živeći u inostranstvu, čovek je bar malo spreman da se susreće sa razlikama: koliko poljubaca za pozdrav i tako dalje. Jedan primer, kojeg se živo sećam, desio se kada sam živela u Beogradu. Moj supervizor na poslu zamolila me je da dođem na kafu i kolač jednog nedeljnog popodneva. (Ovo je već neuobičajeno da me pozovu u dom svog nadzornika.) Te nedelje, nisam se osećala dobro, pa sam joj poslala poruku izvinjenja i obećanja da ću doći sledeće nedelje. U ponedeljak, na poslu, ponovo sam se izvinila. Pogledala me kao da sam totalno luda i pitala da li mislim da je sedela celi dan i čekala me. (Naravno da jesam. Mi smo veoma bukvalni i formalni u vezi sa konkretnim pozivima.) Dok smatram da je suprotno, kada Amerikanci izdaju nejasne, prijateljske pozive, ljudi u Srbiji imaju tendenciju da ih tumače krajnje doslovno. To je zanimljiv jaz u razumevanju. Dakle, kada Amerikanac kaže: 'Trebalo bi da idemo na ručak', ili 'Trebalo bi da me posetiš'... obično je samo prazan poziv. Ali ako neko kaže Americancu: 'Trebalo bi da idemo na kafu ovog vikenda', Amerikanac će pitati koji dan i vreme i onda proveriti svoj raspored, poslati potvrdni tekst/mejl o 'planu' i tako dalje.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Da, Sjedinjene Države su neverovatno raznolike, i regionalno i unutar regiona. Živim u većinskom crnačkom gradu, sa populacijom belaca, značajnom populacijom izbeglica (kako nove pristižu, ostali imaju tendenciju da se sele izvan grada u predgrađa), rastućom populacijom iz Centralne Amerike i velikim brojem Jevreja. Unutar svake od ovih grupa

postoji velika raznolikost i nijansiranost. Stoga će svakog dana postojati interakcije s različitim kulturnim grupama i vi birate kako želite da vas percipiraju i razumeju. Na primer, radila sam na društvenom koledžu u gradu i većina osoblja i studenata su bili crnci. Kada je govornik otvorio događaj sa 'Dobro jutro!', apsolutno ste morali da odgovorite sa 'Dobro jutro!' Nikada se ranije nisam susrela sa ovim. Prema mom iskustvu, govornik i publika uopšte nemaju dinamiku. Publika treba da čuti, osim ako se posebno ne pozove.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Apsolutno. Postoji teorija o ljudima 'breskva' nasuprot 'kokosa' – Amerikanci su tipično 'breskve', a ja smatram da su ljudi u Srbiji 'kokosovi orasi'. Odnosno, mi smo mekani spolja: otvoreni i prijateljski raspoloženi u javnosti i na površini, ali iznutra neprobojni. Za uspostavljanje dubokih odnosa potrebno je mnogo vremena i truda. S druge strane, Srbi su grubo i oprezni u javnosti i transakcijama, ali iznutra su mekani, slatki i neverovatno gostoljubivi.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Interkulturalna komunikacija je jedna od najfascinantnijih i najholističnijih disciplina i o njoj bih mogla pričati/pisati satima, danima, sedmicama. Odgovori koje sam ovde uključila su samo neki od primera, kao i misli koje trenutno imam. Imam još mnogo primera prekida i generalizacija interkulturalne komunikacije. Nisam ulazila u neverbalne elemente interkulturalne komunikacije, ali smatram da zaslužuju spomen. Posebno me zanimaju neverbalni znakovi i percepcija vremena.

Intervju 11.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

Amela Delić, 32, Univerzitet u Tuzli, docent za novinarstvo.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Bosna i Hercegovina, Juta (SAD).

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Engleski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Veoma dobro.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Bilo mi je zanimljivo upoznati nove ljude i kulture. Pokušala sam da proširim svoja znanja o njima, uglavnom o Amerikancima Azije, Afroamerikancima, domorodačkim ljudima i plemenima. Zajedno se družimo, saradujemo, razgovaramo o našim kulturama. Posetila sam mnogo različitih radionica i predavača o drugim kulturama i tradicijama.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Molimo objasnite na koji način?

Volela bih da imam više iskustva sa ljudima iz drugog kulturnog konteksta u mojoj domovini. U Juti nisam našla nikakve granice, pogotovo ne na Univerzitetu. Naprotiv.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Molimo objasnite na koji način?

Da. U Bosni ima dosta međuetničkih nesporazuma. Takođe, razlike između ruralnih/urbanih regija su veoma naglašene. Smatram da je ovo okruženje veoma teško za život i očuvanje sopstvenog dostojanstva.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Naravno. Bila sam veoma zabrinuta zbog jezika, zakona, procedure, svakodnevnog života. Ali to je ubrzo nestalo nakon što sam shvatila da su ljudi u Juti u vrlo otvoreni i ljubazni.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Imala sam mnogo stereotipa Sjedinjenim Državama uopšte, neke pozitivne, a neke negativne. Većinu sam ih prevazišla iskustvom i komunikacijom s ljudima.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Ne verujem da mogu puno pomoći. Društveni mediji, posebno Facebook, uglavnom su mesta za okupljanje ljudi sa istim mišljenjima i idejama. Ja to nazivam plemenskim društvenim medijima. Bojim se da će društvene mreže teško pomoći ljudima da prošire svoje mišljenje o drugima; najbolji način za to je direktno iskustvo i komunikacija.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Uglavnom lepa priroda i ljudi koji su zapravo jako ljubazni, radoznali, ponekad previše, ali volim kako iskreno brinu o drugima.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Ona o kojoj imate najviše predrasuda.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Intervju 12.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

SB, 41 god, magistar radiografije.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Južna Afrika, Ujedinjeni Arapski Emirati.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Engleski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Pokušavam da govorim laičkim terminima koje čujem da koriste ovde.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Pitam o njihovoj kulturi i tražim fraze na njihovom jeziku. To im olakšava kontakt sa mnom.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Molimo objasnite na koji način?

Da. Definitivno postoje ograničenja jer se ne mogu izraziti dovoljno dobro na engleskom, a da govorim arapski bilo bi im lakše da me razumeju.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Molimo objasnite na koji način?

Ne, to je moja domovina, to nije problem.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Da. Često se dešava jer ne razumem u potpunosti islamsku religiju.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Da, definitivno, ali imam naviku da pokušavam da ostanem otvorenog uma i postavljam mnoga pitanja da bih razumela, a ne osuđivala.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Definitivno mogu i jedno i drugo.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Sve. Ali uglavnom mi najviše nedostaje potreba da razumeju na šta mislim i moj naglasak.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Nemam pojma.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Volim da živim u ovako raznolikoj zemlji. Smatram da je vrlo zanimljivo učiti o novim kulturama.

Intervju 13.

Ime ili inicijali, godine, obrazovanje, pripadnost i profesija.

GO, 50, dr, docent.

Zemlja porekla, zemlja prebivališta.

Meksiko, Ujedinjeni Arapski Emirati.

Koje jezike koristite u svojim svakodnevnim aktivnostima?

Engleski i španski.

Koliko funkcionalno prilagođavate svoj stil komunikacije potrebama i navikama ljudi različitog kulturnog porekla?

Nisam siguran šta ovo pitanje postavlja, ali, ako ga dobro razumem, trudim se da budem što jasniji.

Kako inkorporirate elemente identiteta i kulture drugih ljudi u svoj svakodnevni život?

Sa razumevanjem i poštovanjem.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u vašoj zemlji prebivališta? Objasnite na koji način?

Da, ne koristim previše reči da bih izbegao nesporazume.

Da li ste uočili granice interkulturalne komunikacije u zemlji porekla? Objasnite na koji način?

Da, na isti način.

Postoji li neki primer vašeg kulturnog šoka u zemlji prebivališta? (osećaj neizvesnosti, zbunjenosti ili anksioznosti u novoj zemlji i novoj kulturi)

Nikada nisam bio u muslimanskoj zemlji, koja se mnogo razlikuje od Zapada.

Imate li stereotipe i predrasude o drugim grupama i kako ih prevazilazite?

Ne.

Koliko društveni mediji danas mogu pomoći ili sprečiti formiranje stereotipa?

Nisam siguran.

Šta vam nedostaje iz zemlje porekla?

Sve, od ljudi do hrane.

Koja je država po Vašem mišljenju najbolja za razvoj interkulturalne komunikacije?

Bilo koja bi trebalo da bude.

Neki komentari, razmišljanja, mišljenja, sugestije...?

Nadam se da ovo pomaže.

DODATAK 2

PRIMERI NOVINSKIH NASLOVA

Neadekvatno formirani novinski naslovi koji reprodukuju nerazumevanje među različitim grupama

PRIMER 1

18 Blic HRONIKA Utorak 22. decembar 2015.

Milica Matić (79) pokušala da ubije bivšu suprugu svog sina

SNAJPER-BABA NIŠANILA SNAJU, RANILA BRAVARA

VARVARIN ► Milica Matić (79) iz sela Obrež kod Varvarina, koja je iz pištolja ranila bravara Gorana Brašića, danas bi trebalo da bude određen pritvor do 30 dana.

Prema saznanjima „Blica“, Milica će biti optužena za pokušaj ubistva. Incident u kojem je starija iz pištolja CZ 7.65 ranila Gorana Brašića dogodio se u centru Obreža u nedelju, oko 14.30 sati, nakon što je Milicina bivša snaja dovela majstora da zameni brave na ulazu u kucu.

– Kuća u kojoj se dogodio incident je u sporu od 2010. a ja i sin imamo stanarsko pravo. Svaki put kada bih došla iz Švedske i pokušala da uđem u kucu, dešavali su se problemi. Baba je pravila scene, padala u nesvest i slično. Pošto znam na šta

Prava meta je bila bivša snaja (na fotografiji)

POGOĐEN SAM U RAME

Odmah nakon ranjavanja Brašić je prebačen u kruševačku bolnicu.

– Metak me je pogodio u levo rame i tu ostao. Očekujem da me danas operišu. Valjda će sve biti u redu – kazao nam je u telefonskom razgovoru Goran Brašić dok su ga pripremali za operaciju.

je sve spremna, i u nedelju sam zatražila pomoć policije, ali su oni samo prošetali sa Milicom do kapije i nastavili ka restoranu – priča Dragica Radonjić, bivša snaja snajper-babe.

Dva minuta nakon što je policija otišla, baka Milica se vratila sa pištoljem i ranila Gorana Brašića, koji je upravo završio zamenu brave na

Bivša snaja rvala se sa staricom sve dok baba nije ispuštila pištolj

ulazu u prizemlje kuće.

– Metak je pogodio majstora. Skočila sam na nju i oduzela joj pištolj. Pokušavala je da se baci na mene, a kada sam je izgurala napolje, gadala me je čekićem – dodaje Dragica. S. Milenković

Snajper-baba nišaniła snaju, ranila bravara, *Blic*, 22.12.2015.

PRIMER 2

Mali hapsi bake koje heklaju šustikle, *Kurir*, 24.12.2015.

PRIMER 3

УТОРАК 7. АПРИЛ 2009. ГЛАС ЈАВНОСТИ www.glasjavnosti.rs

ГРАДСКЕ ВЛАСТИ ОПУЖИЛЕ ВОЂУ ЦИГАНАДА МАНИПУЛИШЕ СИРОТИЊОМ

Цигански газда тргује несрећом

Њихов вођа има стан на Чукарици, а с друге стране наговара их да спавају на отвореном, рекли представници града. Сем три породице, Цигани јуче одбили понуду града да се жене, деца и старци збрину

Цигани из Београда 67 чине су дивље подигнуте куће поришане у петак, пријавили су да их Центар за социјални рад позива, али не и понуду градских власти да се деца, жене и старији збрину у неким од приватних центара док се пронађе трајно решење. Наиме, Центар за социјални рад општине Нова Београд позивао је само оне Цигане, с пребивалиштем у Београду, а само три мајке са петоро деце и двоје старца пристало је на привремени смештај на основу плана који су предложили секретари за децу и социјалну заштиту Љиљана Јовчић, односно Владан Букић.

Међутим, Љиљана Јовчић, је изјавила да су циганске породице иманипулисале јер слушају „наређе њиховог вође“.

Њихов вођа има стан у општини Чукарица, а с друге стране наговара их да спавају на отвореном. Прихваталишта и приватне станице су обезбеђене за све који изразе жељу да иду. Нажалост, појединци на овај начин злоупотребавају изабригнуте породице. Обезбеђени су и храна, вода и превентивна здравствена заштита, тек се не реши питање смештаја-објаснила је овчичева.

Цигански газда тргује несрећом

За дошљаке нема места

Градоначелник Драган Ђилас изјавио је јуче после саставка са представницима Обеса и УНСЦР да ће за становнике дивљег насеља са пребивалиштем у Београду бити обезбеђен одређени смештај, а да ће они који нису из Београда морати да се врате у средине из којих су дошли.

Током посете градских функционера многи Цигани су опужили градоначелника Београда Драгана Ђиласа да „износи нетачне информације о њиховом представнику Елвир Ковачићу и поручили да ће му радо поклонити комби и два телефона“.

Ђилас је, такође, изнео податак да Ковачић има стан на Чукарици и да је објекте у нехигијенском насељу издавао за 50 евра, док су га поједини Цигани опуживали да има десет барака и да им је „наплаћивао од 30 до 50 евра, као и да су струју плаћали од 1.000 до 1.500 динара“.

Ковачић, који је председник Удружења Рома расељених са Косова, негирао је опужбе да наплаћује бараке, као и то да има стан на Чукарици, већ да живи у Земуну и да „господину Ђиласу смета ако неки Циган има комби или телефон“.

Екипа Гласа јуче је отишла у Улицу Браће Вукића 34 у Београду како би проверила Елвир Ковачић, који води по протесним именованим становима. Како је рекао, његова породица се налази у једној од ових барака. Како је рекао, његова породица се налази у једној од ових барака. Како је рекао, његова породица се налази у једној од ових барака.

Ciganski gazda trguje nesrećom, Glas javnosti, 7.4.2009.

PRIMER 4

Umesto хлеба, Роми у SOS контејнерима, *Politika*, 7.5.2009.

Adekvatno formirani naslovi

PRIMER 1

26 НОВОСТИ Београд, 23. oktobar 2022. REPORTAŽA reportaz@novosti.rs

НА ЛИЦИ МЕСТА: РЕПОРТЕР "НОВОСТИ" У ПОСЕТИ ТРАБЗОНУ, ТУРСКОМ ГРАДУ ИСТОРИЈЕ, СВЕТИЊА, СПОРТА, ЛЕПОТА У ВРТЛОГУ БУРНИХ

На сваком кораку виде се широви различитих религија, nација и животног стила | Цео израз

Историjsка

Трабзон, нестали у VII веку, се издигао на Босфорски Црвени мост, својим гласом одзвањало према немишном мору, а сад јављајући, издигао је величанствен споменик негде на крају Балкана.

У Трабзону се налазио велики три зграда на челном Ара Сибаха. Зградом је изграђен три Ара Сибаха се налази у Трабзону, а зградом је изграђен три Ара Сибаха се налази у Трабзону.

Ара Сибаха у Трабзону

ГОСТИПРИМСТВО

Како Трабзон је много већу од осталих места, а и да је и она има своје гостопримство. Трабзон је много већу од осталих места, а и да је и она има своје гостопримство. Трабзон је много већу од осталих места, а и да је и она има своје гостопримство.

СНИМАЊА ТАЈАНА

Снимања и интервјуа са репортерима. Трабзон је много већу од осталих места, а и да је и она има своје гостопримство. Трабзон је много већу од осталих места, а и да је и она има своје гостопримство.

РЕПОРТАЖА reportaz@novosti.rs

УМЕТНОСТИ И ПРИРОДНИХ БИСЕРА

ВРЕМЕНА

живи за овдашњи фудбалски клуб

ВАЗДУХ

вањене Карача добар је обостало од пуљњаци болести

Вањене Карача добар је обостало од пуљњаци болести. Вањене Карача добар је обостало од пуљњаци болести.

Lepota u vrtlogu burnih vremena, *Večernje novosti*, 23.10.2022.

PRIMER 2

petak, 22. mart 2019.

Sprovođenje lokalnih akcionih planova u Šapcu

Uključenje mladih Roma u obrazovanje

Šabac - U Šapcu se održava niz panel-diskusija o učešću građana u odlučivanju i sprovođenju lokalnih akcionih planova. Nova debata posvećena je Projektu „Kada znam mogu da delujem“ i akcionom planu za mlade grada Šapca. Igor Marsenić, moderator debata, ukazao je na značaj da se i u ovakvom društvu otvara prostor slobode delovanja.

‘ Građani su u prilici da se direktno upoznaju kako funkcioniše lokalna samouprava i mogućnostima da odlučuju o najznačajnijim pitanjima za njihovu sredinu. U organizaciji Kancelarije za mlade, asocijacija „Duga“ i „Karitas“, i uz podršku predstavnika Populacionog fonda Ujedinjenih nacija dopunjen LAP koji se bavi unapređe-

njem položaja mladih Roma koji nisu uključeni u u sistem obrazovanja.

Posebno mesto daje se mladim Romima i ranjivim grupama koji su praktično na ulici. Vrlo je važno da se oni uključe u sistem obrazovanja i dobiju priliku da se aktivno uključe u društvene tokove. Inače, grad Šabac dobio je podršku Evropske unije za program participacije građana u odlučivanju, i prvi put u Srbiji ovde građani odlučuju o projektima koji se finansiraju od poreza. Ove godine građani u svih 60 mesnih zajednica, gradskih i seoskih, opredeliće se za projekte vredne dva miliona evra. Naredna panel debata posvećena je učešću građana u borbi protiv korupcije.

D. E.

Uključenje mladih Roma u obrazovanje, *Danas*, 22.3.2019.

PRIMER 3

8

Vladavina PRAVA Danas

Primena Konvencije o eliminisanju diskriminacije žena u Srbiji prema zapažanjima Komiteta UN i NVO

MERE ZAŠTITE ŽENA NISU DELOTVORNE

Beograd // Komitet Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) uputio je Srbiji Zaključna zapažanja u kojima ukazuje na brojne probleme i propuste u primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, i daje čitav niz preporuka kako bi oni otklonili. Od Srbije se, između ostalog, traži da preduzme sve mere protiv antirodno diskursa, da unapredi znanje predstavnika pravosuđa o Konvenciji i njenu direktnu primenu u sudskim postupcima, da unapredi zaštitu žena od svih oblika nasilja, uključujući trgovinu ljudima, da osigura slobodu govora i bezbednost aktivistkinja za prava žena.

Komitet UN je u svoje zaključke uvrstio i alternativni izveštaj, pod nazivom „Crni oblak nad Srbijom“, koji je izradila grupa organizacija, Autonomni ženski centar, ASTRA i Žene u crnom, čije su predstavnice prisustvovala i 72. zasedanju Komiteta. Na tom sastanku su istakle da je Srbija „država ekstremnih suprotnosti“, jer iako je na čelu Vlade premijerka, pripadnica

a u radnim grupama za izradu nacionalnih planova, na primer za Rezoluciju 1325, nisu učestvovala ženske mirovne grupe.

Povećavanje broja nacionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost uvećalo je broj angažovanih ljudi, ali nimalo nije unapredilo stanje u ovoj oblasti. Naprotiv, zbog kompeticije je usporilo sve procese i umanjilo kvalitet zakona i strateških dokumenata.

U izveštaju se navodi i rasprostranjenost rodni stereotipa i predrasuda prema ženama koji se ogledaju se u različitim sferama, od jezika do kampanja koje sprovodi država. Zabrinjavajuće je što Srpska akademija nauka i umetnosti osporava upotrebu rodno osetljivog jezika i što medijski tekstovi nisu rodno senzitivni i ne vode računa o jednakom prisustvu žena u medijskim sadržajima.

Ukazuje se da u suzbijanju nasilja nad ženama Srbija nije u dovoljnoj meri sledila zaključna razmatranja Komiteta UN iz 2013, te da sadašnje strateške mere za za-

Mere zaštite žena nisu delotvorne, *Danas*, 22.3.2019.

PRIMER 4

Мехранови живот и смрт на „Шарл де Голу“

Избеглица из Ирана је 18 година живео на аеродрому у Паризу

Живот није Спилбергов филм. Да јесте, Мехран Карими Насери не би на полу терминала француског Аеродрома „Шарл де Гол“. Уместо несрећног живота, овај Иранца би, како је то режирао Стивен Спилберг у филму „Терминал“, испунио свој сан и живот провео код куће. Амерички режисер је, инспирисан бизарном субином Мехрана Насерија, снимио чувени филм у којем Том Хенкс глуми Виктора Наворског из Краковице, који остаје заробљен на аеродрому у Њујорку где упознаје пријатеље и лепу студентку коју глуми Кетрин Зита Џонс. Напослеку, захваљујући хуманој и емпатичној црти људи, Виктор напушта заточеништво, одлази у џез клуб по аутограм од муичара и тако остварује очев сан због којег је и кренуо на путовање, а потом задовољан одлази кући.

„Гол“ без пасоша. Рекао је да су му документа украдена на париској железничкој станици. Одлучио се процедуре, пустио су га да полети до Аеродрома „Хитроу“ у Лондону оакле га је служба за имиграцију вратила на париски терминал. Није могао да докаже ко је, ни да има избегачки статус. Власти су инсистирале да је на француском глумио али нису могли да га депортују јер га ниједна земља није прихватила – све до 1999. Тада је добио дозволу да напусти аеродром. Могао је напокон да иде куда пожели, али он није желео нигде да оде. Након толико година чекања, плашио се да закорачи у свет и напусти терминал. Одлучио је да остане још осам година. Доктори су тада говорили да је Насери био у шоку, када му је, након 11 година агоније, речено да је слободан. Живот на аеродромској клупи оставио је трага на његово ментално здравље.

„Гол“. Колају приче да је боравио у избегачким смештајима, да се често седео, као и да је након снимања „Терминала“ добио новац од Спилберга који му је омогућио да пристојно живи неко време. Називају га чудак, трагичним човеком бизарне судбине. Пре би се рекло да је Мехран човек који не припада ниједној земљи, симбол избегаштва, заточеништва и међународне политике. Да је обичан човек, јер ко није некада осетио да живи као Насери на аеродрому – немоћан и заглављен у којекаким вакуумима. Мехран Насери припадао је аеродрому, а његова приврженост овом месту отаџда се у олуци да се у септембру, свега два месеца пре смрти и у позним седамдесетим годинама, тамо врати. Писало се о њему тада као о човеку који се вратио на „Шарл де Гол“ да живи као бескућник. Мада, више делује да је Насери, након година лутања

Mehranovi život i smrt na 'Šarl de Golu', *Politika*, 21.11.2022.

ZADATAK:

PRONAĐITE TEKSTOVE SA ADEKVATNIM I NEADEKVATNIM NASLOVIMA O PRIPADNICIMA RAZLIČITIH GRUPA U NOVINAMA NA STRANIM JEZICIMA KOJE POZNAJETE.

O autorki

Nataša Simeunović Bajić je doktor kulturoloških i doktor političkih

nauka. Od 2018. godine zaposlena na Filozofskom fakultetu u Nišu na Departmanu za komunikologiju i novinarstvo gde, između ostalih predmeta, predaje Međukulturno komuniciranje i medije. Njene oblasti istraživanja su medijske i kulturne studije, javno mnjenje, kulturna politika, istorija komuniciranja, međukulturno komuniciranje, kreativne industrije, romologija, društvena konstrukcija starosti. Objavila je dve monografije, uredila je

jedan tematski zbornik u koautorstvu, objavila je nekoliko poglavlja u monografijama i tematskim zbornicima međunarodnog značaja, kao i preko trideset radova u domaćim i međunarodnim naučnim časopisima. Bila je gostujući profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli. Učestvovala je na nekoliko naučnih skupova u zemlji i inostranstvu. Angažovana je na različitim naučnim i stručnim projektima. Recenzent je NAT-a za oblast Kulturološke nauke i komunikologija. Predsednica je i jedna od osnivačica Društva za kreativne inicijative RE.KreAKTa, član je Gerontološkog društva Srbije, evropske organizacije za komuniciranje ECREA i međunarodne organizacije za kulturne studije ACS. Takođe je i član uređivačkog odbora časopisa Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook i Media Studies and Applied Ethics. Dobila je nekoliko istraživačkih stipendija koje su joj omogućile kratke boravke u Barseloni, Luksemburgu, Draču i Bratislavi. Majka je troje dece, pesnikinja u slobodno vreme i zagovornica interdisciplinarnosti i u nauci i u umetnosti.

Napomena:

Sve fotografije u udžbeniku deo su lične kolekcije autorke.

Fotografija na koricama knjige – vrata iz Graca.

Nataša Simeunović Bajić
MEĐUKULTURNO KOMUNICIRANJE I MEDIJI

Izdavač
FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITETA U NIŠU

Za izdavača
Prof. dr Natalija Jovanović, dekanica

Koordinatorica Izdavačkog centra
Doc. dr Sanja Ignjatović, prodekanica za naučnoistraživački rad

Lektura
Marija Brković

Tehničko uredništvo
Fabula Nostra

Irena Veljković (digitalizacija)

Format
17 x 24

Tiraž
100

Štamparija
Tipografik plus, Zemun

2022.

ISBN-978-86-7379-610-9

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.723(075.8)

316.74:008(075.8)

СИМЕУНОВИЋ Бајић, Наташа, 1979-

Međukulturno komuniciranje i mediji / Nataša Simeunović
Bajić. - Niš : Filozofski fakultet Univerziteta, 2022 (Zemun :
Tipografik plus). - 153 str. : ilustr. ; 24 cm

Autorkina slika. - Tiraž 100. - O autorki: str. 153. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7379-610-9

- а) Студије културе
- б) Масовна култура

COBISS.SR-ID 81310473